

**T.C.
BURSA TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**GRUPLAR ARASI TEMAS VE ÖNYARGILAR ARASINDAKİ İLİŞKİDE
GRUPLAR ARASI TEHDİT VE GRUPLAR ARASI KAYGININ ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet Yavuz Furkan SOLAK

Psikoloji Anabilim Dalı

Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Programı

AĞUSTOS 2023

**T.C.
BURSA TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**GRUPLAR ARASI TEMAS VE ÖNYARGILAR ARASINDAKİ İLİŞKİDE
GRUPLAR ARASI TEHDİT VE GRUPLAR ARASI KAYGININ ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Mehmet Yavuz Furkan SOLAK
(21435036012)
ORCID:**

Psikoloji Anabilim Dalı

Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Programı

**Tez Danışmanı: Prof. Dr. Serap AKGÜN
ORCID:**

AĞUSTOS 2023

BTÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün 21435036012 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Mehmet Yavuz Furkan SOLAK, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “GRUPLAR ARASI TEMAS VE ÖNYARGILAR ARASINDAKİ İLİŞKİDE GRUPLAR ARASI TEHDİT VE GRUPLAR ARASI KAYGININ ROLÜ” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Prof. Dr. Serap AKGÜN**
Bursa Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Dr. Timuçin AKTAN**
Afyon Kocatepe Üniversitesi

.....
Dr. Sercan BALIM
Bursa Teknik Üniversitesi

Teslim Tarihi : .. Eylül 2023
Savunma Tarihi : 17 Ağustos 2023

20.04.2016 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 9/2 ve 22/2 maddeleri gereğince; Bu Lisansüstü teze, Bursa Teknik Üniversitesi’nin abonesi olduğu intihal yazılım programı kullanılarak Lisansüstü Eğitim Enstitüsü’nün belirlemiş olduğu ölçütlere uygun rapor alınmıştır.

İNTİHAL BEYANI

Bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belgelediğimi, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim.

Öğrencinin Adı Soyadı: Mehmet Yavuz Furkan SOLAK

İmzası:

ÖNSÖZ

Akademik hayata atılabilmem için beni ayrı bir şehirde yaşamaya iten yüksek lisans sürecim, şahsımı sadece bölümümle ilgili kuramsal bilgilerle doldurmadı. Hayata dair başlı başına bir sorgulama yapmamı, yaşamımda edindiğim pek çok deneyimi gözden geçirmemi sağladı. Ayrıca nasıl daha başarılı bir insan olabileceğimden çok, nasıl daha iyi, zararsız ve dünyaya karşılıksız fayda sunabilecek bir insan olabileceğimi daha fazla düşünmeme itti. Bu süreçte oldukça zor günler yaşadığımı belirtmek isterim. Bazı sevdiklerimin kaybı, depresyonlar, doktora ve iş bulabilme kaygısı bunlardan sadece birkaçı... İşte bu yüksek lisans sürecimde genel olarak ikinci bir annem gibi beni destekleyen, yeri geldiği zaman arkadaşça sıcak sohbetleriyle beni güldüren ve hem daha bilgili olmamı hem de daha duyarlı bir insan olmamı sağlayan Prof. Dr. Serap AKGÜN'e ne kadar teşekkür etsem azdır. Ayrıca yine bende belirgin bir etki uyandıran duyarlı, sıcak ve bilgili yapısıyla örnek bir duruşu olduğunu düşündüğüm Dr. Sercan BALIM'a teşekkür ediyorum. Sizinle daha fazla vakit geçirmek paha biçilmez olurdu. Lisans hayatımda hocam olan, akademiye, özellikle sosyal psikolojiye merak duymamı sağlayan, çoğu zaman arkadaşça, esprili ve enerjik yapısıyla akademik yolda ilk modelim olan Dr. Timuçin Aktan'a da teşekkürlerimi sunuyorum. Prof. Dr. Serap AKGÜN, Dr. Timuçin Aktan ve Dr. Sercan BALIM'a ayrıca tez jürimde bulunmayı kabul ederek benim için yapıcı olan önerilerde bulunmalarından dolayı teşekkür ediyorum. Dr. Nuray MUSTAFAOĞLU ÇİÇEK'e de zor günlerimde sorup yanımda olduğunu hissettirdiği zamanlar için teşekkür ederim. Son olarak yapısal eşitlik modellerine dair mevcut öğrenme sürecimde attığım her maile hızlıca geri dönüş yaparak, ayrıntılı açıklamalarda bulunarak destek olan ve analizleri daha iyi öğrenme konusunda yine istediğim zaman danışabileceğimi belirten Doç. Dr. Murat Yaşlıoğlu'na teşekkür ediyorum. Beni hiç tanımadığına rağmen konuyla ilgili sorularıma anında dönüş sağlayan, üstelik destek sağlamakla kalmayıp öğrenme hevesimi takdir ve teşvik eden bu tür insanların oldukça değerli olduğunu düşünüyorum.

Benim yaşamda asıl zevk almamı sağlayan ve hayallerimi süsleyen akademi yolculuğumda her zaman destekleyici olan, tüm maddi ve manevi zorluklara rağmen arkadayım diyebilen aileme çok minnettarım. Başarılı olmaktan, ünvan kazanmaktan ya da para gibi araçsal şeylerden çok iyi bir insan nasıl olunur bunu vurgulayan annem Kezban SOLAK'a çok teşekkür ediyorum. Genelde benim çıkarmakta olduğum dini ve siyasi tartışmalarımız olsa da seni koşulsuz ve çok seviyorum. Sen iyilikten ve güzellikten yana bildiğin ve doğru gördüğün ne varsa aktarmaya çalıştın. Ben de psikoloji bilgilerimle süzgeçten geçirip aynı güzel niyetlere ulaşmaya çalışıyorum. Sana ne kadar teşekkür etsem az kalır. Yine elinden gelenin fazlasını yaptığını düşündüğüm babam Saim SOLAK'a, her zorluğa rağmen gülümser suratı ile beni desteklemekten hiç geri durmadığı için teşekkür ediyorum. Bana insanlara güzel bakmayı öğrettin. Paylaşmakla var olduğumuzu ve paylaşmakla neşenin çoğalacağını gösterdin. Eğitim yolculuğumda hep teşvik edici oldun ve kaygılarımı kenara bırakmamı sağlamaya çalıştın. Senin gibi bir babam olduğunu için oldukça minnettarım. Öte yandan temiz kalpli, zor zamanlarımda yanımda olan ablam Hatice SOLAK'a teşekkür ediyorum. İyi ki kardeşimsin. Anneannem Ayşe KILIÇ'a ve rahmetli olan dedem Cemal KILIÇ'a da teşekkür ediyorum. Bana maddi

ve manevi verdiğiniz destekleri unutmayacağım, sizleri mutlulukla anıyorum ve anacağım.

Benim için çok ayrı bir yere sahip olan kuzenlerim ve ieklerim Cemal Eren KILIÇ ve İsmail SOLAK'a da ayrıca teŖekkr ediyorum. Tezde bile iki gözümün iki çiçeği diyorum sizlere, hep mutlu olun.

Son olarak veri toplamama, alıŖtıđım konuya destek olan ve yurttan aynı odayı paylaŖtıđımız Atakan PERÇİN ve Alperen ERFİDAN'a, lisans hayatını beraber deneyimlediğimiz ve değerli bulduğum dostlarım Miraç DOĞAN ile Talha TOSUN'a çok teŖekkr ediyorum.

Temmuz 2023

Mehmet Yavuz Furkan
SOLAK
(Psikolog)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
ÇİZELGE LİSTESİ.....	x
ŞEKİL LİSTESİ.....	xi
ÖZET.....	xii
SUMMARY	xiv
1. GİRİŞ	16
1.1 Gruplar Arası Temas	18
1.1.1 Olumlu ve olumsuz temas ile yakın ve yüzeysel temas	26
1.1.2 Temas etkilerinde aracı olan değişkenler	28
1.2 Bütünleşik Tehdit Kuramı ve Gruplar Arası Tehdit Kuramı	29
1.2.1 Gerçekçi tehdit	31
1.2.2 Sembolik tehdit	31
1.2.3 Gruplar arası kaygı	32
1.2.4 Olumsuz kalıpyargılar	34
1.2.5 Gruplar arası tehdit kuramı	34
1.2.6 Gruplar arası tehdit araştırmaları.....	37
1.2.7 Gruplar arası temas, tehdit ve önyargılar	39
1.3 Araştırmanın Amacı	51
1.4 Araştırma Hipotezleri	54
2. YÖNTEM.....	59
2.1 Örneklem	59
2.2 Veri Toplama Araçları	60
2.2.1 Pozitif ve negatif yakın temas/ pozitif ve negatif yüzeysel temas (doğrudan temas).....	60
2.2.2 Gruplar arası kaygı ölçeği	61
2.2.3 Öfke	62
2.2.4 Kalıpyargılar.....	63
2.2.5 Dış gruba yönelik olumsuz duygular ölçeği.....	63
2.2.6 Sosyal mesafe ölçeği	64
2.2.7 Tehdit ölçeği.....	65
2.3 İşlem	66
3. BULGULAR	68
3.1 Araştırma Değişkenlerine Dair Betimsel İstatistikler	68
3.2 Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar	69
3.3 Yol Analizi	70
3.4 Genel İlişkilere Dair Bulgular	71
3.5 Dolaylı İlişkiler	73
4. TARTIŞMA	82
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	97

KAYNAKLAR	105
EKLER.....	115
ÖZGEÇMİŞ.....	124

ÇİZELGE LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Çizelge 1.1 : Araştırmanın hipotezleri.....	55
Çizelge 2.1 : Katılımcıların sosyodemografik karakteristikleri.....	59
Çizelge 3.1 : Araştırmaya dahil edilen temel değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler.	68
Çizelge 3.2 : Araştırmaya dahil edilen temel değişkenlere ilişkin korelasyon katsayıları.	70
Çizelge 3.3 : Dolaylı ilişkilere dair sonuçlar.	78

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1.1 : Test edilmesi amaçlanan model	53
Şekil 3.1 : Sınanan model.	75
Şekil 3.2 : Standardize katsayıların gösterimiyle yol analizinin sonuçları.	77

GRUPLAR ARASI TEMAS VE ÖNYARGILAR ARASINDAKİ İLİŞKİDE GRUPLAR ARASI TEHDİT VE GRUPLAR ARASI KAYGININ ROLÜ

ÖZET

Allport'un temas hipotezine odaklanan pek çok araştırma temasın gruplar arası önyargıyı azalttığını ve gruplar arası ilişkileri olumlu yönde etkilediğini göstermiştir. Öte yandan gruplar arası tehdit kuramı gruplar arası temasın dış gruptan algılanan tehdidi ve gruplar arası kaygıyı azaltarak dış gruba yönelik duygu, biliş ve davranışları etkileyebileceğine işaret etmektedir. Mevcut tez çalışmasında yakın olumlu, yakın olumsuz, yüzeysel olumlu ve yüzeysel olumsuz temasın gruplar arası tehdit, kaygı, öfke ve tutumlar bağlamında nasıl bir yordayıcılığa sahip olduğu ve temas ile tutumların çeşitli bileşenleri arasındaki ilişkilerde gruplar arası tehdit, kaygı ve öfkenin aracılık rolü incelenmiştir. Dolaylı ilişkileri sınamak için yakın olumlu temas, yakın olumsuz temas, yüzeysel olumlu temas ve yüzeysel olumsuz temasın öncül olduğu, gruplar arası tehdit, kaygı ve öfkenin aracı olduğu, dış gruba yönelik tutumların öğeleri olan dış gruba yönelik sosyal mesafe, olumlu-olumsuz duygular ve olumsuz kalıpyargıların sonuç değişkenleri olduğu bir yol analizi gerçekleştirilmiştir. Veriler yüz yüze ve online ortamdan toplanmış olup, katılımcılar kendilerini Türk olarak tanımlayan 242 kişiden oluşmaktadır. Sonuçlar yakın olumlu ve yüzeysel olumlu temasların gruplar arası kaygıyı negatif yönde, yakın olumsuz ve yüzeysel olumsuz temasların ise pozitif yönde yordadığını göstermiştir. Yakın ve yüzeysel olumlu temasların dış gruptan algılanan genel tehdidi negatif yönde, yakın olumsuz temasın ise pozitif yönde yordadığı bulunmuştur. Yakın olumlu temas öfkeyi negatif yönde, yakın olumsuz temas pozitif yönde yordarken, olumlu ve olumsuz yüzeysel temaslar öfkeyi anlamlı olarak yordamamıştır. Öte yandan gruplar arası kaygı, tehdit ve öfke de dış gruba yönelik tutumların çeşitli öğelerini (duygular, kalıpyargılar, sosyal mesafe) yordamıştır. Algılanan genel tehdit olumlu duyguyu negatif yönde, olumsuz duyguyu, olumsuz kalıpyargıları ve sosyal mesafeyi pozitif yönde yordamıştır. Gruplar arası kaygı olumlu duyguyu negatif yönde, olumsuz kalıpyargıları ve sosyal mesafeyi pozitif yönde yordamıştır. Dış gruba duyulan öfke ise olumsuz duyguyu, kalıpyargıları ve sosyal mesafeyi pozitif yönde yordamıştır. Son olarak çeşitli gruplar arası temas değişkenleriyle tutumsal değişkenler (duygular, kalıpyargılar, sosyal mesafe) arasında gruplar arası kaygı, tehdit ve öfke yoluyla dolaylı ilişkilerin var olduğu gözlenmiştir. Hem yakın hem de yüzeysel olumlu temasın kaygı aracılığıyla olumlu duyguyu pozitif yönde, olumsuz kalıpyargıları ve sosyal mesafeyi negatif yönde yordadığı bulunmuştur. Yakın ve yüzeysel olumlu temasın öfke aracılığıyla olumsuz duyguyu, kalıpyargıları ve sosyal mesafeyi negatif yönde yordadığı gözlenmiştir. Yine hem yakın hem de yüzeysel olumlu temasın genel tehdit aracılığıyla olumlu duyguyu pozitif yönde, olumsuz duyguyu, kalıpyargıları ve sosyal mesafeyi negatif yönde yordadığı görülmüştür. Öte yandan olumsuz temaslar için dolaylı ilişkiler ele alındığında, yakın olumsuz temasın öfke aracılığıyla olumsuz duyguyu, kalıpyargıları ve sosyal mesafeyi pozitif yönde

yordadığı bulunmuştur. Yüzeysel olumsuz temasın ise kaygı aracılığıyla olumlu duyguyu negatif yönde, olumsuz kalıpyargıları ve sosyal mesafeyi pozitif yönde yordadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Önyargı, Gruplar Arası Temas Kuramı, Bütünleşik Tehdit Kuramı, Gruplar Arası Tehdit, Gruplar Arası Kaygı, Gruplar Arası Öfke.

THE ROLE OF INTERGROUP THREAT AND INTERGROUP ANXIETY IN THE RELATIONSHIP BETWEEN INTERGROUP CONTACT AND PREJUDICES

SUMMARY

Studies based on Allport's contact hypothesis have indicated that intergroup contact reduces intergroup prejudice and improves intergroup relations. On the other hand, intergroup threat theory suggests that intergroup contact can affect emotions, cognitions and behaviors towards the outgroup by reducing the perceived threat from the outgroup and intergroup anxiety. In the current study, the predictive role of intimate positive, intimate negative, superficial positive and superficial negative contact in the context of intergroup threat, anxiety, anger and attitudes, and the mediating role of intergroup threat, anxiety and anger in the relationships between contact and components of attitudes were examined. In order to test indirect relationships, a path analysis was carried out in which intimate positive contact, intimate negative contact, superficial positive contact and superficial negative contact were precursors, intergroup threat, anxiety and anger were mediators, social distance, positive-negative emotions and negative stereotypes towards outgroup, which are components of attitudes towards outgroup, were the outcome variables. The data was collected face to face and online, and the participants consisted of 242 people who identified themselves as Turkish. The results indicated that intimate positive and superficial positive contacts predicted intergroup anxiety negatively, whereas intimate negative and superficial negative contacts predicted it positively. It was found that intimate and superficial positive contacts negatively predicted the perceived general threat from the outgroup, while intimate negative contact predicted it positively. Intimate positive contact predicted anger negatively and intimate negative contact predicted anger positively whereas positive and negative superficial contacts did not significantly predict anger. On the other hand, intergroup anxiety, threat, and anger also predicted various components of attitudes toward the outgroup (emotions, stereotypes, social distance). Perceived general threat negatively predicted positive emotions, and positively predicted negative emotions, negative stereotypes, and social distance. Intergroup anxiety negatively predicted positive emotion and positively predicted negative stereotypes and social distance. Anger towards the outgroup positively predicted negative emotions, stereotypes, and social distance. Finally, it has been observed that indirect relationships exist between intergroup contact variables and attitudinal variables (emotions, stereotypes, social distance) through intergroup anxiety, threat and anger. Specifically, it was found that both intimate and superficial positive contacts, through intergroup anxiety, predicted positive emotions positively and negative stereotypes and social distance negatively. It has been observed that intimate and superficial positive contact negatively predicted negative emotions, stereotypes and social distance through anger. In

addition, it was determined that both intimate and superficial positive contact, through general threat, predicted positive emotions positively, and negative emotions, stereotypes and social distance negatively. On the other hand, when indirect relationships for negative contacts were considered, intimate negative contact was found to positively predict negative emotions, stereotypes and social distance through anger. It was determined that superficial negative contact through intergroup anxiety negatively predicted positive emotions and positively predicted negative stereotypes and social distance.

Keywords: Prejudice, Intergroup Contact Theory, Integrated Threat Theory, Intergroup Threat, Intergroup Anxiety, Intergroup Anger.

1. GİRİŞ

İnsanlar ırk, ulus, din, mezhep, etnik köken, cinsiyet gibi pek çok sosyal kategorinin (grubun) üyesi olarak doğarlar ve yaşamları boyunca da daha pek çok grubun (örneğin, okul, sınıf, parti, meslek, kulüp vb) üyesi olurlar. Olumlu gruplar arası ilişkiler insalığın gelişimine katkı sağlarlar. Örneğin, uluslar arası laboratuvarlarda dünyanın dört bir yanından gelen bilim insanlarının ortak bilimsel çalışmalar yapması gibi. Ancak, gruplar arası ilişkiler her zaman işbirliği içermemekte, gruplar arası önyargı ve çatışmalar mevcut olabilmekte ve bunlar da oldukça yıkıcı sonuçları beraberinde getirebilmektedir. Gruplar arası ilişkiler konusunda en çok çalışılan konulardan birisi olan önyargılar, dış grup üyelerinin geneline yönelik bulundukları gruplar sebebiyle takınılan olumsuz tutumları ifade eder (Allport, 1954, s. 35-38). Önyargıların bilişsel (olumsuz düşünceler, kalıpyargılar), duygusal (hoşlanmamak gibi olumsuz duygular) ve davranış eğilimi (ayrımcılık, kaçınma vb.) öğeleri bulunmaktadır (Christ ve Kauff, 2019, s. 146; Hogg ve Vaughan, 2014, s. 359). Konu üzerine yapılan araştırmalar da bu bileşenlerin herhangi birine veya tüm yönlerine odaklanmaktadır. Genellikle önyargıların yöneltildiği gruplar siyahiler, kadınlar, göçmenler, engelliler gibi daha az güce sahip olanlardır (Hogg ve Vaughan, 2014, s. 360). Önyargılı tutumların yansımaları ise, daha az zararlı sayılabilecek hafif söylemlerden belli grupların katline gidebilecek kadar şiddetli olabilmektedir (Allport, 1954, s. 44-45). Örneğin önyargılar, dış grupların insandan uzak, sevilmeyen varlıklar olarak algılanmasına (insandışılştırma) yol açabilir (Hogg ve Vaughan, 2014, s. 358). Ayrıca, önyargılar dış grup üyelerinin eğitim, sağlık hizmetleri gibi çeşitli yönlerden mahrum bırakılmasına sebebiyet verebilir (Allport, 1954, s. 44). Dolayısıyla önyargıların azalması gruplar arasındaki düşmanlıkların ortadan kaldırılması ve farklı grupların daha iyi geçinebilmesi için önemli bir adım olarak görülmektedir. Grupların birbirleriyle olumlu ilişkilere sahip olmaları nasıl sağlanabilir? Gruplar arası önyargıların azaltılması için neler yapılabilir? Birbirlerini tanımadan birbirleri hakkında yanlış ve olumsuz bilgilere sahip olan insanların bu fikirlerini değiştirmek nasıl mümkün olabilir? Önyargıların azalması ve gruplar arası tutumların olumlu yönde değiştirilmesi için etkili uygulamalar neler olabilir? gibi

sorular, araştırmacıların gruplar arası temas konusuna yönelmesini beraberinde getirmiştir.

Gruplar arası temas, grup üyelikleri açıkça belli olan farklı gruplardan kişilerin birbirleriyle etkileşim deneyimlemesini ifade ederken, gruplar arası ilişkileri daha olumluya çevirmek için önerilen yollardan birisidir (Christ ve Kauff: 2019, s.146). Farklı gruplardan gelen insanların birbirleriyle temas kurmaları, geçmişte çok sert çatışmalar yaşamış gruplar da dahil olmak üzere (Lemmer ve Wagner, 2015, s.153, 162-163; bir doğrudan temas müdahalesi için bkz., Shani ve Boehnke, 2017; Tropp ve diğ., 2017a; Tropp ve diğ., 2017b, s.472), gruplar arası ilişkilerin daha olumlu hale getirilmesi için önemli bir güce sahiptir. 1930'lardan itibaren giderek artan şekilde araştırmalara konu olan gruplar arası temas (Pettigrew ve diğ., 2011, s.272), etkili olması açısından sosyal psikoloji alanında üzerinde en çok uzlaşılmış konulardan birisidir (Pettigrew, 2021, s.259). Gruplar arası temas yoluyla gruplar arası ilişkilerin geliştirilmesini hedefleyen araştırmaların çoğunlukla önyargılara odaklandığı görülmektedir (örn. Aberson, 2015; Tausch ve diğ., 2009; Tausch ve diğ., 2010; Voci ve Hewstone, 2003). Pettigrew ve Tropp (2006) tarafından gerçekleştirilen ve 515 temas araştırmasını kapsayan meta-analiz çalışmasında, dış grup etkileşimlerinin önyargılı tutumları hafiflettiği bulunmuştur. Dahası, gruplar arası temas ile önyargılar arasındaki ilişkiler sadece belirli grupları konu alan çalışmalar için değil, birçok farklı hedef grup bağlamında görülmüştür. Örneğin, ırklar arasında, pek çok ülkede çoğunluklarla azınlıklar arasında, heteroseksüeller ile eşcinsel bireyler arasında, fiziksel engelli bireyler ile diğerleri arasında, zihinsel rahatsızlığa sahip kişilerle diğerleri arasında ve farklı yaşlardan insanlar arasında, temas ile önyargıların anlamlı negatif ilişkilere (temas-önyargı için edinilen etki büyüklüğü) sahip olduğu görülmüştür. Araştırmalardaki hedef grupların ne olduğuna göre farklı etki büyüklükleri söz konusu olsa da, özetle pek çok gruplar arası bağlam için temas ile önyargı arasındaki ilişkilerin anlamlı düzeye ulaşan sonuçlar verdiği gösterilmiştir.

Bu çalışmada da Türkiye'de yaşayan Türk kökenli vatandaşların Kürt kökenli vatandaşlarla yakın olumlu, yakın olumsuz, yüzeysel olumlu ve yüzeysel olumsuz temas miktarları ile önyargıları arasındaki ilişkiler ve bu ilişkilerde gruplar arası kaygı, algılanan tehdit ve öfke değişkenlerinin aracı rolleri incelenmiştir.

1.1 Gruplar Arası Temas

Gruplar arası temasın etkilerine yönelik çalışmalar çok eskilere dayanmaktadır. İlk çalışmalarda ağırlıklı olarak temasın olumsuz sonuçlara yol açabilecek bir deneyim olarak görüldüğü söylenebilir (Pettigrew, 2021, s. 259). Örneğin temasın gruplar arası tezatlıkları, düşmanlıkları ve çatışmaları (Baker, 1934, s. 120; Sumner, 1903) ortaya çıkarabileceğine veya artırabileceğine yönelik beklentilerin olduğu görülmektedir (aktaran Pettigrew, 2021, s. 259-260). Bir süre sonra bu tarz görüşlerin değişmesinde pay sahibi olan çeşitli araştırma bulguları elde edilmiştir. Örneğin gruplar arası temas literatüründe bulunan erken çalışmalardan birinde (Deutsch ve Collins, 1951, s. 79-88), ırk bazında karma binalara yerleştirilen beyaz kadınların ayrı binalarda oturanlara kıyasla siyah komşularıyla daha çok olumlu etkileşim deneyimlediğini ve siyahlara karşı tutumlarının olumlu yönde daha çok değiştiğini belirttikleri, bu tür karma konutları içeren düzenlemelere karşı daha destekleyici yaklaştığı bulunmuştur. Benzer şekilde ırk ayrımının kaldırıldığı veya ayrılmış yerlerde oturan karı-kocalarla yürütülen bir başka çalışmada (Works, 1961), siyah katılımcılardaki önyargılar ölçülmüş ve beyazlarla eşit statülü yakın temaslar deneyimleyen siyahların beyazlara karşı daha düşük düzeyde önyargı bildirdiği gözlenmiştir. Stouffer ve diğerleri (1949 aktaran Pettigrew, 2021, s. 261) tarafından yürütülen çalışmada da savaş esnasında Afrikan Amerikalılarla karma birliklerde görev yapan beyaz askerlerin daha olumlu düzeyde ırk tutumları bildirdiği, ancak tutumlardaki bu değişimin savaş bağlamı dışında geçerli olmadığı görülmüştür. Temasın etkilerini değerlendiren bu ilk çalışmalar, temasın gruplar arası ilişkileri olumlu yönde etkileyebileceğine yönelik inancı inşa etmede yardımcı olan temel araştırmalar olarak görülebilir.

Çeşitli çalışmalardan faydalanarak gruplar arası temas hipotezini geliştirmiş olan Allport (1954), “Önyargının Doğası” kitabında farklı grupların üyeleri arasında yaşanan etkileşimlerin önyargıları azaltacağını belirtmiştir. Ancak ırk, renk, din, ulusal köken gibi özelliklerine bakmaksızın farklı grupların üyelerini yalnızca bir araya getirmenin önyargıları azaltacağını ve arkadaşça tutumlara yol açacağını beklemenin pek gerçekçi olmadığını vurgulamıştır (Allport, 1954, s. 261). Yani gruplar arası temasın rastgele bir şekilde yapıcı sonuçlara sahip olması beklenmemektedir. Bazı durumlarda gruplar arası temas ilişkileri geliştirmek yerine zedeleyebilmektedir (Allport, 1954, s. 536). Allport (1954, s. 325, 536-538) temasın

en iyi sonucu verebilmesi için dört önemli koşuldan söz etmektedir. İlk olarak, grupların bu etkileşim bağlamında iç ve dış grubu eşit statüde algılaması önemlidir. Çünkü eşit olmayan grup statülerinin önyargıları ve düşmanlığı artıracakı düşünülmektedir. Ayrıca grupların ortak bir amaçlarının olması ve bu amaca ulaşmak için işbirliği içeren etkileşimlerde bulunmaları oldukça yapıcı sonuçlara yol açacaktır. Son olarak, gruplar arası temasın liderler, yasalar, toplumsal normlar gibi otoriteler tarafından desteklenmesi temasın olumlu sonuçlara ulaşmasını sağlayacaktır.

Pettigrew (1998, s. 69-70, 80) tarafından gruplar arası temas hipotezine yönelik bazı sınırlılıklar dile getirilmiştir. Bu sınırlılıklardan birisi, gruplar arası temas hipotezinde temasın olumlu yönde etkili olması için gerekli olduğu ileri sürülen koşullara yöneliktir. Allport'un temasın gruplar arası ilişkileri olumlu yönde etkilemesi için gerekli bulduğu koşullara başka araştırmacılar tarafından da gereklilikler eklenmiştir. Pettigrew (2021, s. 262) temas esnasında gerekli olan koşulların bu kadar artmasının temasın önemini azaltacağını, temas kuramını tehlikeye atabileceğini ve literatürde temasın işe yaraması için gerekli olduğu belirtilen koşulların pek çoğunun aslında kolaylaştırıcı veya aracı işlev gören durumlar olabileceğini vurgulamıştır (Pettigrew, 1998, s. 70-71). Pettigrew ve Tropp (2006, s. 760) tarafından yapılan bir meta-analiz çalışmasında, Allport'un gereklilik olarak işaret ettiği koşulların sağlandığı durumda (ortalama $r = -.29$), sağlanmadığı durumlara kıyasla (ortalama $r = -.20$) önyargıların daha çok azaldığı ancak gruplar arası temasın bu koşulların sağlanmadığı durumlarda da önyargıların azalmasına yol açtığı bulunmuştur (Pettigrew ve Tropp, 2006). Yazarlar çalışmalarının bu koşulların gerekli koşullar olmadığını, sadece temas etkilerini artıran çeşitli etmenler olduğunu gösterdiğini vurgulamışlardır.

Temas hipotezine yönelik Pettigrew (1998, s. 80) tarafından ifade edilen bir diğer sınırlılık da, tutum ve davranış değişimleri açısından temas etkilerinde hangi aracı süreçlerin olduğuna dair bir açıklık getirilmemesidir. Yani Pettigrew'e (1998, s. 70) göre, Allport'un temas hipotezi bağlamında temasın ne zaman olumlu bir sonuç kazandıracağına işaret edilmekteyken, etkilerde rol sahibi olacak aracı süreçlere değinilmemektedir. Pettigrew (1998, s. 70-73) tarafından bu süreçlerin ne olduğuna ilişkin dört temel yol dile getirilmiştir. Temas kuruldukça dönüşüme uğrayan süreçlerden ilki, dış gruba dair sahip olunan bilgilerdeki artıştır (Pettigrew, 1998, s.

71). Dış grup hakkında bilgisiz olma önyargının potansiyel kaynaklarından birisi olarak görülürken (Stephan ve Stephan, 1984, s. 229, 237), dış grup üyeleri ile etkileşimlerin olmaması ise, bilgisizliğin kaynaklarından birisi olarak görülmektedir (Stephan ve Stephan, 1984, s. 243). Dolayısıyla dış gruba yönelik eski olumsuz fikirleri doğru biçimde değiştirecek olan bilgilenmedeki artışın dış grubun olumsuz bir şekilde görülmesini gidereceği düşünülmekteyken (Pettigrew, 1998, s. 70), bilgi sağlayan işlevsel bir temasın da önyargıları hafifleteceği belirtilmektedir (Stephan ve Stephan, 1984, s. 243). Bu görüşle tutarlı olarak Stephan ve Stephan (1984, s. 248-249) tarafından yürütülen bir çalışmada, yol analizi sonucunda temasın dış grup kültürüne dair sahip olunan bilgiyi ve bunun da daha olumlu tutumları yordadığı görülmüştür (temastan tutumlara giden doğrudan yol da anlamlıdır). İkinci dönüşüme uğrayan süreç, davranışta meydana gelen farklılaşma olarak görülmektedir (Pettigrew, 1998, s. 71). Eylemlerde meydana gelen farklılıkların, tutum değişimine zemin hazırlaması açısından önemli bir yere sahip olduğu belirtilmektedir. Temas sürecinde olumlu yönde değişmekte olan davranışlar sayesinde, daha önceden sahip olunan önyargılı tutumların kişiye bir uyumsuzluk yaşatacağı ve bunun da önyargılardaki değişimlerle giderileceği düşünülmektedir. Çünkü daha evvel sahip olunan önyargılı tutumlar ile sonradan meydana gelen davranış değişimleri arasındaki uyumsuzluklar, tutumlar uygun bir tarzda değiştirildiğinde giderilebilmektedir (Aronson ve Patnoe, 1997, aktaran Pettigrew, 1998, s. 71). Üçüncü olarak ise, gruplar arası temas gruplar arası duygusal bileşenler için değişime yol açma potansiyeline sahiptir (Pettigrew, 1998, s. 71-72). Bu konuda vurgulanan yapılar da gruplar arası kaygı ve empatidir. Temasın bir yandan gruplar arası kaygıyı azaltarak diğer yandan da dış grupla empati kurmayı artırarak önyargıları azalttığı önerilmektedir. Son olarak temas, iç gruba dair düşüncelerde bazı bilinçlenmeler kazandırarak (örn. sosyal dünyayı çözümlerken iç grupta geçerli olan standartlardan başka yollar da vardır), ait olunan gruba ilişkin değerlendirmeleri değiştirebilir (Pettigrew, 1998, s. 72, 73). Temas neticesinde kişilerin ait oldukları gruba yönelik eski görüşleri sarsılabilir ve dünyayı çekip çevirebilmek için sadece kendi gruplarının geleneklerinin ve normlarının geçerli olmadığını görmeye başlarlar.

Pettigrew'e göre (1998, s. 80) temas hipotezinin bir diğer sınırlılığı gruplar arası temas etkilerinin farklı durumlara, dış grubun diğer üyelerine ya da farklı dış gruplara genellenebilirliği konusuna değinmemiş olmasıdır. Temasın olumlu etkileri

genellenmediği sürece, geniş kapsamlı asıl hedefler yolunda kayda değer bir değişime ulaşamaz (Pettigrew, 1998, s. 70). Bu sebeple temas değerli bir araç olmaktan uzaklaşır (Pettigrew ve Tropp, 2006, s. 754). Genellenebilirlik kapsamında ele alınan ilk husus, gruplar arası etkileşimlerin gerçekleştiği spesifik durumların dışına çıkıldığında, yeni durumlarda da temas sonucunda oluşan çıktıların devam edip etmediğidir. Pettigrew ve Tropp (2006) tarafından yapılan meta-analiz araştırmasında incelenen bir husus da temas etkilerinin farklı durumlar için geçerli olup olmadığıdır. Araştırmacılar temasın önyargılar üzerindeki etkilerini farklı bağlamlar arasında sınayan çalışmaları ele almış ve temas etkilerinin çeşitli durumlar için geçerliğini koruduğunu (ortalama $r = -.24$) bulmuşlardır. Kısacası, temas etkileri farklı bağlamlarda da devam etmektedir (Pettigrew ve Tropp, 2006, s. 759; Pettigrew ve diğ., 2011, s. 276). Genellenebilirlik kapsamında vurgulanan bir diğer nokta, birincil transfer etkisidir. Birincil transfer etkisi, temasın önyargıların azalması gibi olumlu etkilerinin yalnızca temas edilen dış grup üyesine yönelik değil temas edilmeyen dış grup üyelerinin diğerlerine de genellenmesidir (Pettigrew, 1998, s. 80). Aslında temas araştırmalarında zaten tek tek dış grup üyelerine yönelik önyargılar değil dış grubun bütününe yönelik önyargılar ölçülmektedir. Pettigrew ve Tropp(2006, s.759) tarafından yapılan meta-analiz çalışmasında temas etkilerinin temasa girilen üyelerin ötesinde spesifik dış grubun tümüne yönelik geçerli olup olmadığı incelenmiş ve temas etkilerinin dış grubun tüm üyelerine genellendiği (ortalama $r = .213$) görülmüştür. Temas literatüründeki diğer birçok araştırmada da temas yoluyla doğan etkilerin, istenildiği gibi spesifik dış grup üyelerinin tümüne yönelik olduğu görülebilir. Bazı araştırmalarda birincil transfer etkisini düzenleyen faktörlerin neler olduğu sorusuna yanıt aranmıştır. Birincil transfer etkisini düzenlediği düşünülen en temel husus, temas kurulurken grupların-kategorilerin bilişsel temsillerine yönelik belirginliktir (salient) (Brown ve Hewstone, 2005; Christ ve Kauff, 2019, s. 150). Belirginlik kısaca grupların bilincinde olmayı işaret etmektedir. Gruplar arası etkileşim deneyimlenirken kategori belirginliklerinin hangi derecelerde daha işlevsel sonuçları meydana getireceğine ilişkin çeşitli fikirler bulunmaktadır (farklı görüşlerin detaylı incelenmesi için bkz., Brewer ve Miller, 1984; Brown ve Hewstone, 2005; Gaertner ve diğ., 1989; Hewstone ve Brown, 1986). Örneğin bazı çalışmalarda (Brewer ve Miller, 1984) gruplar arası etkileşim içerisinde kategorilerin pek belirginlin olmamasının ve daha ziyade kişisel vurguların ön planda olmasının, bazı çalışmalarda (Gaertner ve diğ., 1989) ortak bir üst

kategorinin belirgin olmasının, bazı çalışmalarda da (Hewstone ve Brown, 1986) kategorilerin belirgin olmasının daha uygun olduğu işaret etmektedir. Ancak yapılan incelemeler neticesinde kategori belirginliğinin hiç olmamasındansa duruma bağlı olarak farklı düzeylerde mevcut olmasının, daha yüksek temas etkilerinin ortaya çıkması için işlevsel olduğu belirtilmektedir (Brown ve Hewstone, 2005; Christ ve Kauff, 2019, s. 151). Pettigrew'in (1998, s. 75-80) önerdiği zamansal modelde, temas sürecindeki belirginliğe dair iddialar (belirginliğin olmaması-az olması, yüksek olması, üst kategorilerin belirgin olması gibi) gözden geçirilerek farklı bir şekilde ele alınmıştır. Araştırmacı üç aşamalı bir model sunmuştur. Temas meydana geldiği takdirde, temasın ilk dönemlerinde kişisel karakteristiklerin ön planda olup, grup kategorilerine dair belirginliğin çok düşük olduğu bir etkileşim yaşanabilir. Aslında bu, daha çok temasın kişiler arası düzlemine hitap etmektedir ve oluşan temas etkileri daha temelde etkileşim kurulan bireylere yönelik meydana gelir. Daha ileri zamanlarda ise artık gruplara ilişkin bilişsel temsiller ön plana çıkabilir. Böylece etkileşim bağlamında meydana gelen etkiler gruplar arası bir nitelik kazanabilir ve temas, grupların bilincini içermesi neticesinde dış gruba genellenebilir etkiler oluşturabilecek bir işlev görebilir. Temasın daha sonraki aşamasında ise bireyler kendilerini ortak bazı kategoriler altında yeniden sınıflandırabilirler. Ancak temasın doğrusal olarak başarılı biçimde bu dizilimde meydana gelmesi, bir kesinlik ifade etmemektedir. Yani temasa dair belirtilen bu aşamalardan bazıları deneyimlenebilirken, diğerleri yaşanmayabilir. Temas sürecindeki bu aşamalardan farklı etkiler türeyebilir. Temasın etkilerinin genellenmesi ile ilgili son husus ise temasın önyargıların azalması, olumlu tutumların artması gibi olumlu etkilerinin temas edilen dış grubun dışındaki dış gruplara da genellemesidir ki bu durum ikincil transfer etkisi olarak adlandırılmaktadır (Pettigrew, 1998, s.70; Pettigrew, 2009). Örneğin Pettigrew (1997) tarafından yürütülen bir araştırmada dış gruplarla arkadaşlık etmenin, başka dış gruplara yönelik önyargılardaki düşüşü de beraberinde getirdiği bulunmuştur. Üniversite öğrencilerinde (Beyazlar, Asyalı Amerikanlar, Latinler, Afrikalı Amerikanlar) oda arkadaşlığı biçiminde kurulan temasın ele alındığı bir başka çalışmada da (Van Laar ve diğ., 2005), benzer şekilde ikincil transfer etkilerini işaret eden bulguların yer aldığı görülmüştür. Ayrıca, Pettigrew ve Tropp (2006, s. 759) tarafından yapılan bir meta-analiz sonucunda da ikincil transfer etkisinin varlığı bulgulanmıştır.

Pettigrew (1998, s. 69, 80) temas ve önyargı arasında nedenselliğe ilişkin yorumlarda bulunabilme açısından (örn. temas önyargıyı azaltmaktadır) bazı problemlerin olduğuna dikkat çekmiştir. Çünkü, bir taraftan farklı grup üyelikleri bulunan kişiler temasa sahip olduklarında, önyargı düzeylerinde bir iyileşme meydana gelebilir. Ancak bunun tam aksine, bir taraftan da bu kişilerin birbirleriyle temas kurmaları sahip oldukları önyargı düzeylerinden de etkileniyor olabilir. Örneğin, önyargılı tutumları yüksek düzeyde olan kişiler, dış grup üyeleriyle etkileşim yaşamak istemeyebilir ve yaşamayabilir. Tezin daha önceki kısımlarında farklı yönleriyle değindiğimiz Pettigrew ve Tropp'un (2006) çalışması bir başka yönüyle ele alınırsa, araştırmacılar deneysel çalışmalar da dahil olmak üzere teması inceleyen pek çok araştırma türüne sahip olan çalışmayı meta-analizlerine dahil etmişlerdir. Söz konusu çalışmalardan elde edilen etki büyüklükleri (tam deneysel çalışmalar için ortalama $r = -.37$, yarı deneysel çalışmalar için $r = -.24$) göz önüne alındığında, temasın önyargıları azalttığı yönünde bir kanıya varılabilmektedir. Ayrıca bu çalışmalardaki etki büyüklüklerinin anket ve alan çalışmalarına nazaran daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Yine Dhont ve diğerleri (2012, s. 234) tarafından yürütülen boylamsal bir araştırmada, temasın, zamanla önyargılı tutumların hafiflemesini yordadığı görülmüştür. Ancak diğer taraftan insanların sahip olduğu önyargılar da dış grup üyeleriyle etkileşime girmekten kaçınmayla sonuçlanabilir (Pettigrew, 1998, s. 69; Yanboluoğlu, 2018, s. 7). Pettigrew (1997) tarafından yapılan bir çalışmada temas ve önyargılar arasındaki neden sonuç ilişkisi hakkında fikir sağlanması amacıyla gerçekleştirilen analizler neticesinde, arkadaşlıkların önyargıları azaltma yönündeki etkisinin, önyargıların arkadaşlıkları azaltma yönündeki etkisinden daha güçlü olduğu görülmüştür. Ancak öte yandan temasın dış gruba yönelik tutumları, tutumların da teması etkileme güçlerinin benzer olduğunu bulgulayan çalışma da bulunmaktadır. Levin ve diğerleri (2003) tarafından üniversite öğrencileriyle yürütülen boylamsal bir araştırmada, üniversitenin ilk yılı daha yüksek düzeyde iç grup yanlılığı ve gruplar arası kaygı puanına sahip olan katılımcıların, ikinci ve üçüncü yıllarda daha az saygıda dış gruptan arkadaşlık ve daha çok sayıda iç gruptan arkadaşlık bildirdiği gözlenmiştir. Öte yandan üniversitenin ikinci ve üçüncü yılında ölçülen dış grup arkadaşlıklarının üniversitenin dördüncü yılının sonundaki iç grup yanlılığını ve gruplar arası kaygıyı azalttığı (önceki etnik tutumlar, üniversite öncesi arkadaşlıklar gibi değişkenler kontrol edilmiştir) da görülmüştür. Dış gruptan arkadaşlıkların iç grup yanlılığı ve gruplar arası kaygıyı yordama gücü ile iç grup

yanlılığı ve gruplar arası kaygının dış gruptan arkadaşlıkları yordama gücü aynı düzeyde bulunmuştur (Levin ve diğ., 2003, s. 85). Özetle, temasın önyargıları azaltma gücünün önyargıların teması azaltma gücünden daha yüksek olabildiği, ancak yine de önyargıların teması olumsuz yönde etkileme potansiyeli taşıdığı söylenebilir. Pettigrew (1998, s. 69) nedensellik üzerine daha net çıkarımlar yapabilmek için üç öneride bulunmuştur. İlki, araştırmalara dahil edilen katılımcıların temasa girme veya girmemeye yönelik özgürce seçim yapabilme ihtimalinin olmadığı durumlar seçilerek, temas incelemeleri bu durumlarda yürütülebilir. Örneğin, farklı gruplardan kişilerin birlikte çalışma durumunda bırakıldığı bağlamlar, temas etkilerine yönelik araştırmalar için uygun olabilir. İkincisi, gruplar arası temasın önyargıları hafiflettiği veya önyargılı tutumların temas deneyimini azalttığı yönündeki farklı yollar kesitsel verilerde kıyaslamaya tabi tutulabilir. Sonuncusu ise, boylamsal araştırmalardan yararlanılabilir.

Gruplar arası temasın önemli görülen bir yönü de arkadaşlık potansiyelidir. Gruplar arası arkadaşlığın temasın olumlu sonuçlanması için en önemli destekleyici faktörlerden birisi olduğuna vurgu yapılmaktadır. Pettigrew (1997, s. 173; 1998, s. 76-80), arkadaşlık potansiyelinin geri planda kalmayı hak etmediğini, gruplar arası temas için önemli bir yer tuttuğunu ve temas durumunda yer alması gereken bir faktör olduğunu ifade etmektedir. Dış grup arkadaşlıkları biçiminde kurulan temaslar, temas etkilerinin daha güçlü bir şekilde ortaya çıkmasını sağlamaktadır (Pettigrew, 1997, s. 178; Turner ve diğ., 2007, s. 213). Çünkü bu arkadaşlıklar uzun bir zaman diliminde meydana gelmekte, genellikle Allport tarafından bahsedilen temas koşullarını ve kişilerin birbirlerine kendilerini daha fazla açmalarını beraberinde getirebilmektedir (Pettigrew, 2008, s. 188; Pettigrew ve diğ., 2011, s. 275-276). Pettigrew (1997) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada katılımcılara ulus, ırk, sosyal sınıf, inanç ve kültür temelinde farklı kategorilerden arkadaşlarının, komşularının veya iş yerinde çalışanların (son ikisi temas elverişliliği olasılığını görmek için sorulmuştur) olup olmadığı sorularak 3 farklı temas ölçümü alınmıştır. Dış gruptan arkadaşlığın önyargıları negatif yönde, göçmen yanlısı politikaları desteklemeyi pozitif yönde yordadığı, önyargının diğer dış gruplara karşı da azaldığı (ikincil transfer etkisi) bulunmuştur. Ayrıca önyargılardaki düşüşün gelecekte dış gruptan kişilerle arkadaşlıklar kurma olasılığını yükselttiği görülmüştür. Dış grup üyeleri ile arkadaşlıkları bulunan kişilerin sempati ve beğeni bildirme, göçmen

politikalarına daha liberal yaklaşma olasılığı daha yüksek bulunmuştur. Öte yandan gruplar arası temasın bilişsel açıdan etkili olduğu, ancak duygusal önyargılar açısından daha etkili olduğu (önyargı ölçümleri için ortalama etki büyüklükleri hesaplanmıştır) görülmüştür. Temasın, temasa girilmeyen göçmenlerle ilintili politikalar ve dış gruplara yönelik duygular için de olumlu yönde etkili olduğu gözlenmiştir. Bir başka çalışmada (Wagner ve diğ., 2003), yaşanan bağlamın (Doğu ve Batı Almanya) temas fırsatı ve dış grupla arkadaşlıkla ilişkili bulunduğu görülürken, arkadaşlıkların da daha ılımlı önyargılarla ilişkili olduğu görülmüştür. Örneğin, Doğu Almanya temas fırsatı açısından daha dezavantajlı bir bağlamken, Batı Almanya daha avantajlıdır. Batı Almanya'da azınlık oranının yüksek olması, onların azınlıklarla temas oranını yükseltmiş ve önyargıları daha ılımlı kılmıştır (Wagner ve diğ., 2003, s. 32). Daha önce temasın nedensel ilişkileri konusunda değinilen Levin ve diğerleri (2003) tarafından yürütülen araştırmada ise, dış grupla üniversitenin ikinci ve üçüncü yılı boyunca kurulan arkadaşlıkların üniversitenin sonuncu senesinde ölçülen daha olumlu etnik tutumları yordadığı bulunmuştur. Öte yandan, gruplar arası arkadaşlıkların araştırmalarda nasıl ölçüldüğü önemlidir. Dış grup arkadaşlıklarına dair ölçümlerin hangi tarzda alındığına bağlı olarak, etkilerin farklı güçlerde meydana geldiği görülmektedir. Davies ve diğerleri (2011) tarafından yapılan bir meta-analiz araştırmasında, arkadaşlığın dış gruptan arkadaşlarla geçirilen zaman ve onlara kendini açmayla ölçüldüğü çalışmalarda arkadaşlık ve dış gruba yönelik tutumlar arasındaki ilişkilerin, arkadaşlığın farklı şekilde ölçüldüğü (yakınlık, dış grup üyelerinin benliğe dahil edilmesi, arkadaşlıkların sayısı, arkadaşlık dairesinin yüzdesi) çalışmalara kıyasla daha güçlü olduğu saptanmıştır.

Temas etkileri ele alındığında bir diğer konu hedef grup üyelerinin sahip olduğu grup statüleridir. Etkileşimde bulunan grupların statüsüne göre temasın etkilerinin değişebildiği görülmektedir. Örneğin, Binder ve diğerleri (2009) tarafından yapılan boylamsal bir araştırmada, gruplar arası temasın üst statüye sahip çoğunluk grubun üyelerinde dış gruba yönelik olumsuz duyguları ve sosyal mesafeyi azalttığı, alt statülü azınlık gruplarda ise bir etkisinin olmadığı gözlenmiştir. Benzer olarak, Lemmer ve Wagner (2015) tarafından yürütülen bir meta-analiz çalışmasında da önyargıların azaltılmasını hedefleyen temas müdahalelerinin etkililiği test edilmiştir. Sonuçlar, temas müdahalelerinin dış gruba karşı olumlu tutumlar geliştirmeye yönelik etkilerinin hem alt hem de üst statülü grupların üyelerinde gözlemlendiğini

ancak bu etkinin üst statülü grupların üyelerinde alt statülü grupların üyelerine kıyasla daha güçlü olduğunu göstermiştir. Tropp ve Pettigrew (2005) tarafından yürütülen bir başka çalışmada da, gruplar arası temas ile daha az düzeydeki önyargılar arasındaki ilişkinin azınlık gruplara kıyasla çoğunluk gruplarda daha güçlü düzeyde olduğu saptanmıştır. Öte yandan azınlık grup üyeleri gruplar arası temastan daha farklı yönlerde etkilenmektedir. Gruplar arası olumlu temas arttıkça, dezavantajlı statüye sahip grup üyelerinin dış grubu daha adil olarak değerlendirdiği, sosyal değişime (Saguy ve diğ., 2009) ve ırksal adaletin sağlanmasına (Dixon ve diğ., 2007) daha az destek verdiği bilinmektedir.

1.1.1 Olumlu ve olumsuz temas ile yakın ve yüzeysel temas

Gruplar arası temasın olumlu veya olumsuz olması, sonuçları etkileyen önemli faktörlerden biridir. Temas araştırmalarının pek çoğu gruplar arası etkileşimi ya olumlu, ya da olumsuz olarak tek taraflı incelemiştir (Aberson, 2019, s. 9). Özellikle de ilk zamanlardaki temas araştırmaları çoğunlukla temasın olumlu olmasına yönelmişlerken daha sonraları olumsuz temaslar da göz önüne alınmaya başlanmıştır (Pettigrew, 2021, s. 266). Çünkü temas, her daim işlevsel sonuçlar vermemektedir. Örneğin, temas olumsuz olduğunda gruplar arası ilişkiler daha da olumsuz bir duruma gelebilir (Pettigrew ve diğ., 2011, s. 277). Öte yandan olumsuz temas, olumlu temasın pozitif sonuçları için bozucu bir etki oluşturabilmekte ve bu etkileri azaltabilmektedir (Techakesari ve diğ., 2015). Daha genel anlamda olumlu temas dış gruba yönelik tutumlar için yapıcı olumsuz temas ise yıkıcı etkiler oluşturabilmektedir (Hayward ve diğ., 2017a; Pettigrew ve diğ., 2011; Techakesari ve diğ., 2015). Birçok araştırma, olumsuz temasa göre olumlu temasların daha sık biçimde kurulduğunu göstermektedir (örnekler için bkz., Barlow ve diğ., 2012; Graf ve diğ., 2014; Techakesari ve diğ., 2015). Öte yandan olumsuz temasın, olumlu temasla kıyaslandığında tutumlarla veya öfke, kaçınma, temas kurma niyeti gibi diğer çıktılarla daha güçlü bir şekilde ilişkilendiğini gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin, Barlow ve diğerleri (2012) tarafından beyaz katılımcılarla yapılan bir araştırmada (ikinci çalışma), siyahlarla olumsuz temasın olumlu temasa kıyasla önyargılar (modern ırkçılık, eski tarz ırkçılık, gruplar arası konulardan kaçınma gibi kaçınma ve ırkçılık ölçümleri dikkate alınmıştır) için daha güçlü bir yordayıcı olduğu (yol analiziyle alternatif modeller oluşturulmuştur) görülmüştür. Bu doğrultudaki bulguların kesitsel çalışmalarla birlikte deneysel bir çalışma sonucunda

da edinildiği görülmektedir. Hayward ve diğerleri (2017a) tarafından yapılan araştırmada da olumsuz temasın olumluya nazaran dış grup karşıtı tutumlar, kaçınma ve öfke için daha güçlü bir yordayıcı olduğu belirlenmiştir. Aynı makalede yer alan deneysel araştırmada ise katılımcılardan atandıkları koşula bağlı olarak bir dış grup üyesiyle pozitif, negatif veya nötr bir teması hayal etmeleri istenmiştir. Bulgular, olumsuz temasın olumluya kıyasla kaygı, öfke, dış gruba ilişkin kalıpyargılar, değerlendirmeler, dış gruptan kaçınma ve gelecek temas niyetleri gibi pek çok değişken açısından daha etkili olduğunu göstermiştir. Ancak, tam tersi şekilde olumlu temasın olumsuza kıyasla dış gruba yönelik tutumlarla daha güçlü bir biçimde şekilde ilişkili olduğunu (Pagotto ve Voci, 2013) veya tutumların hangi ögesinin ölçüldüğüne bağlı olarak bu ilişkilerin güçlerinin farklılaştığını (Aberson, 2015) gösteren çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin daha önce söz edilen Hayward ve diğerlerinin (2017a) araştırmasında olumlu temasın olumsuz temasa kıyasla kaygıyı ve pozitif değerlendirmeleri daha güçlü şekilde yordadığı gözlenmiştir. Fuochi ve arkadaşları (2020) olumlu ve olumsuz temasın dış gruba yönelik tutumlar ile ilişkilerinin gücü konusunda literatürdeki tutarsız bulguların nedeninin temasın ölçülmesindeki farklılıklar olabileceğini belirtmiştir. Örneğin Pagotto ve Voci (2013, s. 370-371) tarafından yapılan bir araştırmada, olumlu ve olumsuz temas, insanlara tanıdığı dış grup üyeleriyle (göçmen) temasının sıklığı sorularak ölçülmüştür. Dolayısıyla böyle bir ölçümün yakın temas kapsamına girdiği düşünülmektedir (Fuochi ve diğ., 2020). Olumsuz temasın önyargılarla daha güçlü ilişkilendiğini gösteren Barlow ve diğerlerinin (2012) çalışmasında ise araştırmacılar katılımcılara dış grupla genelde iyi-olumlu ve kötü-olumsuz temasın ne kadar sık yaşandığını sormuşlardır (Barlow ve diğ., 2012, s. 1637). Benzer bulgular elde eden Techakesari ve diğerleri (2015) de çalışmalarında Barlow ve arkadaşlarıyla (2012) aynı temas sorularını kullanmıştır. Visintin ve diğerleri (2017) ise olumlu temasın olumlu duygularla olumsuz temasın olumsuz duygularla daha güçlü ilişkili olduğunu, önyargılarla ise olumlu ve olumsuz temasın benzer güçlerde ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Araştırmacıların olumlu ve olumsuz temas ölçümünde kullandığı sorular bir taraftan katılımcıların sıradan günlük temaslarının pozitif ve negatif sıklığını, diğer taraftan iyi tanıdıkları kişilerle temaslarının pozitif ve negatif sıklığını sormaya yöneliktir (Visintin ve diğ., 2017, s. 6). Öte yandan olumsuz temasın olumluya kıyasla bilişsel ölçümlerle daha güçlü ilişkili olduğu ancak olumlu ve olumsuz temasın duygusal ölçümlerle benzer oranda ilişkili olduğu bulgusunu elde

eden Aberson (2015) tarafından olumlu temas, "en yakın düşünölen dış grup üyesiyle" temasın çeşitli açılardan (hoş gibi) değerdendirilmesi istenilerek ölçölmüştür. Araştırmacı, olumsuz teması "en yakın" ibaresi olmaksızın aşağılanma gibi çeşitli olumsuz deneyimlerin sıklığına ilişkin sorularla değerdendirmiştir. Tüm bu araştırmalardan yola çıkan Fuochi ve diğerdeleri (2020), gruplar arası temas deneyiminin yakından tanınan birisiyle mi, yoksa yüzeysel olarak mı deneyimlendiğı konusuna vurgu yapmıştır. Bu hususun, literatürdeki farklılaşan bulgular için bir açıklık getirebileceğı düşünölmüştür. Fuochi ve diğerdeleri (2020) tarafından yapılan araştırmanın birinci çalışmasında, pozitif yakın temasın ve negatif yüzeysel temasın tutumları yordama gücü, hem negatif yakın temasın hem de pozitif yüzeysel temasın tutumları yordama gücünden daha fazla bulunmuştur. Ayrıca hem pozitif yakın ve negatif yüzeysel temasın, hem de pozitif yüzeysel ve negatif yakın temasın kendi içlerinde yordayıcılık güçleri birbirine yakın bulunmuştur. Bunlara ek olarak değışkenlerin yordama güçleri kıyaslandığında, en yüksek güçte olanlar pozitif yakın ve negatif yüzeysel temas olarak bulunmuştur. İkinci sırada pozitif yüzeysel temas gelmiştir. Son sırada ise negatif yakın temasın geldiğı görölmüştür. İkinci çalışmada da, tutumlar bağlamında ilk çalışmayla benzer bulguların elde edilmiştir. Bahsedilen araştırma, olumlu ve olumsuz gruplar arası temas etkilerinin daha iyi anlaşılabilmesi için, temasın yakınlık ve yüzeysellik açısından da değerdendirilmesinin önemine dikkat çekmektedir. Mevcut çalışmada da temaslar bir taraftan olumlu ve olumsuz diğerd taraftan yakın ve yüzeysel olarak ele alınmış, yakın olumlu temas, yakın olumsuz temas, yüzeysel olumlu temas ve yüzeysel olumsuz temas olmak üzere dört farklı temas türünün etkileri incelenmiştir.

1.1.2 Temas etkilerinde aracı olan değışkenler

Temas etkilerinin hangi değışim süreçleriyle (aracı yollar) meydana geldiğine ilişkin bahsedilen birçok etmen vardır. Bunlardan bazıları, Pettigrew (1998) tarafından temas hipotezinin sınırlılıklarına dair dile getirilen hususlar anlatılırken belirtilmiştir. Ancak temas etkilerinde daha birçok faktörün pay sahibi olduğı görölmektedir. Gruplar arası temasın dış gruba yönelik tutumlarla ilişkilerinde önemli olan aracı değışkenlerden bazıları empati-perspektif alma, güven, kendini açma ve bilgi düzeyindeki artıştır. Örneğın, Pagotto ve Voci (2013) tarafından yürütölen bir çalışmada, olumlu doğrudan temasın dış grupla empatiyi ve dış gruba duyulan güveni artırdığı bunun da dış gruba yönelik olumlu tutumlarda artışa yol açtığı

bulunmuştur. Öte yandan, olumsuz doğrudan temasın ise empati ve güveni azaltarak dış gruba ilişkin olumlu tutumları negatif yönde etkilediği görülmüştür. Turner ve diğerleri (2007) tarafından temasa dair yürütülen başka bir çalışmada gruplar arası arkadaşlığın dış gruba kendini açma aracılığıyla dış gruba ilişkin daha olumlu tutumlarla ilişkili olduğu gözlenmiştir. Pettigrew ve Tropp (2008) tarafından temasın önyargıları azaltmasında önemli olan aracı süreçlerin incelendiği bir meta-analiz çalışmasında, dış grupla temasın dış gruba ilişkin bilginin artması ve dış grupla empati kurma/perspektif almanın artması sonucunda daha düşük düzeydeki önyargılarla ilişkilendiği bulunmuştur. Öte yandan gruplar arası temas etkilerinde dış gruplara maruz kalma/aşinalık faktörünün de pay sahibi olabileceği düşünülmektedir (Pettigrew, 2008, s. 188; Pettigrew ve diğ., 2011, s. 275), çünkü aşinalığın beğeniyi ve olumlu tepkileri artırdığı bilinmektedir (Harmon-Jones ve Allen, 2001). Yukarıda kısaca belirtilen faktörler temas etkilerinde aracı olan temel değişkenlerden bazılarıyken, bunlar arasında bilgi gibi bilişsel etmenlere kıyasla empati ve daha sonra tekrar ele alınacak olan gruplar arası kaygı gibi duyuşsal (affective) yapıların temas etkilerindeki daha önemli araçlar olduğu da ifade edilmektedir (Pettigrew ve Tropp, 2008, s. 929).

Gruplar arası temas ile gruplar arası tutumlar arasındaki ilişkide aracı olabilecek diğer değişkenler dış gruptan algılanan gerçekçi ve sembolik tehdit ile gruplar arası kaygı ve öfkedir. Bu konuda yapılan araştırma bulgularına geçmeden önce bu değişkenleri sistematik olarak ele alan Bütünleşik Tehdit Kuramı ve Gruplar Arası Tehdit Kuramı anlatılacaktır.

1.2 Bütünleşik Tehdit Kuramı ve Gruplar Arası Tehdit Kuramı

İnsanların dış gruplardan tehdit hissetmesi ve tehdit algılaması önyargıların inşa sürecinde önemli faktörlerdir. Tehditler, iç grup veya üyeleri için tehlike arz edeceği düşünülen dış gruplar söz konusu olduğunda hissedilir (Stephan ve diğ., 2009). Dış gruptan algılanan tehditler, geçmişten bugüne farklı zamanlarda çeşitli biçimlerde sınıflandırılmışlardır. Bütünleşik Tehdit Kuramı bağlamında önyargılı tutumlar, duyguları ve değerlendirmeleri içeren duyuşsal tepkiler olarak görülmektedir (bu husus üzerine detaylı bir tartışma için bkz., Stephan ve Stephan, 1993; Stephan ve diğ., 1999b, s. 620). Bu kuram, önyargılı tutumları korku ve tehdit benzeri yapılar açısından ele alan birçok yaklaşımdan faydalanılarak geliştirilmiştir (Stephan ve

Stephan, 2000, s. 25). Bütünleşik Tehdit Kuramında, insanların dış gruptan algıladığı tehditler gerçekçi tehdit, sembolik tehdit, gruplar arası kaygı ve olumsuz kalıpyargılar olmak üzere dört gruba ayrılmış (Stephan ve Stephan, 1996, s. 422; Stephan ve Stephan, 2000) ve her birinin kavramsal ve empirik açılarından farklı yapılar olduğu gösterilmiştir (Stephan ve diğ., 1999a). Bu tehditlerin öncülleri olarak görülen etmenler iç grupla özdeşleşme düzeyi, dış gruba ilişkin politikaların kişiyle ne derece alakalı olduğu (bu politikaların bireysel çıkarlarla uyuma durumu gibi kişinin kendisine yönelik çıktıları), dış grupla temas deneyimi, dış grup hakkında sahip olunan bilgi miktarı, geçmişte ya da süregiden gruplar arası bir çatışmanın olup olmaması ve grupların statüleridir (Stephan ve Stephan, 2000, s. 37-39). Örneğin, gruplarına daha fazla bağlılık duyarak yüksek özdeşim kuran, dış grupla etkileşimi daha düşük düzeyde veya daha olumsuz içerikte olan, dış gruplara yönelik daha düşük bir bilgi düzeyine sahip olan bireylerin diğer gruplardan tehdit algılaması daha olası görülmektedir. Ayrıca dış grupla geçmişten bugüne yaşanmış çatışmaların görece fazla düzeyde olması da, belirgin bir etkiye sahip olabileceği düşünülen diğer etmendir. Son olarak, grubun statüsünün yüksek ya da düşük olmasına bağlı olarak grup üyeleri farklı içerikte tehditler hissedebilmektedir. Örneğin, gücü elinde bulunduran hakim grup, gücünün elinden alınacağını veya güçler dengesinin yerinden oynatılmasının istendiğini düşünebilir. Dezavantajlı grup üyelerinin ise avantajlı grup üyeleriyle iyi bir temas kurma yönünde kaygılanabileceği düşünülmektedir. Öte yandan gruplar tarafından sahip olunan güçler arasındaki uçurumun keskinleşmesiyle, tehdit algılarının da daha şiddetli bir yönde değişeceği beklenmektedir.

Nihayet bu kuram, farklı kuramsal perspektiflerin göz önüne alınarak tehdit sınıflarının çeşitli açılardan (örn. gruplar arası ilişkilerde farklı arka planlara sahip olan çeşitli etnik gruplar açısından) ayrı ayrı değerlendirilebileceğine ilişkin bir fırsat sunduğu için, önemli görülmektedir (Stephan ve diğ., 1998, s. 572). Üstelik yalnızca baskın gruplara odaklanmamakta daha az güce sahip grupları da içermektedir. Çünkü, çoğunluk gruplar gibi azınlık grupların da dış gruptan tehdit algılayabileceğini ve etkileşim kaygısı yaşayabileceğini dolayısıyla dış gruba yönelik önyargıların oluşabileceğini vurgulamaktadır (Stephan ve diğ., 2002, s. 1243).

1.2.1 Gerçekçi tehdit

İnsanların dış grup olarak gördükleri diğerleri tarafından ekonomik, politik yönlerden zarar göreceklərini düşünmeleri veya refahlarının, varlıklarının fiziksel açıdan tehlikede olduğunu varsayımları gerçekçi tehdit olarak adlandırılmaktadır (Stephan ve Stephan, 2000, s. 25). Örneğin terör, eğitim-sağlık kaynaklarına erişememe sıkıntısı, ayrımcılık, savaş, hastalık bulaşma ihtimali gibi tehditler gerçekçi tehdit kategorisinde yer almaktadır (Stephan ve diğ., 2016, s. 257). Tehdit kuramcılar tarafından gerçekçi tehdit, gerçekte ne olduğundan öte, insanların algılayışları bağlamında ele alınmaktadır (Stephan ve Stephan, 1996, s. 418). Gerçekte olan durumlar insanlar üzerine zaman zaman etkiler uyandırabilse de, bazen tehdit algıları için önemli etkiler barındırmazlar (gerçekten ziyade algının etkili olduğu örnek bir çalışma için bkz., Semyonov ve diğ., 2004). Gerçekçi tehdit kavramı, gerçekçi çatışma kuramından (Sherif, 1966 aktaran Stephan ve Stephan, 2000, s.25) faydalanılarak geliştirilmiştir ancak gerçekte var olan tehdit değil bireyin ne derece tehdit algıladığı önemlidir (Stephan ve Stephan, 2000, s.25). Bütünleşik tehdit kuramındaki gerçekçi tehdit, iç grup üyelerinin yaşam kalitesine yönelik algılanan "tüm" tehditleri içerisinde barındırmaktadır (Stephan ve diğ., 1999a, s. 2222). Aslında gerçekçi tehditlerin temel kaynağını oluşturan husus sınırlı olan kaynakların kullanımına ve dağılımına yönelik olarak rekabete tutuşmakken, iç grubun refahı için önemli görülebilecek şeyler de (örn. sağlıkla ilgili tehditler gibi) bu tehditlere zemin hazırlayabilmektedir (Stephan ve diğ., 1998, s. 560).

1.2.2 Sembolik tehdit

İnsanlar, dış grubun iç gruplarından farklı normlara, normallere, değerlere, inançlara ve yaşam biçimlerine sahip olduklarını düşündüklerinde de tehdit algılayabilirler (Stephan ve Stephan, 1996, s. 418; Stephan ve Stephan, 2000, s. 25, 26). Bu temellerde algılanan tehditler ise, sembolik tehdit kapsamına girmektedir. Örneğin, dış gruptan dolayı toplumun ahlaki olarak dejenere olduğunu ve kültürel alt yapıya aykırı davranışların çoğaldığını düşünmek sembolik tehdit varsayılabilir. Gerçeklerin ve algıların ayrı ele alındığını vurgulamak önemlidir. Bazı düşünceler her ne kadar gerçek olmasa da sadece gerçek olduğuna inanmak bile, insanların sembolik tehdit hissetmesi için yeterli olabilmektedir. Çünkü bu kuram temelinde çeşitli hususların

"olandan" ziyade "olduğuna" inanmak, kişilerde oluşacak algıların kökenini oluşturmaktadır.

1.2.3 Gruplar arası kaygı

Gruplar arası kaygı, söz konusu kuramın doğuşuna neden olan değişken olarak görülmektedir (Stephan ve Stephan, 2000, s. 27). Gruplar arası kaygı, dış gruptan bireylerle etkileşim beklentisi ya da etkileşim esnasında tehditkar hislerin deneyiminden oluşmaktadır (Stephan, 2014, s. 240). İnsanlar dış grup yeleri ile etkileşimlerinde rahatsızlık, yetersizlik, suçluluk gibi psikolojik olarak olumsuz sonuçlar deneyimlemekten kaygılandıkları gibi dış grup üyesinin kendilerini aşağılaması, sömürmesi, fiziksel ya da sözel şiddet uygulaması gibi olumsuz davranışlarda bulunmasından da kaygılanmaktadır (Stephan ve Stephan, 1985, s.159-160). Örneğin, bir Trkn bir Kürt ile etkileşiminde başarısızlık yaşayabileceğini veya öfkeye kapılabileceğini düşünmesi ya da Kürt kimliğine sahip bir kişinin benliğini tehlikede hissetmesi olumsuz psikolojik sonuçlara örnek verilebilir. Davranışsal düzlemde ise iç grup üyelerine diğer gruplar tarafından hükmedilebileceği, grubunun fiziksel açıdan kötülük görebileceği, smrlebileceği veya yapılan etkinlikler için (rn. işle ilgili) sıradan zamanlarda gösterilen verime ulaşılamayacağı gibi kaygıları içerebilir. Ayrıca, dış gruplar veya ait olunan gruplar tarafından olumsuz değerlendirilebileceği algıları da kaygının tetikleyici unsurlarından olabilmektedir. Örneğin, insanlar dış gruptaki bireyler tarafından dışlanacağını, etiketleneceğini ve kendilerine hoşnutsuz biçimde yaklaşılacağını düşünebilir. Öte yandan insanlar, dış grup ile temas ederlerse, i grupları tarafından onaylanmayacaklarını, kınanacaklarını ve hatta reddedileceklerini de düşünebilirler. rneklendirilerek bahsedilen bu dört temel faktör; yani benlik için istenmedik olan psikolojik ve davranışsal çıktılar, dış veya i gruplar nezdinde olumsuz değerlendirmelerin odağı olunabileceği, gruplar arası kaygının doğuşuna temel olan ana unsurlardır.

Stephan ve Stephan (1985, s. 160-170) tarafından gruplar arası kaygıya yönelik bir model önerilmiştir. Bu sistemde gruplar arası geçmiş ilişkiler, önceden sahip olunan gruplar arası bilişler (rneğin kalıpyargılar) ve durumsal etmenler (statüler gibi), gruplar arası kaygının öncülleridir. Yani; gruplar arası ilişkiler düşmanlıklar içeren deneyimlerin geçmişini barındırdığında veya gruplar kendi gruplarını merkezde

gördüğünde, dış grupla etkileşim deneyimleri yetersiz miktarlarda olduğunda veya onlara dair yetersiz bilgiye sahip olduğunda, dış grubun iç gruplara benzemediği düşünüldüğünde, onlarla gelişigüzel veya inşa edilmemiş etkileşime girildiğinde, yarışmacı bir yapıya sahip olan etkileşime daha az güce sahip olan grubun üyesi olarak girildiğinde, kaygının görece daha fazla yaşanacağı ifade edilmektedir (Stephan ve diğ., 1999a, s. 2223). Gruplar arası kaygı davranışsal, bilişsel ve duyuşsal tepkileri etkileyebilmektedir (Stephan ve Stephan, 1985, s. 165- 170). Örneğin, yüksek gruplar arası etkileşim kaygısı dış grup üyeleri ile iletişime geçmekten kaçınma davranışına yol açabilir. Bilişsel sonuçlara örnek vermek gerekirse, yüksek kaygıdan kaynaklı olarak bilgi işleme sürecinde şemalar daha fazla kullanılabilir. Etkileşim kurulurken kaygının olması sonucunda, iç grup üyelerinin beklentilerini destekleyecek şekilde şematik bilgi işleme artarak bilgilerin işlenmesi daha da basitleşebilir ve dış grup üyelerine dair taraflı bir algılama süreci devreye girebilir. Son olarak, kaygının yol açacağı duygusal sonuçlara örnek vermek gerekirse, kaygı sonucu ortaya çıkan uyarılmanın benzer yöndeki diğer duyguların yaşanmasını da kolaylaştırabileceği belirtilmektedir. Dış grup üyeleri ile etkileşim esnasında yaşanan duygular, kaygının oluşturduğu uyarılma sayesinde daha yüksek düzeylere ulaşabilir.

Gruplar arası kaygı, daha sonra tekrar ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Stephan (2014, s. 239) gruplar arası kaygının birbirleriyle ilişkili üç ayrı bileşeninin olduğunu belirtmiştir. Bunlar, duyuşsal (merkezi düşünülen öge), bilişsel ve fizyolojik öğelerdir. Gruplar arası kaygının şekillenmesinde rol oynayan öncül etmenler ise dört şekilde sınıflandırılmıştır; a) kişilik özellikleri ve ilgili kişisel karakteristikler, b) olumsuz tutumlar ve ilgili bilişler, c) kişisel deneyimler, d) durumsal etmenler. Öte yandan, gruplar arası kaygının bilişleri, duyguları ve davranışları şekillendirdiği ifade edilmektedir. Nedensel etkilerin nasıl olacağı düşünüldüğünde ise, Stephan (2014) tarafından değişkenlerin karşılıklı olarak birbirlerini etkileyebileceği belirtilmektedir. Örneğin, gruplar arası kaygının öncülleri etkileyebileceği veya diğer değişkenlerin sonucu olarak ortaya çıkabileceği (durumsal faktörlerin önyargıları etkileyerek kaygıyı şekillendirmesi gibi) ifade edilmektedir. Daha açık bir ifadeyle gruplar arası kaygı, bazı değişkenlerin öncülü veya sonucu konumuna gelebilirken, modelde bahsedilen öncüller sonuç olarak ya da sonuçlar öncül olarak konuşlanabilmektedir.

1.2.4 Olumsuz kalıpyargılar

Dış grupların sahip olduklarına inanılan olumsuz özellikler, yani olumsuz kalıpyargılar, bütünleşik tehdit kuramında ele alınan sonuncu tehdit değişkenidir (Stephan ve Stephan, 2000, s. 27). Olumsuz kalıpyargılar, dış gruptaki insanlara niçin ayrımcılık gösterildiğini meşrulaştırmaya yardımcı olur ve iç grubun ayrımcılık gibi olumsuz davranışlarının dış grubun sahip olduğuna inanılan olumsuz özelliklerle açıklanmasına hizmet eder (Stephan ve diğ., 1999a, s. 2224). Olumsuz kalıpyargılar, çoğunlukla doğrudan tehdit algıları türetir (Stephan ve Stephan, 2000, s. 27). Çünkü dış grup üyelerinin nasıl davranacağına ilişkin bir niteliğine sahiptir. Dolayısıyla, insanlar eğer dış grubu belli başlı yönlerden hoş olmayan bir şekilde yorumladılar ise onlarla temas etmenin de hoş olmayacağını düşünebilirler. Kalıpyargılar gruplar arası yanlışlıkların bilişsel yönü olarak ele alınmaktadır (Hamilton ve Sherman, 1994 aktaran Aktan ve Sakallı-Uğurlu, 2013, s. 17).

1.2.5 Gruplar arası tehdit kuramı

Bütünleşik Tehdit Kuramı bazı sınırlılıkları nedeni ile yeniden gözden geçirilerek Gruplar Arası Tehdit Kuramı adı altında revize edilmiştir. Bu yeni sunulan kurama göre, gerçekçi ve sembolik tehdit algıları, tehdidin gruba mı yoksa grup üyesi olan bireyin kendisine yönelik mi algılandığına göre farklılaşmaktadır. Yani kişiler gerçekçi grup tehditleri, gerçekçi bireysel tehditler, sembolik grup tehditleri ve sembolik bireysel tehditler olmak üzere farklı içeriklere sahip tehditler algılayabilmektedir (Stephan ve diğ., 2008, s. 60-61). İnsanlar, ait oldukları grupların güç, iyi oluş gibi yönlerden tehlikede olduğunu algılıyorsa gerçekçi grup tehditlerinin (Stephan ve diğ., 2008, s. 60-61), iç gruplarının kültürel değerleri, inançları ve dünya görüşü gibi yönlerden tehlike altında olduğunu düşünüüyorsa sembolik grup tehditlerinin varlığından söz edilmektedir. Öte yandan insanlar eğer güvenlikleri, mal varlıkları ve fiziksel varlıkları gibi yönlerden kişisel açıdan kendilerini tehlikede hissediyorlarsa, bu durum gerçekçi bireysel tehditlerin olduğuna işaret etmektedir. Ancak kişi onurun hasar göreceği gibi endişeler taşıyor ise o zaman sembolik bireysel tehdit söz konusudur. Tehditlerin bireye yönelik mi yoksa gruba yönelik mi algılandığı, yaşanan duygularla yakından ilişkilidir. Örneğin, kişilerin gruplarını tehlikede algıladıklarında öfke benzeri düşmanca duygusal tepkiler vereceği beklenirken, bireysel tehdit algıladıklarında ürkme benzeri duygusal tepkiler

vermesi beklenmektedir. Duygusal tepkilerde meydana gelen bu farklılıkların bir sebebi, duruma göre adaptif olan duygunun oluşmasına atfedilmektedir (Stephan ve diğ., 2008, s. 65). Yani, örneğin grup söz konusu olduğunda öfke uyarılır, çünkü korku ve ilişkili tepkilerden ziyade grup adına uyumsal olan budur. Ancak dış grup bireyin kendisi için bir tehdit arz ediyorsa kaçınma tepkisini tetikleyebilecek korku görece işlevsel olabilir.

Bütünleşik tehdit kuramında tehdit sınıflarından birisi olarak bahsedilen olumsuz kalıpyargılar, daha sonradan tehdide yol açan bir konumda konuşlandırılmıştır (Stephan ve diğ., 2009). Ancak bir daha ele alınan olumsuz kalıpyargılar, gerçekçi veya sembolik tehditlerin alt kümesi olarak değerlendirilmiştir (Stephan ve diğ., 2016, s. 257-258). Örneğin, eğer kalıpyargılar fiziksel olarak sakıncalı olabilecek "saldırgan" benzeri yargıları içeriyorsa, bu durumda gerçekçi tehdidin altında kümelenmektedir. Ancak iç grubun değer ve inançları için tehlike uyandıran "ahlaksız" gibi yargıları içeriyorsa, o halde sembolik tehdidin altında kümelenmektedir. Öte yandan, gruplar arası kaygının gerçekçi ya da sembolik tehdit kaynaklı hissedilebileceği belirtilmiştir (Stephan ve diğ., 2008, s. 61). Dolayısıyla, kaygının hangi tehdit kaynağı temelinde oluşacağının da dikkate alınması gerektiği önerilmiştir. Ancak daha sonra, gruplar arası kaygı son gerçekçi tehdidin altında konuşlanan alt tip bir tehdit olarak düşünülmüştür (Stephan ve diğ., 2016, s. 258).

Gözden geçirilmiş kuramda tehditlerin öncüllerine dört temel üzerinden eklemeler yapılmıştır (Stephan ve diğ., 2008: 61-62). Bunlardan ilki gruplar arası ilişkiler temelindedir; söz konusu toplumda ait olunan gruba nazaran dış grubun boyutu. İkinci konudaki eklemeler, bireysel farklar bazındadır. Bunlar sosyal baskınlık yönelimi (Stephan ve diğ., 2008, s. 61) ve sağ kanat otoriteryanizmidir (Stephan ve diğ., 2009). Sosyal baskınlık yöneliminin daha çok gerçekçi tehdit algıları için, sağ kanat otoriteryanizmin ise daha çok sembolik tehdit algıları için önemli olduğu düşünülmektedir (Stephan ve diğ., 2009). Üçüncüsü kültürel boyutlar temelindedir; bireycilik/kolektivizm, güç mesafesi ve belirsizlikten kaçınma (Stephan ve diğ., 2008, s. 61). Kolektivizm, güç mesafesi ve-veya belirsizlikten kaçınma düzeyi görece yüksek olan kültürlerdeki insanların, diğerlerine nazaran daha fazla tehdit algılayacağı düşünülmektedir (Stephan ve diğ., 2009). Son öncül olarak ise durumsal faktörler eklenmiştir. Durumsal faktörlerin daha çok gerçekçi ve bireysel tehditlerin algılanışını (özellikle gerçekçi bireysel tehdidi) etkileyeceği düşünülmektedir.

Nihayet gruplar arası tehdit kuramının son halindeki öncüller hepsi bir arada düşünüldüğünde, bunların kişilik özellikleri, tutumlar ve bilişler, gruplar arası temas, gruplar arası ilişkiler ve durumsal etmenler olduğu görülmektedir (Stephan ve diğ., 2016, s. 259).

Revize edilmiş kuram tehditlerin sonuçları açısından da çeşitlendirilmiştir (Stephan ve diğ., 2008, s. 62). Tehdit karşısında psikolojik tepkiler değişebilir; bunlar bilişsel (kalıpyargılar, dış grup homojenlik algısı gibi) ve-veya duyuşsal (öfke gibi) tepkilerde meydana gelen dönüşümlerdir. Öte yandan grevler, eylemler, geri çekilme gibi davranışsal açıdan oluşan değişimler de bulunabilmektedir. Bu sonuçların daha spesifik olarak nasıl olacağı, algılanan tehdidin gerçekçi mi yoksa sembolik mi oluşuna göre şekillenebilir (Stephan ve diğ., 2009). Örneğin sembolik tehditlerin, soykırıma kadar uzanabilecek aralıkta, daha uç davranışsal göstergeleri getireceği düşünülmektedir. Ancak duygusal açıdan tikslenme ve küçümseme benzeri tepkilerle sonuçlanabileceği beklenmektedir (Stephan ve diğ., 2016, s. 267). Öte yandan gerçekçi tehditlerin, daha çok faydacılığın gözetildiği bir yaklaşımdan türeyen davranışsal tepkilerin tohumlarını atacağı düşünülmektedir (Stephan ve diğ., 2009). Duygusal açıdan ise, kızgınlığın, savunmasızlık benzeri tepkilerle sonuçlanabileceği beklenmektedir (Stephan ve diğ., 2016, s. 267). Tepkilerin oluşumunda rol oynadığı düşünülen diğer bir husus, tehditlerin bireysel veya grupsal düzeydeki ayrımında yatmaktadır (Stephan ve diğ., 2009). Örneğin tehdit hedefinde grup olduğu algısı daha çok gruba bağlılık, saldırganlık gibi tepkileri ortaya çıkarabilir. Bireysel algılanan tehditlerin sonuçları için bir örnek olarak ise, dış gruptan uzak durma tercihindeki artış verilebilir. Nihayet tüm bu eklemeler ve değişimlere değindikten sonra nedensel ilişkiler dikkate alındığında, bu kuramın döngüsel bir model sunduğu vurgulanmalıdır (Stephan ve diğ., 2008, s. 62; Stephan ve diğ., 2016, s. 258). Örneğin tehdit algısıyla dış gruba yıkıcı bir tarzda davranıldığında (sonuç), bu (öncül olarak fonksiyon görerek), daha sonra gelecekte algılanan tehditlerin de etken bir faktörü olabilecektir. Tekrar tehditler de, olumsuz duyguların hiddetlenmesiyle (sonuç) sonuçlanabilecektir. Daha net bir şekilde ifade etmek gerekirse, kuramda bulunan değişkenler öncül, sonuç veya aracı işlev görecek bir şekilde farklı yerler alabilmektedir. Bu ihtimallerin hepsi modelin şematizasyonunda kapsanmamıştır, ancak araştırmacılar tarafından özellikle üzerinde durularak incelikli olarak açıklanmıştır (Stephan ve diğ., 2016).

1.2.6 Gruplar arası tehdit araştırmaları

Gruplar arası tehditleri inceleyen çeşitli çalışmalar, kuramın ngrleriyle tutarlı bir biçimde tehditlerin önyargılı tutumlar açısından önemli olduğunu desteklemektedir. Kurama hem kesitsel hem de deneysel çalışmalar tarafından destek sağlanmaktadır. Kesitsel alışmalar dikkate alındığında, rneğin Stephan ve diğerleri (1998) tarafından men grubuna yöneltilen (İspanya'da bulunan Faslı göçmenler, İsrail'de bulunan Rus ve Etiyopyalı) nyargılı tutumlar Bütünleşik Tehdit Kuramı bağlamında incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre İspanya'daki Faslı göçmenlere yönelik önyargılı tutumların kalıpyargılar, gerçekçi tehdit ve gruplar arası kaygı tarafından anlamlı biçimde yordandığı görülmüştür. İsraililerin Rus göçmenlere yönelik önyargılı tutumları ise, kalıpyargılar ve gruplar arası kaygı tarafından anlamlı biçimde yordanmıştır. Son olarak, İsraililerin Etiyopyalı göçmenlere ilişkin sahip oldukları önyargılı tutumların sembolik tehditler ve gruplar arası kaygı değişkenleri tarafından anlamlı bir şekilde yordandığı görülmüştür. Stephan ve diğerleri (1999a) Kübalı, Meksikalı ve Asyalı göçmenlere karşı önyargılar ile algılanan gerçekçi tehdit, sembolik tehdit, gruplar arası kaygı ve olumsuz kalıpyargıların ilişkilerini incelemiştir. Küba ve Meksikalılara yönelik tutumların bu tehditlerin her biri tarafından yordandığı görülürken, hedef grup Asyalılar olduğunda gerçekçi tehdit ile gruplar arası kaygı değişkenlerinin anlamlı bir yordayıcılığa sahip olduğu bulunmuştur. Sembolik tehdit ile olumsuz kalıpyargıların ise marjinal biçimde anlamlı yordayıcılar olduğu görülmüştür (ancak tabloda marjinal olarak verilen sembolik değil gerçekçi tehdittir, bkz., sayfa 2227, 2230). Genel olarak, önyargıların bu tehditler yoluyla önemli düzeyde yordandığı ve söz konusu göçmenlere yönelik önyargılardaki varyansın %60'ının tehditler tarafından açıklandığı görülmüştür. Bu çalışmalardan görüldüğü üzere kaygı, tutarlı bir şekilde önyargılar bağlamında önemli olmakta, diğer tehditler ise gruplar arası bağlama göre değişkenlik göstermektedir.

Katılımcıların sosyal olarak istendik yanıtlar verebileceğini düşünen Schweitzer ve arkadaşları (2005) göçmenlere yönelik önyargılı tutumlar ile gerçekçi tehdit, sembolik tehdit ve sosyal istenirlik değişkenlerini birlikte incelemişlerdir. Sosyal istenirliğin önyargılar üzerindeki etkisini kontrol etmek için hiyerarşik regresyon analizinde bu değişken denkleme birinci aşamada girilirken, gerçekçi tehdit ile sembolik tehdit ikinci aşamada girilmiştir. İlk aşama için sosyal istenirliğin negatif

(açıklanan varyans %8'dir), ikinci aşama için ise gerçekçi ve sembolik tehdidin önyargılı tutumlar için pozitif anlamlı birer yordayıcı oldukları gözlenmiştir. Tehdit değişkenlerinin birlikte sosyal istenirliğe ek olarak %77 varyans açıkladığı gözlenmiştir. Öte yandan gerçekçi tehdidin %17 ve sembolik tehdidin de %2 oranında toplam varyansa ek katkı yaptığı bulunmuştur. Ayrıca cinsiyet bağlamında yapılan değerlendirmelere göre, erkeklerin kadınlara göre genel önyargı, negatif tutum ve gerçekçi tehdit puanları, kadınların ise erkeklere göre pozitif tutum puanları daha yüksek bulunmuştur.

Gruplar arası tehdit değişkenlerinin deneysel olarak ele alındığı Stephan ve diğerleri (2005) tarafından yürütülen bir araştırmada, çeşitli tehdit manipülasyonları içeren üç farklı çalışma yürütülerek göçmenlere yönelik önyargılı tutumlarda tehditlerin ilişkileri incelenmiştir. Birinci çalışmada öğrencilere, bir göçmen grubuna (Tutsiler) yönelik gerçekçi ve sembolik tehdit algılarının ortaya çıkması için belli yazılar (haber magazin makalesi) okutulmuştur. Bu deneyde gerçekçi tehdit uyandırılan, sembolik tehdit uyandırılan, hem gerçekçi hem de sembolik tehdit uyandırılan üç koşulla birlikte bir de kontrol koşulu bulunmaktadır. Sonuçlara göre, kontrol koşuluyla kıyaslamalar yapıldığında sadece hem gerçekçi hem de sembolik tehdidin bileşiminde daha önyargılı tutumların bildirildiği görülmüştür. Buna ek olarak sadece gerçekçi veya sadece sembolik tehdit koşullarında bildirilen önyargılı tutumların, her ikisinin bileşiminde bildirilenlere göre anlamlı olarak daha düşük olduğu görülmüştür. İkinci çalışmada üniversite öğrencilerinin, dış gruba yönelik (Doğu Timorlular) kalıpyargıları değişimlenmiştir. Sunulan kalıpyargı koşulları olumsuz, olumlu veya karma koşullardan oluşmaktadır. Örneğin, olumsuz koşulda, "onlar, kendilerine yardım eden bizim insanlarımıza düşmanca yaklaşıyorlar" benzeri bilgiler sunulmuştur. Sonuçlar incelendiğinde, olumsuz kalıpyargı koşulundaki öğrencilerin daha önyargılı tutumlar bildirdiği ve bu koşuldaki ortalamaların, diğer iki kalıpyargı koşulundaki ortalamalardan anlamlı biçimde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Son çalışma olan üçüncü çalışmada ise, gruplar arası düşük ya da yüksek kaygının oluşması için yine çeşitli yazılar okutulmuş ve ayrıca dış grupla veya iç grup üyeleriyle empati yapmalarına yönelik yönergeler vasıtasıyla empati manipülasyonu gerçekleştirilmiştir. Sonuçlara göre yüksek kaygı koşulundaki öğrencilerin düşük kaygı koşulundakilere nazaran daha fazla önyargılı tutumlar ve daha az düzeyde dış grupla etkileşim kurmaya yönelik davranışsal niyetler bildirdiği

görülmüştür. Ayrıca yüksek kaygı koşulunda dış grupla empati yönergesinin verildiği durumda, iç grupla empati yönergesinin verildiği duruma kıyasla daha düşük önyargılı tutumlar belirtilmiştir. Öte yandan düşük kaygı koşulunda, iç grup üyeleriyle empati kurma yönergesi verilen grupta daha düşük önyargılı tutumlar bildirilmiştir. Özetle, araştırma bulguları gerçekçi tehdit, sembolik tehdit, gruplar arası kaygı ve olumsuz kalıpyargıların önyargılı tutumlarla pozitif yönde ilişkili olduğunu göstermiştir.

1.2.7 Gruplar arası temas, tehdit ve önyargılar

Gruplar arası temasın ne tür değişimlere yol açarak önyargılı tutumları azalttığı sorusuna odaklanan araştırmalardan bazıları gruplar arası temasın dış gruba yönelik tutumlarla ilişkilerinde dış gruptan algılanan tehditlerin aracılık rolünü incelemişlerdir. Stephan ve diğerleri (2000) tarafından yürütülen bir çalışmada temasın niteliği ve sıklığı, bütünleşik tehdit kuramının dört tehdit türü ve önyargılar ele alınmıştır. Söz konusu çalışmada Meksikalıların Amerikalılara, Amerikalıların da Meksikalılara olan önyargıları ölçülmüştür. Yol analizi yürütülen bu çalışmada, temaslardan tehditlere giden yordayıcılıklar ve tehditlerden önyargılara giden yordayıcılıklar incelenmiştir. Amerikalılardan toplanan verilerin analizi dikkate alındığında temas niteliği doğrudan önyargılar, gerçekçi tehdit ve gruplar arası kaygıyı negatif yönde yordamıştır. Temasın sıklığı ile önyargılar arasındaki ilişkilerde gerçekçi tehdit kısmi aracı rol oynamıştır. Meksikalılardan elde edilen verilerin analiz edilmesi sonucunda ise temas niteliğinin doğrudan önyargılar ve gruplar arası kaygıyı, temas sıklığının ise gerçekçi ve sembolik tehdidi negatif yönde yordadığı gözlenmiştir. Temas niteliği ile önyargılar arasındaki ilişkide gruplar arası kaygının kısmi aracılık ettiği görülmüştür.

Corenblum ve Stephan (2001) tarafından yürütülen bir başka araştırmada öncül değişkenler olarak negatif gruplar arası temas, iç grup özdeşimi, algılanan gruplar arası çatışma ve algılanan statü farklılıkları, aracı değişkenler olarak bütünleşik tehdit kuramındaki dört tehdit türü ve sonuç değişkeni olarak dış gruba ilişkin olumsuz tutumlar incelenmiştir. Gruplar arası hedef bağlam ise, yerli Kanadalılar ve beyaz Avrupa Kanadalılarıdır. Yerli Kanadalılarda gerçekçi tehdit dış gruba yönelik tutumlarla anlamlı bir ilişki göstermezken (korelasyon analizinde ilişkilidir), diğer tehdit değişkenlerinin her birinin iki grupta da dış gruba ilişkin olumsuz tutumlarla

pozitif ilişki gösterdiği bulunmuştur. Yerli Kanadalılarda olumsuz gruplar arası temas ile olumsuz tutumların doğrudan pozitif ilişkili olduğu bulunurken, olumsuz temasın gerçekçi tehdit ve gruplar arası kaygıyla pozitif ilişkilendiği ve gruplar arası kaygının da olumsuz tutumlarla pozitif ilişkilendiği saptanmıştır. Olumsuz gruplar arası çatışma algısının sembolik tehditle, sembolik tehdidin de olumsuz tutumlarla (bu marjinaldir) pozitif ilişkili olduğu görülmüştür. İç grup özdeşimiyle sembolik tehdit ve gruplar arası kaygının, bahsedilen tehditlerle de olumsuz tutumların pozitif ilişkili olduğu görülmüştür. Gruplar arası kaygının, olumsuz temas ile dış gruba yönelik olumsuz tutumlar arasındaki ilişkiye kısmi aracılık yaptığı bulunmuştur. Avrupalı Kanadalılarda ise, olumsuz gruplar arası temasın tüm tehdit değişkenleriyle, olumsuz gruplar arası çatışma algısının da sembolik tehdit ve olumsuz kalıpyargılarla ilişkili olduğu bulunmuştur. Tüm tehdit değişkenlerinin ise olumsuz tutumlarla pozitif ilişkilendiği görülmüştür. Olumsuz temas ile olumsuz tutumlar arasındaki ilişkide gerçekçi tehdit, sembolik tehdit, kaygı ve olumsuz kalıpyargıların tam aracı rol üstlendiği bulunmuştur.

Tausch ve diğerleri (2007a) tarafından Kuzey İrlanda'da yaşayan Katolikler ve Protestanlar ile yürütülen bir çalışmada gruplar arası temasın niceliği ve niteliği ile dış gruba ilişkin tutumlar ve gruplar arası güven arasındaki ilişkilerin yanı sıra farklı tehdit türlerinin bu ilişkiler bağlamında aracılık rolü ve iç grup özdeşiminin düzenleyici rolü araştırılmıştır. Araştırmacılar, Stephan ve Renfro (2003) tarafından tehditlerin kavramsallaştırılma biçimini örnek göstererek gruplar arası kaygıyı bireysel, gerçekçi ve sembolik tehdidi ise gruplar arası tehdit olarak ele almışlardır. Sonuç değişkeni olarak tutumların incelendiği birinci çalışmanın sonuçlarına göre, temasın niteliğinin tüm tehditleri negatif olarak yordadığı, temas miktarının ise hiçbir tehdidi yordamadığı ancak dış grup tutumları için pozitif (yüksek puan olumlu hissi göstermektedir) anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmüştür. Gerçekçi tehdit dışındaki tehditlerin tutumları anlamlı olarak negatif yönde yordadıkları ve temasın niteliği ile tutumlar arasındaki ilişkilerde aracı rollere sahip oldukları bulunmuştur. Öte yandan iç grupla özdeşim bağlamındaki sonuçlara göre gruplar arası kaygının sadece düşük özdeşimliler için, sembolik tehdidin ise yüksek özdeşimliler için tutumları yordadığı bulunmuştur. Gerçekçi tehdidin her iki özdeşim grubu için tutumları yordamadığı görülmüştür. Aracı roller açısından ise sadece gruplar arası kaygının temasın niteliği ile tutumlar arasındaki ilişkide anlamlı (düşük özdeşimliler için) bir aracı olduğu

görülmüştür. Sonuç değişkeni olarak güvenin incelendiği ikinci çalışmanın sonuçlarına göre, temas niteliği tüm tehdit değişkenlerini negatif biçimde yordarken, temas miktarı yalnızca güveni olumlu olarak yordamıştır. Öte yandan gruplar arası kaygı güveni negatif biçimde yordamış ve temas niteliği ile güven arasında anlamlı bir aracı olmuşken, diğer tehdit değişkenleri anlamlı bir yordayıcılık göstermemiştir. Grupla özdeşim bağlamındaki sonuçlara göre ise, düşük özdeşimliler için gruplar arası kaygının güveni yordama gücü daha yüksek (marjinal anlamlılık düzeyinde) bulunmuştur. Sembolik tehdidin güveni yordama gücü ise, yüksek özdeşimliler için daha iyi düzeyde bulunmuştur. Öte yandan gruplar arası kaygının, hem yüksek hem de düşük özdeşimliler için temas niteliğiyle güven arasındaki ilişkide anlamlı bir aracı olduğu görülmüştür. Sembolik tehdit aracılığının ise, yüksek özdeşimliler için temas niteliği ve güven arasındaki ilişkide marjinal anlamlılık düzeyine ulaştığı görülmüştür.

Tausch ve diğerleri (2007b) tarafından yine Kuzey İrlanda'da bulunan Katolikler ve Protestanlar arasındaki ilişkilerin incelendiği bir başka araştırmada, öncül değişkenler olarak gruplar arası temasın niceliği ve niteliği ile göreceli iç grup statüsünün sonuç olarak dış gruba ilişkin tutumlarla ilişkileri, bu ilişkilerde gruplar arası kaygı (bireysel düzeyden tehdit), sembolik ve gerçekçi tehdidin (grup düzeyinden tehditler) aracılığı, iç grup özdeşiminin ise tehditlerin ilişkilerindeki düzenleyicilik rolü araştırılmıştır. Araştırmacılar ayrıca göreceli iç grup statüsünü hem bir yordayıcı konumunda sınımlamışlar, hem de temas ile tutumlar arasındaki ilişkide düzenleyicilik bakımından incelemişlerdir. Sonuçlara göre, katoliklerin gruplarını daha düşük statüde gördükleri, daha çok gerçekçi tehdit algıladıkları ve kendi gruplarıyla daha çok özdeşim kurdukları görülmüştür. Araştırmada gerçekçi ve sembolik tehdit aşırı yüksek ilişki göstermiş ve ayrılmamıştır. Dolayısıyla tek faktör biçiminde "iç gruba algılanan tehditler" olarak dikkate alınmıştır. Yapısal eşitlik modellemesiyle sınımlanan sonuçlara göre nitel ve nicel temasın her ikisinden gruplar arası kaygıya ve nicel temastan iç gruba yönelik algılanan tehditlere giden yordayıcı yollar negatif ve anlamlı bulunmuştur. Nitel temastan tutumlara da (yüksek puan daha olumlu tutumları gösterecek şekilde puanlanmıştır) doğrudan pozitif yordayıcı bir yol gittiği görülmüştür. Ayrıca daha yüksek göreceli iç grup statüsünün daha düşük gruplar arası kaygıyı ve iç gruba yönelik tehditleri anlamlı olarak yordadığı belirlenmiştir. Öte yandan, gruplar arası kaygıdan ve iç gruba algılanan tehditlerden

tutumlara giden yordayıcı yollar negatif ve anlamlı bulunmuştur. Dolaylı ilişkiler bağlamında ise gruplar arası nicel temas, nitel temas ve görelî iç grup statüsü (zayıf aracı) değişkenlerinin her birisinin tutumlarla olan ilişkilerinde, gruplar arası kaygının aracı işlevi bulunmuştur. Nicel temas ve görelî iç grup statüsünün tutumlarla olan ilişkilerinde de, tehdidin aracı olduğu belirlenmiştir. Bunlara ek olarak özdeşimin düzenleyiciliği bağlamında incelenen sonuçlara göre, gruplar arası kaygının "sadece düşük özdeşimliler için" tutumlarla ilişkili (negatif) olduğu ve öncül değişkenlerle (temaslar, görelî iç grup statüsü) tutumlar arasındaki ilişkilerde aracı işlev gördüğü belirlenmiştir. Öte yandan iç gruba tehditlerden tutumlara giden yolda özdeşimin düzenleyiciliği görülmemişken, bu tehditler ilk başta düşünülen şekilde gerçekçi ve sembolik tehditler biçiminde ayrı halde değerlendirildiğinde farklı bir görüntü oluşmuştur; yüksek özdeşimlilerde sembolik tehdit tutumlarla daha iyi bir ilişki göstermiştir. Ayrıca nitel temas (anlamlılık marjinal düzeydedir) ve görelî iç grup statüsü değişkenlerinden her birisinin tutumlarla olan ilişkilerinde, yüksek özdeşimliler için sembolik tehdidin aracı işlevi görülmüştür.

Tausch ve diğerleri (2009) tarafından gerçekleştirilen çalışmada gruplar arası nicel-nitel temas ve algılanan görelî statüsünün önyargılarla ilişkileri, bu ilişkilerde gruplar arası kaygının, gerçekçi ve sembolik tehdidin aracı rolü ve grup üyeliğinin düzenleyici rolü değerlendirilmiştir. Önyargı ölçümleri olarak sosyal mesafe ve iç grup yanlılığı alınmıştır. Çoğunluk grup olarak Hinduların, azınlık grup olarak ise Müslümanların alındığı bu araştırmada yürütülen ANOVA sonuçlarına göre; Hinduların daha fazla gruplar arası kaygıya ve sembolik tehdiide (istatistiksel anlamlılığa ulaşmamıştır) sahip olduğu görülmüştür. Yürütülen yol analiziyle hem temas niceliği hem de niteliğinin gruplar arası kaygı ve sembolik tehdit için negatif bir yordayıcı olduğu görülmüştür. Görelî grup statüsünün de (yüksek puan daha iyi iç grup statüsüne karşılık gelmektedir) gerçekçi tehdit için negatif bir yordayıcı olduğu görülmüştür. Öte yandan sembolik tehdidin herhangi bir önyargı değişkeni (sosyal mesafe, iç grup yanlılığı) ile anlamlı ilişki göstermediği; gruplar arası kaygının önyargı değişkenleri arasında sadece iç grup yanlılığı için, gerçekçi tehdidin de sadece sosyal mesafe için (iç grup yanlılığıyla marjinal düzeyde bir ilişki vardır) anlamlı pozitif bir yordayıcı olduğu görülmüştür. Temas niceliğinin sosyal mesafeyi doğrudan negatif yordadığı gözlenmiştir. Aracı ilişkiler bağlamında, hem temas niteliğinin hem de niceliğinin daha az iç grup yanlılığıyla olan ilişkilerinde gruplar

arası kaygının aracı işlevi saptanmıştır. Algılanan görelî statü ile sosyal mesafe arasındaki ilişkide ise gerçekçi tehdidin aracı işlevi gözlenmiştir. Grup üyeliğinin düzenleyiciliği için gerçekleştirilen analizlere göre sadece Müslümanlar için, algılanan statünün gerçekçi tehdit ve iç grup yanlılığı için negatif bir yordayıcı olduğu görülmüştür. Ayrıca sadece Hindular için, sembolik tehdidin iç grup yanlılığı açısından pozitif bir yordayıcı olduğu bulunmuştur.

Vedder ve diğerleri (2016) tarafından Hollanda'da gerçekleştirilen ve yerli Hollandalılar ile Müslümanların birbirlerine karşı tutumlarının değerlendirildiği çalışmada, öncül olarak gruplar arası temas niceliği, çok kültürlülüğe destek ve olumsuz deneyimler (reddedilmişlik gibi maddelerle ölçülerek olumsuz temas göstergesi gibi kullanılmıştır), aracı değişkenler olarak temel tehdit kuramınca sınıflandırılan dört tehdit tipi ve sonuç olarak dış gruba yönelik olumsuz tutumlar incelenmiştir. Sonuçlar, yerli Hollandalıların Müslümanlara nazaran daha fazla gruplar arası kaygı, olumsuz kalıpyargılar ve olumsuz tutumlar bildirdiğini göstermiştir. Başta belirtilen öncül, aracı ve sonuç dizilimine göre inşa edilen model için gerçekleştirilen çoklu grup yol analizi sonuçları dikkate alındığında, model uyumunun olduğu ancak bu modelin kısmen doğrulandığı belirtilmiştir. Öncüller ve önyargılar arasında doğrudan ilişkilere sahip kısmi aracılı modelin, tam aracılı modele nazaran daha iyi uyuma sahip olduğu görülmüştür. Öte yandan azınlık (Müslüman) veya çoğunluk (yerli Hollandalılar) olma açısından modere edilmiş aracılık (moderated mediation) analizine göre ise, temas ile olumsuz tutumlar arasındaki tersine ilişkide gruplar arası kaygının çoğunluk grup için daha iyi bir aracı olduğu (azınlık için de anlamlıdır) ortaya çıkmıştır. Çok kültürlülüğe desteğin olumsuz tutumlarla tersine ilişkisinde ise sadece çoğunluk grup bağlamında gruplar arası kaygı, gerçekçi tehdit ve olumsuz kalıpyargıların önemli rolü olduğu görülmüştür.

Tehdit değişkenleri sadece açık değil örtük tutum ölçümlerinde de önemli aracı role sahip bulunmuştur. Aberson ve Gaffney (2008) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, sonuç değişkenleri olarak açık ve örtük tutumlarla öncüller olarak gruplar arası olumlu ve olumsuz temas, iç grup özdeşimi, olumsuz kalıpyargılar ve algılanan statü farklılıkları arasındaki ilişkiler ele alınmıştır. Bu ilişkilerde gruplar arası kaygı, sembolik ve gerçekçi tehdit algıları aracı faktörler olarak sınanmıştır. Gruplar arası kaygı, gerçekçi ve sembolik tehdit değişkenlerine öncüllerden gelen yordayıcı yollar

incelendiğinde; olumsuz kalıpyargılar, negatif temas ve iç grup özdeşimi değişkenlerinin her birinin pozitif yordayıcı, olumlu temasın ise negatif yordayıcı olduğu görülmüştür. Ancak algılanan statü farklılıklarının gruplar arası kaygıyla pozitif, gerçekçi tehdit ile negatif ilişkili olduğu görülmüştür. Olumsuz temas ve negatif kalıpyargıların, doğrudan bir yolla açık tutumlarla negatif yordayıcı ilişkilere sahip olduğu, olumlu temas ile açık tutumların ise pozitif ilişkili olduğu (tutumların olumlu yönde puanlanma tarzından kaynaklıdır) bulunmuştur. Ek olarak, gruplar arası kaygı başta olmak üzere sembolik (bu değişken marjinal anlamlılıktadır) ve gerçekçi tehdidin açık tutumları negatif biçimde yordadığı, örtük tutumlar için ise sadece gruplar arası kaygı ve gerçekçi tehdidin negatif anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmüştür. Aracı ilişkiler bağlamında, gruplar arası kaygı ve özellikle de gerçekçi tehdidin ele alınan öncüllerle örtük tutumlar arasındaki ilişkide aracı işlev gördüğü bulunmuştur (Aberson ve Gaffney, 2008, s. 819-820). Öte yandan başta gruplar arası kaygı olmak üzere sembolik ve gerçekçi tehditlerin, öncüllerle açık tutumlar arasındaki ilişkilerde aracılık işlevi gördüğü bulunmuştur.

Aberson (2019) tarafından gerçekleştirilen bir meta-analiz çalışmasında, gruplar arası temas ile önyargılar arasındaki ilişkilerde tehditlerin (gerçekçi ve sembolik tehdit) dolaylı bir ilişki meydana getirdiği bulunmuştur. Bu çalışmada gruplar arası kaygı ve kalıpyargılar, tehdit yerine önyargı bağlamına dahil edilmiştir. Niceliksel ve niteliksel olarak artan temasların azalan tehditler ile ilişkili olduğu ve bu tehditlerinde azalan önyargılarla ilişkili olduğu görülmüştür. Dolaylı ilişkiler bağlamında temasın olumlu-olumsuz oluşu veya tehditlerin tipi (sembolik-gerçekçi tehdit), bu dolaylı ilişkilerin gücünde bir farklılık oluşturmamıştır. Önyargıların duygusal ve bilişsel boyutları açısından ise, dolaylı ilişkilerin güçleri bağlamında aykırı değerler ortadan kaldırılmadan önce bir farklılık söz konusu değilken, kaldırılmasından sonra bilişsel boyut (kalıpyargılar gibi) için daha güçlü ilişkilerin olduğu bulunmuştur. Araştırmacı çeşitli çalışmalardan yola çıkarak gruplar arası temasın önyargılar ve tehditler açısından, tehditlerin de önyargılar açısından nedensel bir etkiye sahip olabileceğini belirtmiştir. Ancak doğrudan bunu sınavan deneysel çalışmaların yokluğundan hareketle şimdilik tehditlerin aracı etkiye sahip olduğuna ilişkin bir çıkarım yapılamayacağını belirtmiştir.

Tehdit değişkenleri olumluya karşı olumsuz temasla daha güçlü ilişkilenebilmekte ve olumsuz temasın önyargılarla ilişkisinde daha güçlü aracılık gösterebilmektedir.

Aberson (2015) tarafından gerçekleştirilen çalışmada gruplar arası olumlu ve olumsuz temasın önyargının bilişsel ve duyuşsal bileşenleriyle ilişkileri ve bu ilişkilerde gerçekçi ve sembolik tehdidin aracılık durumu araştırılmıştır. Araştırmanın önyargı ölçümleri için duyuşsal ve bilişsel ölçümler alınmıştır (Aberson, 2015, s. 7-9). Duyuşsal (affective) ölçümler için dış gruba yönelik hissedilen olumlu ve olumsuz hisler (feelings) ve dış grupla etkileşime geçilirken hissedileceği düşünülen olumlu ve olumsuz duygular (emotions) ölçülmüştür. Bilişsel (cognitive) ölçümler için ise inançlar ve değerlendirmeler (beliefs and judgements) ile kalıpyargılar ölçülmüştür. Sonuçlara göre, artan olumlu temas ve azalan olumsuz temasın, azalan duyuşsal önyargılarla ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır (Aberson, 2015, s. 9). Olumlu ve olumsuz temasın duyuşsal önyargılarla; yani olumlu, olumsuz hisler ve olumlu, olumsuz duygular değişkenleriyle benzer güçlerde ilişkiler gösterdiği görülmüştür. Olumlu temasın daha az Siyah karşıtı inançlar ve kalıpyargılar açısından, olumsuz temasın ise tüm bilişsel önyargı ölçümleri açısından; yani daha fazla Siyah karşıtı inançlar ve kalıpyargılar ve daha az Siyah yanlısı inançlar açısından anlamlı yordayıcılar olduğu tespit edilmiştir (Aberson, 2015, s. 9-11). Ayrıca olumlu temasa kıyasla, olumsuz temasın Siyah karşıtı inançlar ve kalıpyargılar açısından daha güçlü bir yordayıcı olduğu görülmüştür. Aracı ilişkiler bağlamındaki sonuçlara göre, tehditlerin temas ve önyargı ilişkilerinin tümüne aracı olduğu görülmüştür (Aberson, 2015, s. 11). On dört ilişki içerisinden, gerçekçi tehdit değişkeninin sekiz ilişki için, sembolik tehdidin ise on iki ilişki için aracı rol oynadığı görülmüştür. Olumlu temasa kıyasla, olumsuz temas ve önyargı arasındaki ilişkiye tehditlerin daha yüksek güçte aracılık ettiği görülmüştür (Aberson, 2015, s. 13). Bunun sebebi olarak ise, olumlu temasa kıyasla olumsuz temasın her iki tehditle ilişkisinin daha güçlü olduğu belirtilmiştir (Aberson, 2015, s. 14). Ayrıca gerçekçi tehdide nazaran sembolik tehdidin daha güçlü bir aracı değişken olduğu belirtilmiştir (Aberson, 2015, s. 13).

Araştırmalar kalıpyargıları çalışmada yerleştirdiği konuma göre farklılık göstermektedir. Bazı araştırmalar kalıpyargıların diğer tehditler gibi öncül ve sonuçlar arasında aracı pozisyonda ele alınmasının daha uygun olabileceğini (daha yeterli model uyumu sunarak) işaret etmektedir. Hollandalı ergen katılımcılar açısından Müslümanlara yönelik önyargılı tutumların incelendiği bir çalışmada (González ve diğ., 2008), gruplar arası temas niceliği, çok kültürlülüğe destek, iç

grupla özdeşim ile önyargılar arasındaki ilişkiler ve bu ilişkilerde üç tip tehdidin (gerçekçi, sembolik tehdit ve kalıpyargılar) aracılık rolü sınanmıştır. Yapısal eşitlik modellemesiyle sınanan sonuçlara göre doğrudan ilişkiler dikkate alındığında, sembolik tehdit ve olumsuz kalıpyargıların önyargılar ile, iç grup özdeşiminin de sembolik tehdit ile pozitif ilişkili olduğu; gruplar arası temasın olumsuz kalıpyargılar ve önyargılar ile, çok kültürlülüğe desteğin ise üç tehdit tipi ve önyargılar ile negatif ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Dolaylı ilişkiler bağlamında ise, gruplar arası temasın önyargılarla ilişkisinde olumsuz kalıpyargıların kısmen bu ilişkiye aracılık ettiği belirlenmiştir. Öte yandan çok kültürlülüğe destek ile önyargılar arasındaki ilişkide olumsuz kalıpyargıların ve sembolik tehdidin kısmi aracılık işlevi bulunurken, iç grup özdeşiminin önyargılarla ilişkisinde sembolik tehdidin tam aracılık ettiği bulunmuştur. Araştırmacılar bu modele ek olarak, kalıpyargıları diğer tehdit türlerinin önyargılarla ilişkisine aracılık eden ve diğer tehdit türlerinin öncüsü olduğu pozisyonları da sınamış ve karşılaştırmalar yapmışlardır. Ancak, kalıpyargıların diğer tehditler gibi aracı pozisyonda konuşlandırılmasının daha iyi bir model ortaya çıkardığı görülmüştür.

Öte yandan bazı çalışmalar farklı modelleri karşılaştırmakta ve tehditlerin aracı olarak değil tıpkı temas gibi öncül olduğu, kalıpyargıların ise aracı şeklinde ele alındığı bir modelin daha uygun olabildiğini işaret etmektedir. Örneğin Curşeu ve diğerleri (2007) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, öncül değişkenler olarak gruplar arası temas, algılanan statü farklılıkları, iç grup özdeşimi, dış grup bilgisi ve algılanan gruplar arası çatışma (geçmiş ve mevcut); aracı değişkenler olarak temel tehdit kuramındaki dört tehdit tipi ve sonuç değişkeni olarak önyargı sınanmıştır. Öte yandan iki farklı model daha ele alınmıştır: gruplar arası temas, kaygı, gerçekçi ve sembolik tehdit ile önyargılar arasındaki ilişkide olumsuz kalıpyargıların aracı olduğu model; gruplar arası temas, olumsuz kalıpyargılar, gerçekçi ve sembolik tehditler ile önyargılar arasındaki ilişkide gruplar arası kaygının aracı olduğu model. Modeller arasından gruplar arası temas, kaygı, gerçekçi ve sembolik tehdidin önyargılarla ilişkilerinde kalıpyargıların aracı olduğu model, diğer modellere göre daha iyi bir uyum göstermiştir. İlk amaçla kurgulanan ve dört tehdidin aracı pozisyonda ele alındığı modelin sonuçları incelendiğinde (ancak model uyumu yetersizdir), algılanan statü farklılıklarının ve iç grup özdeşiminin, hem önyargılar hem de aracı kısma alınan değişkenler için önemli bir yordayıcı olmadığı

bulunmuştur. Olumlu gruplar arası temasın olumsuz kalıpyargılar, gerçekçi ve sembolik tehditler için negatif bir yordayıcı olduğu gözlenmiştir. Geçmişe yönelik gruplar arası çatışma algısının da aracı kısma alınan yapılar için pozitif yordayıcı olduğu saptanmıştır. Öte yandan gruplar arası temas, kaygı, gerçekçi ve sembolik tehdidin önyargılarla olan ilişkisinde olumsuz kalıpyargıların aracı olduğu ve iyi uyum gösteren model için, sembolik tehdidin önyargılarla hem doğrudan pozitif ilişkili olduğu, hem de olumsuz kalıpyargılar yoluyla dolaylı olarak ilişkili olduğu görülmüştür. Olumlu gruplar arası temastan daha düşük önyargılara giden yordayıcı yolda doğrudan ve daha düşük kalıpyargılar vasıtasıyla ilişkilerin olduğu görülmüştür. Gerçekçi tehdit ve gruplar arası kaygının ise hem doğrudan hem de daha fazla olumsuz kalıpyargılar aracılığı ile önyargıları pozitif yönde yordadığı belirlenmiştir (Curşeu ve diğ., 2007, s. 136). Ridge ve Montoya (2013) tarafından temas ve Meksikalılara yönelik önyargılar arasındaki ilişkilerin incelendiği boylamsal bir araştırmada da Bütünleşik Tehdit Kuramının önerdiği dört tehdit türünün ilişkilerdeki aracılık rolü incelenmiştir. Araştırmanın sonuçları temas ve önyargılar arasındaki ilişkide gerçekçi ve sembolik tehdidin değil, gruplar arası kaygı ve olumsuz kalıpyargıların aracı rolü olduğuna işaret etmiştir.

Bazı araştırmalar ise olumsuz kalıpyargıların tehditlere öncül olarak ele alınabileceğini veya alındığı takdirde daha iyi olabileceğini işaret etmektedir. Stephan ve diğerleri (2002) tarafından yürütülen çalışmada, siyah ve beyazların birbirlerine yönelik sahip oldukları önyargılı tutumlar bütünleşik tehdit kuramı bağlamında araştırılmıştır. Ancak daha önceki çalışmalardan farklı olarak, olumsuz kalıpyargıların bir tehdit olmaktan ziyade, diğer tehditler (gerçekçi, sembolik tehdit, kaygı) için bir öncül olabileceği de ihtimal dahilinde tutularak (tekrar düzenlenmiş model) model testleri gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, tehditleri etkileyebilecek ve böylece tutumlarla ilişkilenecek diğer öncüller olarak iç grup özdeşimi, gruplar arası olumsuz temas, gruplar arası ilişkilerde bulunan çatışma geçmişi ve algılanan statü eşitsizliği ele alınmıştır. Model karşılaştırmaları yapıldığında, olumsuz kalıpyargıların tehditler için öncül olduğu modelin daha uygun olduğu görülmüştür. Sonuçlara göre, tehditlerin en iyi yordayıcısının dış grupla temas olduğu saptanmıştır. Siyahlar için önyargılar üç tehdit açısından yordamıştır ve bunlar en güçlüden daha az güçlüye doğru sırayla gruplar arası kaygı, sembolik ve gerçekçi tehditlerdir. Beyazlar için de yine her tehdit tipinin önyargılarla anlamlı ilişkilere

sahip olduğu bulunmuştur ve bunlar güçlüden daha az güçlüye doğru sırayla gruplar arası kaygı, gerçekçi ve sembolik tehditlerdir. Bu iki grup için de geçerli olmak üzere tüm tehdit türlerinin (gerçekçi, sembolik tehdit ve kaygı), olumsuz temas, olumsuz kalıpyargılar ve gruplar arası çatışma geçmişi ile önyargılar arasındaki ilişkide aracı işleve sahip olduğu görülmüştür (Stephan ve diğ., 2002, s. 1250). İç grupla özdeşim düzeyi ile önyargılar arasındaki ilişkide sembolik ve gerçekçi tehdidin aracılığı görüldürken, statü eşitsizliğine yönelik algılarla önyargılar arasındaki ilişkide kaygı ve sembolik tehdidin aracılığı bulunmuştur. Araştırmada bulunan modeldeki değişkenlerin, azınlık olan Siyah katılımcılara kıyasla Beyazların sahip oldukları önyargılardaki varyansı daha yüksek derecede açıkladığı görülmüştür.

Kalıpyargıların öncül olarak ele alındığı Hutchison ve diğerleri (2018) tarafından yürütölen bir başka araştırmada Birleşik Krallıktaki Çingenelere karşı tutumlar incelenmiştir. Bu çalışmada öncül değişkenlerin (çok kültürlölük ideolojisine destek, gruplar arası temas, iç grup özdeşimi ve olumsuz kalıpyargılar), sonuç değişkenleriyle (tutumlar ve grup haklarına destek) ilişkileri incelenmiş ve bu ilişkilerde üç tip tehdit değişkeninin (gruplar arası kaygı, gerçekçi ve sembolik tehdidin) aracılık işlevi araştırılmıştır. Öncüllerin ilk adımda, tehditlerin ikinci adımda girildiğı regresyon analizleri gerçekleştirilmiştir. Tutumların sonuç değişkeni olarak dikkate alındığı ilk adımda gerçekleştirilen regresyon analizi neticesinde, daha olumlu tutumların olumsuz kalıpyargılar tarafından negatif yordandığı belirlenmiştir. İkinci adımda gerçekleştirilen analiz neticesinde ise, tutumların tekrar olumsuz kalıpyargılar, gruplar arası kaygı, sembolik ve gerçekçi tehdit tarafından negatif, gruplar arası temas tarafından (marjinal anlamlılıkta) pozitif olarak yordandığı tespit edilmiştir. Öte yandan dış grup haklarına desteğın sonuç olarak dikkate alındığı ilk adımda gerçekleştirilen analiz neticesinde, dış grup haklarına desteğın çok kültürlölük ideolojisine destek tarafından pozitif, olumsuz kalıpyargılar ve iç grup özdeşimi tarafından negatif yönde yordandığı tespit edilmiştir. İkinci adımda yürütölen analizlere göre dış grup haklarına desteğın tekrar çok kültürlölük ideolojisine destek tarafından pozitif, gruplar arası kaygı, gerçekçi tehdit ve iç grup özdeşimi tarafından ise negatif yönde yordandığı görülmüştür. Dolaylı ilişkileri saptamaya dönük analiz sonuçlarına göre ise, olumsuz kalıpyargılarla tutumlar arasındaki ilişkide gruplar arası kaygı ve sembolik tehdit değişkenlerinin aracı işlevi bulunmuştur.

Riek ve diğerleri (2006) tarafından gruplar arası tehditler ve önyargılı tutumların ele alındığı bir meta-analizde gruplar arası kaygı, gerçekçi tehdit, sembolik tehdit, olumsuz kalıpyargılar ve grup öz-saygı tehdidi değişkenlerinin tutumlarla ılımlı düzeyde ilişkili olduğu saptanmıştır. Bütünleşik tehdit kuramının ilk zamanlarda önerdiği dört tehdit için tutumlardaki açıklanan varyansın %36 olduğu görülmüştür. Bunlara ek, olumsuz kalıpyargıların daha sonradan tehditler için öncül olabildiği bulgularından hareketle (Stephan ve diğ., 2002), olumsuz kalıpyargılar ve iç grup özdeşimi tehditler için öncül alınarak farklı bir analiz yürütülmüştür. Başta olumsuz kalıpyargılar olmak üzere her ikisinin de kaygı, gerçekçi ve sembolik tehditleri anlamlı olarak etkilediği bulunmuştur. Göreli statülerin düzenleyicilik rolü için yürütülen analizlere göre, kaygı, gerçekçi tehdit ve olumsuz kalıpyargılar değişkenlerinin (son iki değişken için marjinal bir anlamlılıkla) olumsuz yönelimli tutumlarla olan ilişkilerinde, dış grup statüsünün düzenleyicilik rolü görülmüştür; dış grup düşük statülüysen, söz konusu değişkenlerin daha güçlü ilişkilendiği bulunmuştur. Genel olarak, araştırma bulguları sık ve olumlu temasın daha düşük gruplar arası kaygı, daha düşük algılanan sembolik ve gerçekçi tehdit ve daha az olumsuz kalıpyargılarla ilişkili olduğunu, bunun da daha düşük önyargılara yol açtığını göstermiştir.

Literatürde gruplar arası temasın tehdit ve tutumlarla anlamlı ilişkiler göstermediğini bulgulayan çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin, Nshom (2016) tarafından Doğu Finlandiya bölgesinde gerçekleştirilen bir çalışmada Finlandiyalı ergenlerin Rus göçmenlere yönelik önyargılarıyla gruplar arası temas sıklığı ve tehdit değişkenleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Tehdit değişkenleri için olumsuz kalıpyargılar, gerçekçi ve sembolik tehdit dikkate alınırken, gruplar arası kaygı bireysel seviyede bir tehdit olarak düşünülerek ele alınmamıştır (Nshom, 2016, s. 33). Önyargının yordanan tehdit değişkenlerinin ise yordayıcı olarak girildiği çoklu regresyon analizi sonuçlarına göre, öncelikle olumsuz kalıpyargılar olmak üzere tüm tehditlerin önyargılar için anlamlı bir yordayıcı olduğu tespit edilmiştir; olumsuz kalıpyargılar ve gerçekçi tehdit önyargıları pozitif yönde, sembolik tehdit literatürün tersine negatif yönde yordamıştır (Nshom, 2016, s. 37). Yordayıcılar teker teker irdelendiğinde ise durum farklı bir resmi göstermektedir; önyargılar için tek başına anlamlı olan yordayıcı sadece olumsuz kalıpyargılardır. Öte yandan gruplar arası temasın herhangi bir değişkenle ilişki göstermediği ortaya çıkmıştır. Özetle,

önyargılar bazen beklenen doğrultuda tehdit ve temas değişkenleri tarafından yordanamamaktadır. Araştırmacı gruplar arası teması sıklık açısından ölçüp olumlu-olumsuz şeklinde ayırmadıklarına, bu ayrımın yapıldığı çalışmalarda temasın tehdit ve tutumlarla ilişkilendiğine dikkat çekmekte, bunun ilişkileri incelemede olası bir sınırlılık olabileceğini ve sonraki çalışmalarda temasın bu yönlerinin ele alınmasının ilişkileri daha net görebilmek adına iyi olacağını vurgulamaktadır (Nshom, 2016, s. 40-41). Ayrıca çalışılan yaş grubunun ergenler olduğu ve gruplar arası bağlamın kendine has farklılıklarının önemli olabileceğini hatırlamakta fayda vardır.

Gruplar arası temasın dış gruba yönelik tutumlarla ilişkilerine aracılık etmesi beklenen bir diğer yapı da duygu temelli bir değişken olan öfkedir (Hayward ve diğ., 2017a, s. 348; Pettigrew ve diğ., 2011, s. 277). Öfke tehditlerle ilişkili görülen, dış gruptan tehdit algılarına eşlik etmesi beklenen ve gruplar arası spesifik bir duyguyu ifade eden bir değişkendir (Cottrell ve Neuberg, 2005, s. 773; Seger ve diğerleri, 2016). Ayrıca öfke, kolektif eylem gibi aktif gruplar arası davranışların ortaya çıkmasında harekete geçiren bir faktör olarak görülmektedir (Miller ve diğerleri, 2009, s. 446). Araştırmacılar olumlu bir temasın öfke gibi tehditle ilişkili spesifik negatif duyguları azaltacağına, olumsuz temasın ise bu duyguları daha da şiddetlendireceğine dikkat çekmektedir. Tam ve diğerleri (2007) tarafından yapılan bir araştırmada temasın, daha düşük düzeydeki öfke ve daha olumlu tutumları yordadığı bulunmuştur. Seger ve diğerleri (2016) tarafından da bazı duyguların temas ile dış gruba yönelik tutumlar arasındaki ilişkilerde aracılık rolü incelenmiş ve etnik gruplar bağlamında temasın azalan öfke aracılığıyla daha düşük önyargılı tutumlarla ilişkili olduğu bulunmuştur. Temas ile tutumlar arasındaki ilişkilerde öfkenin aracı rolünün incelendiği beyaz Amerikalı katılımcılarla gerçekleştirilen başka bir araştırmada da (Hayward ve diğ., 2017a, birinci çalışma), pozitif ve negatif temasın her ikisinin de siyah karşıtı tutumlarla, dış gruba yönelik pozitif değerlendirmelerle ve siyahlardan kaçınmayla ilişkilerine dış gruba yönelik öfkenin aracılık ettiği bulunmuştur. Benzer bulgular araştırmacıların ikinci çalışmasında da (pozitif ve negatif temas ile pozitif değerlendirmeler arasındaki ilişkilerde bu kez öfke önemli bir aracı değildir) tekrar etmiştir. Temas ile birlikte öfkeyi ele alan çok az araştırmaya ulaşılsa da yukarıdaki çalışmalardan görüldüğü üzere öfke değişkeni temas etkilerinde aracı rol oynayabilmektedir. Öte yandan Seger ve diğerlerinin

(2016, s. 2) belirttiği gibi öfkenin temas etkilerindeki rolü ve daha genel anlamda da spesifik gruplar arası duyguların gruplar arası bağlam içerisindeki rolü, ele alınan gruplara göre farklılık gösterebilir.

1.3 Araştırmanın Amacı

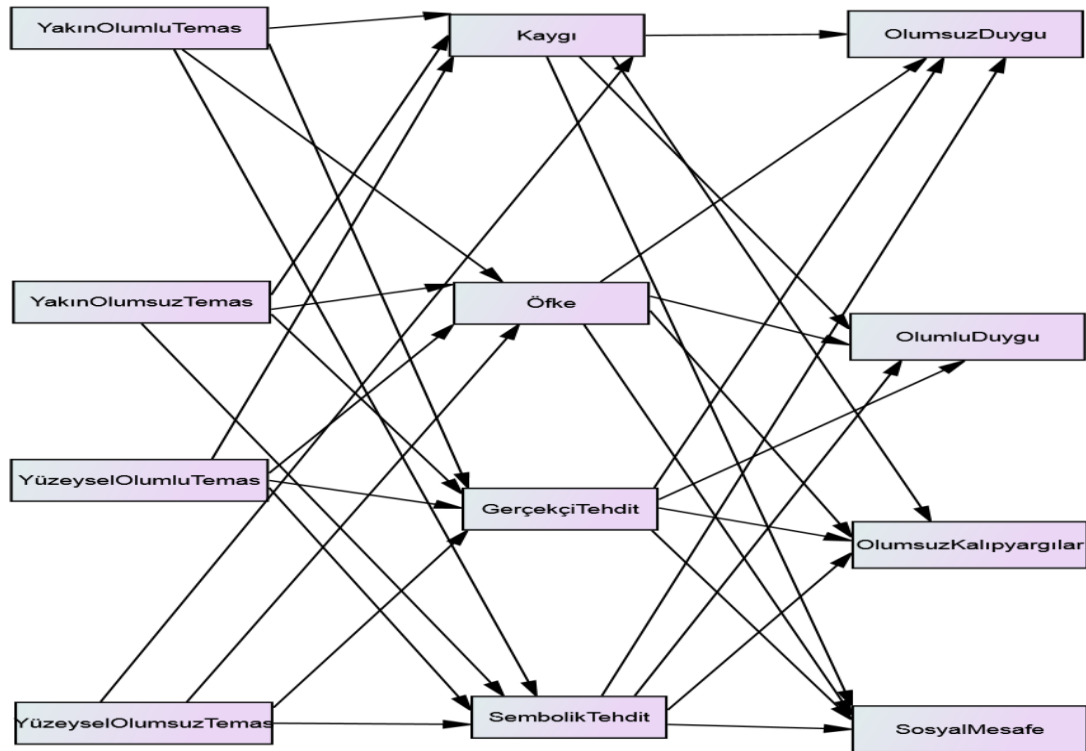
Bu çalışmanın temel amacı, Türklerin Kürtlere yönelik tutumlarını çeşitli açılardan incelemektir. Bu amaçla çalışmada faydalanan kuramlar; gruplar arası temas kuramı, bütünleşik tehdit kuramı ve bütünleşik tehdit kuramının gözden geçirilmiş hali olan gruplar arası tehdit kuramıdır. Gruplar arası temas araştırmalarının bulgularına göre, dış grup üyeleri ile etkileşim önyargıları azaltmaktadır. Ancak gruplar arası temasın niteliği önemli görünmektedir. Olumlu temas önyargıları azaltıp olumlu tutumlara yol açarken olumsuz temas önyargıları şiddetlendirme potansiyeline sahiptir. İnsanlar, dış gruptan bireylerin bazılarıyla olumsuz, bazılarıyla ise olumlu temas deneyimleyebilmektedir; yani her iki temas deneyimine de sahip olabilmektedirler. Dolayısıyla sadece gruplar arası temasın bir yönüne odaklanmaktansa hem olumlu hem de olumsuz temasın değerlendirilmesi daha kapsamlı bir yaklaşım gibi görünmektedir. Bu sayede gruplar arası temasın farklı etkilerinin (aslında bu araştırma ilişkisel çıkarımlara müsaittir, sadece kullanılan analiz türü literatürde içerdiği oklar açısından etki okları olarak isimlendirilebilmektedir) daha bütüncül bir perspektifle görülmesi sağlanabilir. Temas konusunda bir diğer önemli nokta temas edilen dış grup üyelerinin yakınlığıdır. İnsanlar, yakından tanıdığı (örneğin, arkadaşlık) dış grup üyeleri ile temas ettikleri gibi pek tanımadığı, yüzeysel olarak tanıdığı ya da tesadüfen karşılaştığı (örneğin, otobüste, parkta karşılaştığı) dış grup üyeleriyle de etkileşimlere girebilirler. Yani gruplar arası temas "yakın" veya "yüzeysel" olarak farklı biçimlerde deneyimlenebilir. Bu noktada yine olumlu veya olumsuz temaslar ihtimal dahilindedir. Çünkü, insanların yakın veya yüzeysel temasları da olumlu veya olumsuz bir niteliğe sahip olabilmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada pozitif yakın temas, negatif yakın temas, pozitif yüzeysel temas ve negatif yüzeysel temas ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Bütünleşik tehdit kuramına dayanan araştırma literatürü gerçekçi tehdidin, sembolik tehdidin veya gruplar arası kaygının, gruplar arası temas etkilerinde aracı işleve sahip olabileceğini göstermektedir. Bütünleşik tehdit kuramı ve gruplar arası tehdit

kuramına göre, dış grupların üyeleriyle sahip olunan temas yaşantıları (temassızlık-temas azlığı, temasın olumsuz veya olumlu olması gibi) tehdit algılarını etkileyen bir rol oynayabilir (Stephan ve diğ., 1999b, s. 621; Stephan ve Stephan, 2000, s. 38; Stephan ve diğ., 2016, s. 263). Algılanan tehditler ise önyargılı tutumlara (Stephan ve diğ., 2016, s. 257) ve çeşitli duygusal tepkilere yol açabilir (Stephan ve diğ., 2016, s. 266, 267). Bu araştırmada da gruplar arası temas, dış gruptan algılanan tehditlerin yordayıcısı olarak ve bu tehditler de sosyal mesafenin, dış gruba yönelik duyguların ve olumsuz kalıpyargıların yordayıcısı olarak konumlandırılmıştır. Benzer olarak gruplar arası kaygı da, bütünleşik tehdit kuramında sunulan dört temel tehditten birisidir ve gruplar arası temas ile önyargılar arasındaki ilişkide rol oynayabilecek olan aracı bir değişkendir (Stephan ve diğ., 1999b, s. 621). Stephan (2014) tarafından da gruplar arası kaygının temas deneyimleri neticesinde şekillenebileceği ve duyuşsal, bilişsel, davranışsal sonuçlara sahip olabileceği belirtilmektedir. Pek çok araştırmada olduğu gibi bu çalışmada da gruplar arası kaygı gruplar arası temas tarafından yordanacak (Aberson ve Gaffney, 2008; Ridge ve Montoya, 2013; Stephan ve diğ., 2002) ve dış gruba yönelik tutumları (sosyal mesafeyi, dış gruba yönelik duyguları, olumsuz kalıpyargıları) yordayacak aracı bir değişken olarak ele alınmıştır. Gruplar arası tehditler, olumsuz kalıpyargılar gibi çeşitli bilişleri etkileyen bir işlev görebilir (Stephan ve diğ., 2016, s. 268). Dolayısıyla bu araştırmada dış gruba yönelik kalıpyargılar tehditler neticesinde yordanan bir değişken olarak ele alınmıştır. Toparlamak ve geniş bir pencereden bakmak gerekirse, literatürle tutarlı olarak bu araştırmada da söz konusu değişkenler birçok araştırma tarafından incelendiği sırada ele alınmıştır. Örneğin tehditlerin manipüle edilmesi sonucunda önyargıların tetiklenebildiğini gösteren (Stephan ve diğerleri, 2005) ve tehditlerin önyargılar için yordayıcı olarak konumlandırıldığı modeller neticesinde (Aberson ve Gaffney, 2008; Aberson, 2015; Stephan ve diğ., 2002; Tausch ve diğ., 2009), tehdidin önyargıları yordayabileceği çıkarımı yapılabilmektedir. Ayrıca tezin önceki kısımlarında çokça bahsedilen temas çalışmalarının işaret ettiği gibi (örn. Hayward ve diğ., 2017a; Pettigrew ve Tropp, 2006), temasın önyargılar için iyi bir yordayıcı olabileceği veya önyargıları etkileyebileceği çıkarımı yapılabilmektedir. Yine tehditleri temas ile önyargı arasında konuşturarak birçok modelin neticesinde, tehditlerin aracı potansiyele sahip olabileceği beklenmiştir (Tausch ve diğ., 2007a; Tausch ve diğ., 2007b; Vedder ve diğ., 2016). Öte yandan tıpkı kaygı değişkeni gibi, öfkenin de temastan türeyen etkilerin veya temasın ilişkilerinin altında yatan bir faktör

olabileceği düşünülmüştür (Hayward ve diğ., 2017a, s. 348; Pettigrew ve diğ., 2011, s. 277). Gruplar arası temas araştırmaları, dış gruba yönelik öfkenin temas etkilerinde önemli bir aracı olabileceğine işaret etmektedir. Ancak bu konuda yürütülen araştırma sayısı çok kısıtlıdır (örnekler için bkz., Hayward ve diğ., 2017a; Hayward ve diğ., 2017b; Seger ve diğerleri, 2016) ve ele alınan gruplara göre öfkenin rolü değişkenlik gösterebilmektedir (Seger ve diğerleri, 2016, s. 3). Dolayısıyla bu hususta daha fazla bilgi sağlanması önemli görülmektedir.

Tüm bahsedilenler birlikte ele alınırsa bu tez kapsamında yapılan araştırmada; pozitif yakın temas, negatif yakın temas, pozitif yüzeysel temas, negatif yüzeysel temas ele alınan yordayıcı, bir diğer deyişle öncül değişkenlerdir. Dış gruba yönelik öfke, gruplar arası kaygı, gerçekçi ve sembolik tehdit değişkenleri ele alınan aracı değişkenlerdir. Dış gruba yönelik duygular, sosyal mesafe ve olumsuz kalıpyargılar ise yordanan değişkenler olarak ele alınmıştır. Araştırma kapsamında test etmek amacı ile önerilen model Şekil 1.1'de sunulmuştur. Bu çalışmada nedensellik iddiası yoktur, çalışma kesitsel olduğu için de böyle bir iddiada bulunulamaz. Sadece sıklıkla dikkate alınan konumlandırma ve şimdiye kadar bahsedilen literatür mantığı göz önüne alınarak yordayıcılık yönlerine karar verilmiş ve yordayıcı ilişkiler sınanmıştır.

Şekil 1.1 : Test edilmesi amaçlanan model

1.4 Araştırma Hipotezleri

Araştırmada yer alan yakın olumlu temas düzeyinin gruplar arası kaygıyı, tehdit değişkenlerini, dış gruba yönelik öfkeyi, olumsuz duyguları, olumsuz kalıpyargıları ve sosyal mesafeyi negatif yönde, olumlu duyguları pozitif yönde yordaması beklenmiştir. Yakın olumsuz temas düzeyinin ise gruplar arası kaygıyı, tehdit değişkenlerini, dış gruba yönelik öfkeyi, olumsuz duyguları, olumsuz kalıpyargıları ve sosyal mesafeyi pozitif yönde, olumlu duyguları ise negatif yönde yordayacağı düşünülmüştür. Öte yandan yüzeysel olumlu temas düzeyinin gruplar arası kaygıyı, tehdit değişkenlerini, dış gruba yönelik öfkeyi, olumsuz duyguları, olumsuz kalıpyargıları ve sosyal mesafeyi negatif yönde, olumlu duyguları ise pozitif yönde yordayacağı öngörülmüştür. Yüzeysel olumsuz temas düzeyinin ise gruplar arası kaygıyı, tehdit değişkenlerini, dış gruba yönelik öfkeyi, olumsuz duyguları, olumsuz kalıpyargıları ve sosyal mesafeyi pozitif yönde, olumlu duyguları ise negatif yönde yordayacağı düşünülmüştür. Öte yandan gruplar arası kaygı, dış gruba yönelik öfke ve tehdit değişkenlerinin olumlu duyguları negatif yönde, olumsuz duyguları, olumsuz kalıpyargıları ve sosyal mesafeyi ise pozitif yönde yordayacağı beklenmiştir.

Bu araştırmanın ana hipotezi ise gruplar arası temasın dış gruba yönelik tutumlarla ilişkilerinde gruplar arası kaygı, tehditler ve öfkenin aracı bir rol oynayacağıdır. Yani yakın olumlu, yakın olumsuz, yüzeysel olumlu ve yüzeysel olumsuz temas değişkenleri ile olumlu-olumsuz duygular, olumsuz kalıpyargılar ve sosyal mesafe arasındaki ilişkilerde gruplar arası kaygı, tehditler ve dış gruba yönelik öfkenin aracı role sahip olması beklenmiştir. Araştırmanın istatistiksel hipotezleri detaylı olarak Çizelge 1.1'de sunulmuştur.

Çizelge 1.1 : Araştırmanın hipotezleri

Temel Hipotezler	Alt Hipotezler
H1- Pozitif yakın temas düzeyi olumlu duyguları pozitif yönde, olumsuz duyguları, sosyal mesafeyi, olumsuz kalıpyargıları, gruplar arası kaygıyı, öfkeyi ve algılanan tehditleri negatif yönde yordar.	H1a = Pozitif yakın temas düzeyi daha yüksek olumlu duyguları yordar. H1b = Pozitif yakın temas düzeyi daha düşük olumsuz duyguları yordar. H1c = Pozitif yakın temas düzeyi daha düşük sosyal mesafeyi yordar. H1d = Pozitif yakın temas düzeyi daha düşük olumsuz kalıpyargıları yordar. H1e = Pozitif yakın temas düzeyi daha düşük gruplar arası kaygıyı yordar. H1f = Pozitif yakın temas düzeyi daha düşük dış gruba yönelik öfkeyi yordar. H1g = Pozitif yakın temas düzeyi daha düşük gerçekçi tehdidi yordar. H1h = Pozitif yakın temas düzeyi daha düşük sembolik tehdidi yordar.
H2- Negatif yakın temas düzeyi olumlu duyguları negatif yönde, olumsuz duyguları, sosyal mesafeyi, olumsuz kalıpyargıları, gruplar arası kaygıyı, öfkeyi ve algılanan tehditleri pozitif yönde yordar.	H2a = Negatif yakın temas düzeyi daha düşük olumlu duyguları yordar. H2b = Negatif yakın temas düzeyi daha yüksek olumsuz duyguları yordar. H2c = Negatif yakın temas düzeyi daha yüksek sosyal mesafeyi yordar. H2d = Negatif yakın temas düzeyi daha yüksek olumsuz kalıpyargıları yordar. H2e = Negatif yakın temas düzeyi daha yüksek gruplar arası kaygıyı yordar. H2f = Negatif yakın temas düzeyi daha yüksek dış gruba yönelik öfkeyi yordar. H2g = Negatif yakın temas düzeyi daha yüksek gerçekçi tehdidi yordar. H2h = Negatif yakın temas düzeyi daha yüksek sembolik tehdidi yordar.
H3- Pozitif yüzeysel temas düzeyi olumlu duyguları pozitif yönde, olumsuz duyguları, sosyal mesafeyi, olumsuz kalıpyargıları, gruplar arası kaygıyı, öfkeyi ve algılanan tehditleri negatif yönde yordar.	H3a = Pozitif yüzeysel temas düzeyi daha yüksek olumlu duyguları yordar. H3b = Pozitif yüzeysel temas düzeyi daha düşük olumsuz duyguları yordar. H3c = Pozitif yüzeysel temas düzeyi daha düşük sosyal mesafeyi yordar. H3d = Pozitif yüzeysel temas düzeyi daha düşük olumsuz kalıpyargıları yordar. H3e = Pozitif yüzeysel temas düzeyi daha düşük gruplar arası kaygıyı yordar. H3f = Pozitif yüzeysel temas düzeyi daha düşük dış gruba yönelik öfkeyi yordar. H3g = Pozitif yüzeysel temas düzeyi daha düşük gerçekçi tehdidi yordar. H3h = Pozitif yüzeysel temas düzeyi daha düşük sembolik tehdidi yordar.

Çizelge 1.1 (devam)

H4- Negatif yüzeysel temas düzeyi olumlu duyguları negatif yönde, olumsuz duyguları, sosyal mesafeyi, olumsuz kalıpyargıları, gruplar arası kaygıyı, öfkeyi ve algılanan tehditleri pozitif yönde yordar.	H4a = Negatif yüzeysel temas düzeyi daha düşük olumlu duyguları yordar. H4b = Negatif yüzeysel temas düzeyi daha yüksek olumsuz duyguları yordar. H4c = Negatif yüzeysel temas düzeyi daha yüksek, sosyal mesafeyi yordar. H4d = Negatif yüzeysel temas düzeyi daha yüksek olumsuz kalıpyargıları yordar. H4e = Negatif yüzeysel temas düzeyi daha yüksek gruplar arası kaygıyı yordar. H4f = Negatif yüzeysel temas düzeyi daha yüksek dış gruba yönelik öfkeyi yordar. H4g = Negatif yüzeysel temas düzeyi daha yüksek gerçekçi tehdidi yordar. H4h = Negatif yüzeysel temas düzeyi daha yüksek sembolik tehdidi yordar.
H5- Gruplar arası kaygı düzeyi olumlu duyguları negatif yönde, olumsuz duyguları, sosyal mesafeyi ve olumsuz kalıpyargıları pozitif yönde yordar.	H5a = Gruplar arası kaygı düzeyi daha düşük olumlu duyguları yordar. H5b = Gruplar arası kaygı düzeyi daha yüksek olumsuz duyguları yordar. H5c = Gruplar arası kaygı düzeyi daha yüksek sosyal mesafeyi yordar. H5d = Gruplar arası kaygı düzeyi daha yüksek olumsuz kalıpyargıları yordar.
H6- Dış gruba yönelik öfke düzeyi olumlu duyguları negatif yönde, olumsuz duyguları, sosyal mesafeyi ve olumsuz kalıpyargıları pozitif yönde yordar.	H6a = Dış gruba yönelik öfke düzeyi daha düşük olumlu duyguları yordar. H6b = Dış gruba yönelik öfke düzeyi daha yüksek olumsuz duyguları yordar. H6c = Dış gruba yönelik öfke düzeyi daha yüksek sosyal mesafeyi yordar. H6d = Dış gruba yönelik öfke düzeyi daha yüksek olumsuz kalıpyargıları yordar.
H7- Gerçekçi ve sembolik tehdit düzeyleri olumlu duyguları negatif yönde, olumsuz duyguları, sosyal mesafeyi ve olumsuz kalıpyargıları pozitif yönde yordar.	H7a = Gerçekçi tehdit düzeyi daha düşük olumlu duyguları yordar. H7b = Gerçekçi tehdit düzeyi daha yüksek olumsuz duyguları yordar. H7c = Gerçekçi tehdit düzeyi daha yüksek sosyal mesafeyi yordar. H7d = Gerçekçi tehdit düzeyi daha yüksek olumsuz kalıpyargıları yordar. H7e = Sembolik tehdit düzeyi daha düşük olumlu duyguları yordar. H7f = Sembolik tehdit düzeyi daha yüksek olumsuz duyguları yordar. H7g = Sembolik tehdit düzeyi daha yüksek sosyal mesafeyi yordar. H7h = Sembolik tehdit düzeyi daha yüksek olumsuz kalıpyargıları yordar.
H8- Pozitif yakın temas gruplar arası kaygı yoluyla sonuç değişkenlerini yordar.	Pozitif yakın temas daha yüksek pozitif duyguları (H8a), daha düşük negatif duyguları (H8b), sosyal mesafeyi (H8c) ve kalıpyargıları (H8d) gruplar arası kaygı vasıtasıyla dolaylı biçimde yordar.

Çizelge 1.1 (devam)

H9- Pozitif yakın temas dış gruba yönelik öfke yoluyla sonuç değişkenlerini yordar.	Pozitif yakın temas daha yüksek pozitif duyguları (H9a), daha düşük negatif duyguları (H9b), sosyal mesafeyi (H9c) ve kalıpyargıları (H9d) dış gruba yönelik öfke vasıtasıyla dolaylı biçimde yordar.
H10- Pozitif yakın temas gerçekçi tehdit yoluyla sonuç değişkenlerini yordar.	Pozitif yakın temas daha yüksek pozitif duyguları (H10a), daha düşük negatif duyguları (H10b), sosyal mesafeyi (H10c) ve kalıpyargıları (H10d) gerçekçi tehdit vasıtasıyla dolaylı biçimde yordar.
H11- Pozitif yakın temas sembolik tehdit yoluyla sonuç değişkenlerini yordar.	Pozitif yakın temas daha yüksek pozitif duyguları (H11a), daha düşük negatif duyguları (H11b), sosyal mesafeyi (H11c) ve kalıpyargıları (H11d) sembolik tehdit vasıtasıyla dolaylı biçimde yordar.
H12- Negatif yakın temas gruplar arası kaygı yoluyla sonuç değişkenlerini yordar.	Negatif yakın temas daha düşük pozitif duyguları (H12a), daha yüksek negatif duyguları (H12b), sosyal mesafeyi (H12c) ve kalıpyargıları (H12d) gruplar arası kaygı vasıtasıyla dolaylı biçimde yordar.
H13- Negatif yakın temas dış gruba yönelik öfke yoluyla sonuç değişkenlerini yordar.	Negatif yakın temas daha düşük pozitif duyguları (H13a), daha yüksek negatif duyguları (H13b), sosyal mesafeyi (H13c) ve kalıpyargıları (H13d) dış gruba yönelik öfke vasıtasıyla dolaylı biçimde yordar.
H14- Negatif yakın temas gerçekçi tehdit yoluyla sonuç değişkenlerini yordar.	Negatif yakın temas daha düşük pozitif duyguları (H14a), daha yüksek negatif duyguları (H14b), sosyal mesafeyi (H14c) ve kalıpyargıları (H14d) gerçekçi tehdit vasıtasıyla dolaylı biçimde yordar.
H15- Negatif yakın temas sembolik tehdit yoluyla sonuç değişkenlerini yordar.	Negatif yakın temas daha düşük pozitif duyguları (H15a), daha yüksek negatif duyguları (H15b), sosyal mesafeyi (H15c) ve kalıpyargıları (H15d) sembolik tehdit vasıtasıyla dolaylı biçimde yordar.
H16- Pozitif yüzeysel temas gruplar arası kaygı yoluyla sonuç değişkenlerini yordar.	Pozitif yüzeysel temas daha yüksek pozitif duyguları (H16a), daha düşük negatif duyguları (H16b), sosyal mesafeyi (H16c) ve kalıpyargıları (H16d) gruplar arası kaygı vasıtasıyla dolaylı biçimde yordar.
H17- Pozitif yüzeysel temas dış gruba yönelik öfke yoluyla sonuç değişkenlerini yordar.	Pozitif yüzeysel temas daha yüksek pozitif duyguları (H17a), daha düşük negatif duyguları (H17b), sosyal mesafeyi (H17c) ve kalıpyargıları (H17d) dış gruba yönelik öfke vasıtasıyla dolaylı biçimde yordar.
H18- Pozitif yüzeysel temas gerçekçi tehdit yoluyla sonuç değişkenlerini yordar.	Pozitif yüzeysel temas daha yüksek pozitif duyguları (H18a), daha düşük negatif duyguları (H18b), sosyal mesafeyi (H18c) ve kalıpyargıları (H18d) gerçekçi tehdit vasıtasıyla dolaylı biçimde yordar.

Çizelge 1.1 (devam)

H19- Pozitif yüzeysel temas sembolik tehdit yoluyla sonuç değişkenlerini yordar.	Pozitif yüzeysel temas daha yüksek pozitif duyguları (H19a), daha düşük negatif duyguları (H19b), sosyal mesafeyi (H19c) ve kalıpyargıları (H19d) sembolik tehdit vasıtasıyla dolaylı biçimde yordar.
H20- Negatif yüzeysel temas gruplar arası kaygı yoluyla sonuç değişkenlerini yordar.	Negatif yüzeysel temas daha düşük pozitif duyguları (H20a), daha yüksek negatif duyguları (H20b), sosyal mesafeyi (H20c) ve kalıpyargıları (H20d) gruplar arası kaygı vasıtasıyla dolaylı biçimde yordar.
H21- Negatif yüzeysel temas dış gruba yönelik öfke yoluyla sonuç değişkenlerini yordar.	Negatif yüzeysel temas daha düşük pozitif duyguları (H21a), daha yüksek negatif duyguları (H21b), sosyal mesafeyi (H21c) ve kalıpyargıları (H21d) dış gruba yönelik öfke vasıtasıyla dolaylı biçimde yordar.
H22- Negatif yüzeysel temas gerçekçi tehdit yoluyla sonuç değişkenlerini yordar.	Negatif yüzeysel temas daha düşük pozitif duyguları (H22a), daha yüksek negatif duyguları (H22b), sosyal mesafeyi (H22c) ve kalıpyargıları (H22d) gerçekçi tehdit vasıtasıyla dolaylı biçimde yordar.
H23- Negatif yüzeysel temas sembolik tehdit yoluyla sonuç değişkenlerini yordar.	Negatif yüzeysel temas daha düşük pozitif duyguları (H23a), daha yüksek negatif duyguları (H23b), sosyal mesafeyi (H23c) ve kalıpyargıları (H23d) sembolik tehdit vasıtasıyla dolaylı biçimde yordar.

2. YÖNTEM

2.1 Örneklem

Bu araştırmanın verileri ulaşılabilen gönüllü katılımcılardan toplanmıştır. Hedef katılımcılar Türkiye'de çoğunluk grup olan ve kendilerini Türk etnik kökene sahip olarak tanımlayan kişilerdir. Soruların pek çoğunu boş bırakmış olan 8 kişinin verisi araştırmaya dahil edilmemiştir. Bu haliyle yaşları 18 ile 51 arasında farklılık gösteren toplam 242 katılımcının 140'ı kadın (%57.9), 102'si (%42.1) erkektir. Bireylerin yaşları 18 ile 51 yaş arasında değişkenlik göstermiş ve ortalama yaş 22.48 ($S = 5.32$) bulunmuştur. Bir kişi ise yaşını belirtmemiştir. Öte yandan mevcut eğitim durumu incelendiğinde 180 kişinin (%74.4) üniversite öğrencisi, 55 kişinin (%22.7) üniversite mezunu olduğu görülmüştür. Yedi kişi (%2.9) ise eğitim durumuna ilişkin soruyu cevapsız bırakmıştır. Katılımcılara dair sosyodemografik bilgiler Çizelge 2.1'de sunulmuştur.

Çizelge 2.1 : Katılımcıların sosyodemografik karakteristikleri.

Katılımcı Karakteristikleri	N	%	$\bar{x}$	S
Cinsiyet				
Erkek	102	57.9		
Kadın	140	42.1		
Eğitim				
Üniversite Öğrencisi	180	74.4		
Üniversite Mezunu	55	22.7		
Yaş			22.48	5.32
Not. $N=242$				

2.2 Veri Toplama Araçları

Gruplar arası ilişkileri değerlendirmede kullanılan ölçeklerin farklı gruplar arası bağlamlarda farklılık gösterebileceği ve gruplar arası ilişkilerin zaman içinde değişen uzun süreli ya da anlık sosyal ve politik olaylardan etkilenebileceği göz önüne alınarak, çalışmada kullanılan ölçeklerin açıklayıcı faktör analizleri yapıldıktan sonra temel analizlere geçilmiştir.

2.2.1 Pozitif ve negatif yakın temas/ pozitif ve negatif yüzeysel temas (doğrudan temas)

Bu araştırmada pozitif yakın temas, negatif yakın temas, pozitif yüzeysel temas ve negatif yüzeysel temas değişkenlerini ölçmek için Fuochi ve diğerleri (2020) tarafından yürütülen araştırmanın birinci çalışmasında kullanılan sorulardan faydalanılmıştır. Sorular, mevcut araştırmaya konu olan gruplar arası bağlama göre uyarlanmıştır. Anlaşılabilirliğin daha iyi sağlanması ve daha iyi bir ölçüm edinebilmek amacıyla mevcut çalışmada bazı değişimler yapılmıştır. Fuochi ve diğerleri (2020) tarafından yakın temas ölçümü için verilen yönergenin ardından gelen ifadeler, katılımcılar tarafından iki soru içeriyor gibi algılanmaması için mevcut araştırmada değiştirilerek kullanılmıştır. Pozitif yakın temas maddesi olan "Tanıdığınız göçmenlerle ne sıklıkta etkileşime giriyor ve bu deneyimi olumlu buluyorsunuz?" ifadesi ve negatif yakın temas maddesi olan "Tanıdığınız göçmenlerle ne sıklıkta etkileşime giriyor ve bu deneyimi olumsuz buluyorsunuz?" ifadesi şu şekilde sorulmuştur; *Tanıdığınız Kürtlerle ne sıklıkta olumlu etkileşime giriyorsunuz? (yakın olumlu temas), Tanıdığınız Kürtlerle ne sıklıkta olumsuz etkileşime giriyorsunuz? (yakın olumsuz temas).*

Öte yandan daha rahat anlaşılabilmesi ve karıştırıcı olmaması adına Fuochi ve diğerleri (2020) tarafından sunulan yüzeysel temas yönergesi için değişiklik yapılmış ve ayrıca yukarıda belirtilmiş olan yakın temas sorularının değiştirilmesine benzer mantıkla yüzeysel temas soruları da değiştirilerek parçalara ayrıştırılmıştır. "İtalya'da tanıştığınız veya karşılaştığınız, ancak derin bir şekilde tanımadığınız hem erkek hem de kadın göçmenler" başlığıyla başlayan ve "Lütfen önceki kısımda düşündüğünüz kişilere atıfta bulunmayınız" yönergesiyle devam eden yüzeysel temas kısmı, şu şekilde belirtilmiştir; *Şimdi lütfen kişisel olarak tanıdığınız Kürtlerle değil, sadece günlük yaşamınızda karşılaştığınız veya rastladığınız, ancak derinlemesine*

*tanımadığınız Kürtleri düşünerek bu sorulara cevap veriniz. Yüzeysel temas maddelerinde yapılan değişimler dikkate alındığında ise, normalde pozitif yüzeysel temas maddesi olan "Rastladığınız/karşılaştığınız göçmenlerle ne sıklıkta etkileşime giriyor ve bu deneyimi olumlu buluyorsunuz?" ifadesi ve negatif yüzeysel temas maddesi olan "Rastladığınız/karşılaştığınız göçmenlerle ne sıklıkta etkileşime giriyor ve bu deneyimi olumsuz buluyorsunuz?" ifadesi şu şekilde değiştirilmiştir; *Gündelik hayatınızda karşılaştığınız Kürtlerle ne sıklıkta olumlu etkileşimlere giriyorsunuz? (yüzeysel olumlu temas) ve Gündelik hayatınızda karşılaştığınız Kürtlerle ne sıklıkta olumsuz etkileşimlere giriyorsunuz? (yüzeysel olumsuz temas)*. Mevcut araştırmada kullanılan maddeler de Fuochi ve diğerlerinin (2020) birinci çalışmasına uygun biçimde 5'li skala tipinde (bir farkla; 0=hiç yerine "1=hiç" olarak başlanmış ve "5=çok sık" olarak bitirilmiştir) sorulmuştur (Ek B).*

2.2.2 Gruplar arası kaygı ölçeği

Bu ölçek Stephan ve Stephan (1985) tarafından geliştirilerek Stephan ve diğerleri (1999a; 2002) tarafından tekrar revize edilmiş olan ve dış grupla temasa ilişkin kaygı ilintili duyguları değerlendiren bir araçtır (Ek C). Ölçek kaygı ilintili duyguları içeren 12 maddeyi (örn. endişeli, tuhaf, rahat) barındırmaktadır. Bu maddelerden 6'si ters kodlanacak olan olumlu duygu ifadesidir. Etkileşim halindeyken hissedilen bu duyguların 7'li likert tipi skalada (1 = hiç değil, 7 = son derece) cevaplanması istenmiştir. Kaygı ölçümü için Kunduz (2009) tarafından Türkçe'ye çevrilmiş olan sorular kullanılmıştır. Stephan ve Stephan (2002) tarafından ölçeğin Cronbach Alfa katsayısının beyaz katılımcılar için .92, siyah katılımcılar için .83 olduğu belirtilmiştir. Kunduz (2009), başörtülü öğrencilerle etkileşimde hissedilen kaygı için ölçeğin Türkçe versiyonunun Cronbach Alfa katsayısını .92 olarak kaydetmiştir. Bozkuş (2020) tarafından yapılan doktora çalışmasında ise ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .90 bulunmuştur.

Mevcut tez çalışmasında yapısal geçerlik için ana eksen faktörizasyon yöntemi (principal axis factoring) ve varimax döndürme işlemi seçilerek açıklayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Ancak iki faktörlü bir yapının ortaya çıktığı ve maddelerin çoğunun her iki faktöre de yüklendiği görülmüş ve ölçek orjinal yapısına uygun olarak tek faktöre zorlanmıştır. Sonuçlara göre ölçekte yer alan "kararsız" ifadesinin faktör yapısıyla paylaştığı varyans (maddelerin faktörle paylaştığı

varyansları işaret eden communalities-extraction kısmındaki .27'lik bir değer) oldukça düşük bulunmuş ve dolayısıyla hata varyansının yüksek olması sebebiyle madde çıkarılarak analiz tekrarlanmıştır. Analizin son haline göre KMO değerinin .91 olduğu, Bartlett küresellik testindeki önem seviyesinin ise anlamlı ($p < .00$) olduğu belirlenmiştir. Öte yandan Anti-İmaj korelasyon matrisi kontrol edilmiştir. Bu matristeki değerlerin .70'in altında olması beklenmektedir. Mevcut ölçek için ise değerlerde herhangi bir aşırılığın olmadığı (değerler .70'den küçüktür) saptanmıştır. Böyle bir aşırılık olduğu takdirde uygun bir faktörden söz edilemeyeceği ve dolayısıyla faktör analizi sonuçlarının yanlış olabileceği belirtilmektedir (Yaşlıoğlu, 2017, s. 75). Maddelerin faktör yapısıyla paylaştığı varyansların (.35 ila .62 arasında) uygun olduğu görülmüştür. Faktör analizine devam edilebileceğini işaret eden bu kontroller neticesinde diğer sonuçların incelemesine geçilmiştir. Açıklanan toplam kümülatif varyansın %50.38 düzeyinde olduğu (toplam eigenvalue değeri 6.03) ve madde faktör yüklerinin .59 ila .79 arasında değişkenlik gösterdiği saptanmıştır. Cronbach Alfa güvenirlik katsayısının ise .92 düzeyinde olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak gruplar arası kaygı orijinaline uygun olarak tek faktör halinde kullanılmıştır.

2.2.3 Öfke

Dış gruba yönelik öfkeyi değerlendirmek için Mackie ve diğerleri (2000) tarafından yapılan çalışmadaki maddeler (dört madde) araştırmacılar tarafından Türkçeye çevrilerek kullanılmıştır. Kızgın (angry), hoşnutsuz (displeased), sinirli (irritated) ve öfkeli (furious) maddelerinin, dış gruba karşı hissedilme derecesi sorulmuştur. Cevap skalası "1= Hiç değil" ile "7= Son derece" arasında değişmektedir (Ek D).

Öfkeye dair soruların yapısal geçerliğini değerlendirmek için gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarına göre, KMO değerinin .83 ve Bartlett küresellik testindeki önem seviyesinin anlamlı ($p < .00$) olduğu belirlenmiştir. Maddelerin faktör yapısıyla paylaştığı varyansların (communalities-extraction kısmındaki değerler .68 ila .91 arasındadır) oldukça yüksek olduğu saptanmıştır. Öte yandan maddelerin tek faktör altında toplandığı ve açıklanan toplam kümülatif varyansın %84 düzeyinde olduğu (toplam eigenvalue değeri 3.51'dir) görülmüştür. Madde faktör yüklerinin .82 ila .96 arasında değişkenlik gösterdiği saptanmıştır. Cronbach Alfa güvenirlik katsayısının ise .95 düzeyinde olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak öfke değişkeni tek faktörlü bir yapı halinde kullanılmıştır.

2.2.4 Kalıpyargılar

Önyargıların bilişsel boyutunu değerlendirmek için olumlu (güçlü kişilikli, dürüst, başarılı, hoşgörülü) ve olumsuz (düşmanca, saldırgan, güvenilmez, eğitimsiz, kaba, önyargılı, cahil, tembel) özelliklerden oluşan on iki sıfat içeren bir sıfat listesi hazırlanmıştır (Ek E). Sıfat listesi bu konuda yapılan çalışmalar incelenerek oluşturulmuştur. Katılımcılar kendi bakış açılarına göre dış grup üyelerinin bu özelliklere ne derece sahip olduklarını 5 dereceli (1= hiç yansıtmaz, 5= tamamen yansıtır) Likert tipi bir ölçek üzerinde değerlendirmişlerdir. Olumsuz kalıpyargılar kavramını oluşturmak için olumlu maddeler tersine çevrilmiş ve tüm maddeler faktör analizine tabi tutulmuştur. Analizlere göre KMO değerinin .91 ve Barlett küresellik testindeki önem seviyesinin anlamlı ($p < .00$) olduğu belirlenmiştir. Maddelerin faktör yapısıyla paylaştığı varyansların (communalities-extraction kısmındaki değerler .33 ila .66 arasındadır) yeterli olduğu saptanmıştır. Tek faktörde açıklanan toplam kümülatif varyansın %47 düzeyinde olduğu (toplam eigenvalue değeri 6.13'dır) görülmüştür. Madde faktör yüklerinin .58 ila .81 arasında değişkenlik gösterdiği ve Cronbach Alfa güvenirlik katsayısının .91 değerinde olduğu görülmüştür.

2.2.5 Dış gruba yönelik olumsuz duygular ölçeği

Dış gruba karşı hissedilen duyguları ölçmek için, Stephan ve diğerleri (1998) tarafından geliştirilen ve Türkçeye Balaban (2013) tarafından uyarlanan ölçek kullanılmıştır (Ek F). Katılımcılara değerlendirici ve duygusal tepkilerini ifade eden 12 maddeyi dış gruba karşı ne derecede hissettikleri sorulmuştur. Maddeler pozitif (hayranlık, benimseme, sevgi, onaylama, şefkat ve sıcaklık) ve negatif (düşmanlık, antipati, üstünlük, hor görme, nefret ve dışlama) duygu ifadelerini barındırmaktadır. Ölçek 5'li likert tipine sahiptir. Stephan ve diğerleri (1998) pozitif duygu maddelerini tersine çevirerek yalnızca negatif duygu kavramını incelemişlerdir. Türkiye'deki çalışmalarda (Balaban, 2013; Yanbolluoğlu, 2018) ölçek olumlu ve olumsuz duygular olarak iki boyutlu bir yapıda bulunmuş ve öyle ele alınmıştır. Stephan ve diğerleri (1998) tarafından bulunan Cronbach Alfa katsayılarının Faslılar için .90, Ruslar ve Etiyopyalılar için ise .93 olduğu görülmüştür. Yanbolluoğlu (2018, s. 40) ölçeğin Cronbach Alfa katsayısının olumlu duygular için .89, olumsuz duygular için ise .87 olduğunu kaydetmiştir. Balaban (2013, s. 34) Türk ve Kürt etnik köken

bağlamında yürüttüğü çalışmada bu katsayıyı olumlu duygular için .90, olumsuz duygular için ise .91 bulunmuştur.

Bu araştırmada yapılan faktör analizine göre KMO değerinin .88 ve Bartlett küresellik testindeki önem seviyesinin anlamlı ($p < .00$) olduğu belirlenmiştir. Maddelerin faktör yapısıyla paylaştığı varyansların (communalities-extraction kısmındaki değerler .34 ila .79 arasındadır) uygun olduğu saptanmıştır. Maddelerin iki faktör altında toplandığı ve açıklanan toplam varyansın %59.1 düzeyinde olduğu görülmüştür. Olumsuz duyguları ifade eden faktördeki 1, 3, 5, 7, 9 ve 11. maddenin birlikte açıkladığı varyans %30.1 iken (toplam eigenvalue değeri 4.63'tür), olumlu duyguları ifade eden faktördeki 2, 4, 6, 8, 10 ve 12. maddenin birlikte açıkladığı varyans %29 (toplam eigenvalue değeri 3.23'tür) bulunmuştur. Olumsuz duyguları ifade eden madde faktör yüklerinin .83 ila .61, olumlu duyguları ifade eden madde faktör yüklerinin ise .87 ila .53 arasında değişkenlik gösterdiği saptanmıştır. Cronbach Alfa güvenirlik katsayısının olumsuz ve olumlu duygu faktörlerinden her ikisi için de .89 değerinde olduğu görülmüştür.

2.2.6 Sosyal mesafe ölçeği

Önyargıların göstergelerinden birisi olan dış gruba yönelik sosyal mesafeyi ölçmek için Bogardus (1967, aktaran Balaban, 2013, s. 34; Yanbolluoğlu, 2018, s. 39) tarafından geliştirilen Sosyal Mesafe Ölçeği kullanılmıştır (Ek G). Yanbolluoğlu (2018) tarafından yapılan çalışmada ölçeğin tek faktörlü bir yapıya sahip olduğu ve Cronbach Alfa katsayısının .94 olduğu bulunmuştur. Balaban (2013) tarafından yapılan tezde ise iç tutarlılık .93 bulunmuştur.

Bu araştırmada yapılan faktör analizine göre KMO değerinin .89 ve Bartlett küresellik değerinin anlamlı ($p < .00$) olduğu belirlenmiştir. Maddelerin faktör yapısıyla paylaştığı varyansların (communalities-extraction kısmındaki değerler .45 ila .86 arasındadır) uygun olduğu saptanmıştır. Maddelerin tek faktör altında toplandığı ve açıklanan toplam kümülatif varyansın %69.91 düzeyinde olduğu (toplam eigenvalue değeri 4.46'dır) görülmüştür. Madde faktör yüklerinin .82 ila .96 arasında değişkenlik gösterdiği saptanmıştır. Cronbach Alfa güvenirlik katsayısının .92 değerinde olduğu görülmüştür.

2.2.7 Tehdit ölçeği

Kendini Türk etnik kökenden olarak tanımlayan katılımcıların Türkiye'de yaşayan Kürtlerden algıladıkları tehdidi değerlendirmek amacı ile Balaban (2013) tarafından geliştirilen Tehdit Ölçeği kullanılmıştır (Ek H). Balaban (2013), Stephan ve diğerlerinin (1999a) geliştirmiş olduğu gruplar arası tehdit ölçeğinden esinlenerek bir ölçek hazırlamış ve Kürtlerden algılanan gerçekçi ve sembolik tehdidin her birini 10'ar ifade aracılığıyla değerlendirmek istemiştir. Ölçekte ters kodlama gerektiren herhangi bir madde bulunmamaktadır. Balaban'ın çalışmasında, ölçeğin açıklayıcı faktör analizinde sembolik tehdidi değerlendirmek amacı ile yazılan 10 maddeden 6 tanesi gerçekçi tehdit maddeleri ile aynı faktöre yüklenmiştir. On altı maddeden oluşan bu faktör “genel tehdit” olarak adlandırılmıştır. Sembolik tehdidi değerlendirmek için oluşturulan ve ikinci faktöre yüklenen dört madde ise “kültürel farklılık tehdidi” olarak adlandırılmıştır (Balaban, 2013, s. 33). Araştırmacılar tarafından genel tehdit için iç tutarlık katsayısının .97 ve ölçek maddeleri için faktör yüklerinin en düşük .63, en yüksek .91 olduğu bulunmuştur. Kültürel farklılık tehdidi için iç tutarlık katsayısının .83 ve ölçek maddeleri için faktör yüklerinin en düşük .56, en yüksek .88 olduğu görülmüştür. Ölçeğin geneli için iç tutarlık katsayısının .97 olduğu saptanmıştır. Genel ve kültürel farklılık tehdidinin birbiriyle ilişkisi ise .56 düzeyinde bulunmuştur.

Bu araştırmada yapılan faktör analizine göre üç faktörlü bir yapı elde edilmesine rağmen fazla sayıda maddenin binişik olması (maddeler birinci faktöre daha yüksek düzeyde yüklenmektedir) nedeniyle yapay bir sonuç edinildiği düşünülmüştür. Balaban (2013) tarafından yapılan tezde orijinal ölçeğin iki faktörlü bir yapıda bulunmasından dolayı, bu analizde de iki faktörlü yapıya zorlanmıştır. Ancak iki faktörlü yapıya zorlandığında da sembolik tehdidi işaret eden üç madde (13, 15 ve 16. madde) Balaban'ın (2013) tezindeki gibi ikinci bir faktöre (araştırmacının deyimiyle kültürel tehdit faktörü) yüklenirken, yine sembolik tehdidi işaret eden iki madde (14 ve 19. madde) her iki faktöre de çok yakın bir faktör yükü düzeyiyle dağılmıştır. Balaban'ın çalışmasında kültürel tehdit faktörüne yüklenen 14. madde, mevcut çalışmada genel tehdiye yüklenmiştir. Öte yandan yine Balabanın çalışmasında genel tehdiye yüklenen 19. madde de bu çalışmada kültürel tehdiye yüklenmiştir. Ancak belirtildiği üzere 14 ve 19. maddelerin anlam içeriği literatürde sembolik tehdidi işaret etmektedir. Üstelik sembolik tehdidi işaret eden başka

maddeler de ağırlıklı olarak Balaban'ın çalışmasında olduğu gibi birinci faktöre yüklenmiştir. Aslında literatürde çalışılan gruplar arası bağlamın çok farklı niteliklere sahip olabildiği (Türk-Kürt veya Türk- Suriyeli gibi) ve bazen aynı gruplar arası bağlamın da gündemden (örn. seçimler ve kolektif eylemler) etkilenmesi nedeniyle değişebilen bir nitelik taşıması dikkate alındığında, bu maddelerin farklı zamanlarda veya farklı gruplar arası bağlamlarda aynı dağılımı göstermemesi olası bir sonuçtur. Dolayısıyla bu tezde faktör yapısının serbest bırakıldığı halde maddelerin paylaştığı varyans düzeyleri için communalities-extraction kısmındaki değerler incelenmiş, çok düşük değerlere sahip olan her bir madde düşükten yükseğe doğru analizden teker teker çıkartılmış ve maddelerin çıkartılmasında aynı zamanda madde faktör yüklerinde yer alan binişik maddeler de eş zamanlı dikkate alınmıştır. Sembolik tehdidi işaret eden 13, 14, 15, 16 ve 19. maddenin işlemediği belirlenmiş ve analiz dışı tutulmuştur. Bu maddelerin çıkarılmasından sonra gerçekleştirilen faktör analizi bulgularına göre KMO değerinin .96 ve Bartlett küresellik testindeki önem seviyesinin anlamlı ($p < .00$) olduğu belirlenmiştir. Maddelerin faktör yapısıyla paylaştığı varyansların (communalities-extraction kısmındaki değerler .41 ile .80 arasındadır) uygun olduğu saptanmıştır. Öte yandan maddelerin tek faktör altında toplandığı ve açıklanan toplam kümülatif varyansın %63 düzeyinde olduğu (toplam eigenvalue değeri 9.75'tir) görülmüştür. Bu tek faktör altında toplanan 1. maddeden 10. maddeye kadar toplam on ifade gerçekçi tehdit anlam içeriğine sahiptir. Aynı tek faktör altında toplanan diğer beş madde ise sembolik tehdit anlam içeriğine sahiptir. Ortaya çıkan tek faktör altında toplanan ifadelerin her iki tehdidi içermesi sebebiyle, tehdit yapısı araştırmacılar tarafından bu tezde genel tehdit olarak isimlendirilmiştir. Madde faktör yüklerinin .64 ile .89 arasında değişkenlik gösterdiği saptanmıştır. Cronbach Alfa güvenirlik katsayısının ise .96 düzeyinde olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak bu araştırmada Balaban'ın (2013) tehdit ölçeğinin genel tehdit boyutu, ondan farklı olarak 19. maddenin de çıkarılmasıyla kullanılmıştır.

2.3 İşlem

Araştırma için etik kurul izni alınmış ve ölçekler katılımcılara elden verilerek veya internet ortamında uygulanmıştır. Katılımcılar araştırma hakkında bilgilendirildikten sonra Gönüllü Onamları alınmış (Ek A) ve araştırmaya katılmayı kabul eden kişiler

devam ederek araştırma değişkenlerine ve sosyo-demografik bilgilere (Ek I) ilişkin soruları yanıtlamışlardır. Araştırmanın asıl amacı çoğunluk grup olan Türklerin perspektifinden ilgili değişkenleri incelemek olduğu için, Kürt katılımcıların formları analize dahil edilmemiştir. En son araştırmaya dair biraz daha bilgi sağlanarak çalışmanın neden yapıldığı, araştırma sonucu elde edilen bulgulardan hangi konularda ve nasıl faydalanılabileceğine dair son bir bilgilendirme yapılmıştır (Ek İ). Son bilgilendirmeler formları elden dolduranlar için yüz yüze, online ortamda dolduranlar için ise yazılı olarak yapılmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın hedeflerine uygun olarak gerçekleştirilen istatistiksel analizlerin bulguları sunulmuştur. Analizlerin gerçekleştirildiği programlar SPSS 21 ve AMOS 24'tür.

3.1 Araştırma Değişkenlerine Dair Betimsel İstatistikler

Araştırmaya dahil edilen temel değişkenlere ilişkin kayıp veriler incelenmiş ve uygun olarak SPSS içerisinde yer alan serinin ortalaması (replace missing values-series mean) yöntemi ile doldurulmuştur. Temel değişkenlere yönelik tanımlayıcı istatistikler ve ölçeklerin Cronbach's alpha güvenirlik katsayıları Çizelge 3.1'de verilmiştir.

Çizelge 3.1 : Araştırmaya dahil edilen temel değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler.

	<i>N</i>	$\bar{x}$	<i>S</i>	Cronbach's Alpha
Yordayıcı Değişkenler				
Yakın Olumlu Temas	242	3.50	1.08	
Yakın Olumsuz Temas	242	1.98	0.85	
Yüzeysel Olumlu Temas	242	2.85	1.05	
Yüzeysel Olumsuz Temas	242	2.02	0.90	
Aracı Değişkenler				
Kaygı	242	2.95	1.18	.92
Öfke	242	2.10	1.40	.95
Genel Tehdit	242	2.52	0.94	.96
Yordanan Değişkenler				
Olumsuz Duygular	242	1.96	0.73	.89
Olumlu Duygular	242	2.69	0.87	.89
Olumsuz Kalıpyargılar	242	2.72	0.82	.91
Sosyal Mesafe	242	2.69	0.78	.92

3.2 Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

Bu araştırmada yordayıcı, aracı ve yordanan değişkenler arasındaki ilişkileri saptamak için Pearson korelasyon analizi yürütülmüştür. Araştırmaya dahil edilen değişkenlerin korelasyon katsayıları Çizelge 3.2'te sunulmuştur. Temas değişkenlerinin aracı değişkenlerle ilişkilerinin hepsi beklenen yönde ve anlamlı olduğu görülmüştür. Yakın olumlu temasın kaygı ($r = -.43, p < .01$), öfke ($r = -.35, p < .01$) ve genel tehdit ($r = -.40, p < .01$) ölçümlerinin her birisiyle negatif yönde ilişkili olduğu, yakın olumsuz temasın ise kaygı ($r = .29, p < .01$), öfke ($r = .32, p < .01$) ve genel tehdit ($r = .20, p < .01$) değişkenlerinin her birisiyle pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Öte yandan yüzeysel olumlu temasın kaygı ($r = -.39, p < .01$), öfke ($r = -.31, p < .01$) ve genel tehdit ($r = -.39, p < .01$) ile negatif yönde, yüzeysel olumsuz temasın kaygı ($r = .29, p < .01$), öfke ($r = .27, p < .01$) ve genel tehdit ($r = .18, p < .01$) ile pozitif yönde ilişkili olduğu görülmüştür.

Temas değişkenlerinin yordanan değişkenlerle gösterdiği ilişkilerin hepsi beklenen yönde ve anlamlıdır. Yakın olumlu temas olumlu duygularla ($r = .50, p < .01$) pozitif, olumsuz duygular ($r = -.19, p < .01$), olumsuz kalıpyargılar ($r = -.42, p < .01$) ve sosyal mesafe ($r = -.46, p < .01$) ile negatif yönde ilişkili bulunmuştur. Yakın olumsuz temas ise olumlu duygular ($r = -.16, p < .05$) ile negatif, olumsuz duygular ($r = .29, p < .01$), olumsuz kalıpyargılar ($r = .30, p < .01$) ve sosyal mesafe ($r = .25, p < .01$) ile pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Yüzeysel olumlu temas olumlu duygularla ($r = .47, p < .01$) pozitif, olumsuz duygular ($r = -.18, p < .01$), olumsuz kalıpyargılar ($r = -.36, p < .01$) ve sosyal mesafe ($r = -.37, p < .01$) ile negatif yönde ilişkilidir. Aksine yüzeysel olumsuz temas olumlu duygularla ($r = -.15, p < .05$) negatif, olumsuz duygular ($r = .26, p < .01$), olumsuz kalıpyargılar ($r = .28, p < .01$) ve sosyal mesafe ($r = .22, p < .01$) ile pozitif yönde ilişkilidir. Buraya kadar olan bulgular temas değişkenlerinin korelatif ilişkiler açısından diğer tüm değişkenlerle beklenen yönde anlamlı ilişkiler gösterdiğine işaret etmektedir.

Araştırmanın aracı değişkenlerinin de sonuç değişkenleri ile anlamlı ve beklenen yönde ilişkiler gösterdiği belirlenmiştir. Kaygının olumlu duygularla negatif ($r = -.58, p < .01$), olumsuz duygular ($r = .33, p < .01$), olumsuz kalıpyargılar ($r = .68, p < .01$) ve sosyal mesafe ($r = .63, p < .01$) ile pozitif ilişkili olduğu görülmüştür. Öfkenin olumlu duygularla negatif ($r = -.37, p < .01$), olumsuz duygular ($r = .54, p < .01$), olumsuz kalıpyargılar ($r = .69, p < .01$) ve sosyal mesafe ($r = .54, p < .01$) ile

pozitif yönde ilişkili olduğu gözlenmiştir. Son olarak genel tehdidin olumlu duygularla negatif ($r = -.57, p < .01$), olumsuz duygular ($r = .42, p < .01$), olumsuz kalıpyargılar ($r = .72, p < .01$) ve sosyal mesafe ($r = .62, p < .01$) ile pozitif yönde ilişkili olduğu görülmüştür.

Çizelge 3.2 : Araştırmaya dahil edilen temel değişkenlere ilişkin korelasyon katsayıları.

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.Yakın Olumlu Temas	1	.02	.48**	-.01	-.43**	-.35**	-.40**	-.19**	.50**	-.42**	-.46**
2.Yakın Olumsuz Temas		1	-.12	.58**	.29**	.32**	.20**	.29**	-.16*	.30**	.25**
3.Yüzeyssel Olumlu Temas			1	-.03	-.39**	-.31**	-.39**	-.18**	.47**	-.36**	-.37**
4.Yüzeyssel Olumsuz Temas				1	.29**	.27**	.18**	.26**	-.15*	.28**	.22**
5.Kaygı					1	.55**	.63**	.33**	-.58**	.68**	.63**
6.Öfke						1	.57**	.54**	-.37**	.69**	.54**
7.Genel Tehdit							1	.42**	-.57**	.72**	.62**
8.Olumsuz Duygular								1	-.17**	.49**	.42**
9.Olumlu Duygular									1	-.59**	-.59**
10.Olumsuz Kalıpyargılar										1	.68**
11.Sosyal Mesafe											1

** $p < .01$ * $p < .05$

3.3 Yol Analizi

Yol analizi çok sayıda yordayıcı, aracı ve yordanan değişkenin aynı anda şematizasyonuna elverişli olan, yani birden çok yordayıcı, birden çok aracı-düzenleyici ve yine birden çok yordanan değişkenin ortak bir modele dahil edilebilmesini sağlaması açısından kolaylık sağlayan bir analizdir. Bu araştırmada yordayıcı değişkenlerin çoklu aracılar vasıtasıyla yordanan değişkenlerle gösterdiği

ilişkileri incelemek amacıyla yol analizi kullanılmıştır. Yordayıcı değişkenler olarak yakın olumlu, yakın olumsuz, yüzeysel olumlu ve yüzeysel olumsuz temas, aracı değişkenler olarak kaygı, genel tehdit ve öfke, yordanan değişkenler olarak ise tutum ölçümlerinden olan olumlu-olumsuz duygular, sosyal mesafe ve olumsuz kalıpyargılar ele alınmıştır. Yol analizi karmaşık modellerin sınanmasında sıklıkla tercih edilen bir analiz tipidir (Gürbüz, 2021, s. 129; Meydan ve Şeşen, 2015, s. 7). Bu araştırmada da çok sayıda değişken incelendiği için tamamen gözlenen değişkenlerden oluşan yol analizi tercih edilmiştir. Ancak vurgulamakta fayda vardır ki yine yapısal eşitlik modellemesi içerisinde yer alan diğer bir analiz de, gizil ve gözlenen değişkenlerin bir arada modele dahil edilmesiyle yapılabilmektedir. Bunu vurgulamadaki amaç, hem gizil hem de gözlenen değişkenlerle yapılan modellerin daha güvenilir ve geçerli sonuçlar sunmasıdır (Gürbüz, 2021, s. 99-100). Çünkü ölçüm hataları da analizde dikkate alınmakta ve hesaplamalar daha doğru sonuçlara ulaştırmaktadır. Ancak karmaşık modellerde, tamamen gözlenen değişkenlerle yol analizi kullanılabilmektedir (Gürbüz, 2021, s. 129; Meydan ve Şeşen, 2015, s. 7). Bu araştırmada da tercih edilen analiz tipi gözlenen değişkenlerle yol analizi olmuştur. Gözlenen değişkenlerle kurulan modelin sınıandığı yol analizi, geleneksel OLS regresyon analizine benzetilmektedir (Gürbüz, 2021, s. 129).

3.4 Genel İlişkilere Dair Bulgular

Araştırmada öncelikle yordayıcılardan aracı değişkenlere, yordayıcılardan yordanan değişkenlere ve aracı değişkenlerden yordanan değişkenlere giden yollar sınanmıştır. İlk adım olarak yordayıcılardan (temas değişkenleri) aracı değişkenlere (gruplar arası kaygı, öfke ve genel tehdit), ikinci adım olarak yordayıcılardan yordanan değişkenlere (olumlu-olumsuz duygular, sosyal mesafe ve kalıpyargılar) giden yollar incelenmiştir. H1 hipotezi pozitif yakın temas düzeyinin olumlu duyguları pozitif yönde (H1a), olumsuz duyguları (H1b), sosyal mesafeyi (H1c), olumsuz kalıpyargıları (H1d), gruplar arası kaygıyı (H1e), öfkeyi (H1f), gerçekçi tehdidi (H1g) ve sembolik tehdidi (H1h) negatif yönde yordayacağını belirtmekteydi. Mevcut araştırmanın bulguları pozitif yakın temasın yordanan değişkenlerden olumlu duyguyu ($\beta = .30, p < .01$) pozitif yönde, olumsuz duyguyu ($\beta = -.13, p < .01$), sosyal mesafeyi ($\beta = -.28, p < .01$) ve olumsuz kalıpyargıları ($\beta = -.26, p < .01$) negatif yönde, aracı değişkenlerden gruplar arası kaygıyı ($\beta = -.36, p < .01$), öfkeyi ($\beta = -.47,$

$p < .01$) ve genel tehdidi ($\beta = -.26$, $p < .01$) negatif yönde anlamlı olarak yordadığını göstermiştir. Dolayısıyla H1 hipotezinin tüm alt hipotezleri (tehditle ilgili olanlar dışında) desteklenmiştir. Ancak faktör analizi sonucunda tehditlerin spesifik biçimde gerçekçi ve sembolik olarak ayrışmamasından dolayı genel tehdit değişkeni incelenmiştir. Dolayısıyla H1g ve H1h hipotezlerinin istatistiksel olarak desteklenip desteklenmediği söylenemese de, genel tehdit değişkeninin hipotezlerle tutarlı yönde yordandığı söylenebilir. H2 hipotezi ise negatif yakın temas düzeyinin olumlu duyguları negatif yönde (H1a), olumsuz duyguları (H1b), sosyal mesafeyi (H1c), olumsuz kalıpyargıları (H1d), gruplar arası kaygıyı (H1e), öfkeyi (H1f), gerçekçi tehdidi (H1g) ve sembolik tehdidi (H1h) pozitif yönde yordayacağını belirtmekteydi. Mevcut araştırmanın bulguları yakın olumsuz temasın yordanan değişkenlerden olumlu duyguyu ($\beta = -.14$, $p < .05$) negatif yönde, olumsuz duyguyu ($\beta = .25$, $p < .01$), olumsuz kalıpyargıları ($\beta = .20$, $p < .01$) ve sosyal mesafeyi ($\beta = .22$, $p < .01$) pozitif yönde, aracı değişkenlerden gruplar arası kaygıyı ($\beta = .22$, $p < .05$), öfkeyi ($\beta = .55$, $p < .01$) ve genel tehdidi ($\beta = .20$, $p < .01$) pozitif yönde yordadığını göstermiştir. Dolayısıyla H2 hipotezinin de tehditle ilgili olanlar dışında tüm alt hipotezleri desteklenmiştir. Ancak gerçekçi ve sembolik tehditle ilgili olan H2g ve H2h hipotezlerinin desteklendiği söylenemese de, genel tehdit değişkeninin hipotezlerle tutarlı yönde yordandığı söylenebilir. H3 hipotezi ise pozitif yüzeysel temas düzeyinin olumlu duyguları (H3a) pozitif yönde, olumsuz duyguları (H3b), sosyal mesafeyi (H3c), olumsuz kalıpyargıları (H3d), gruplar arası kaygıyı (H3e), öfkeyi (H3f), gerçekçi (H3g) ve sembolik tehdidi (H3h) negatif yönde yordayacağını belirtmekteydi. Mevcut bulgular pozitif yüzeysel temasın yordanan değişkenlerden olumlu duyguları ($\beta = .22$, $p < .01$) pozitif yönde, sosyal mesafeyi ($\beta = -.12$, $p < .05$) ve olumsuz kalıpyargıları ($\beta = -.13$, $p < .05$) negatif yönde, aracı değişkenlerden gruplar arası kaygıyı ($\beta = -.23$, $p < .01$) ve genel tehdidi ($\beta = -.20$, $p < .01$) negatif yönde anlamlı olarak yordadığını göstermiştir. Dolayısıyla H3a, H3c, H3d ve H3e alt hipotezleri desteklenmiş, ancak H3b ve H3f desteklenmemiştir. Tehditlerle ilgili olan H3g ve H3h hipotezlerinin desteklendiğine dair bir şey söylenemese de, genel tehdit değişkeninin bu hipotezlerle tutarlı yönde yordandığı gözlenmiştir. Öte yandan H4 hipotezi negatif yüzeysel temasın olumlu duyguları (H4a) negatif yönde, olumsuz duyguları (H4b), sosyal mesafeyi (H4c), olumsuz kalıpyargıları (H4d), gruplar arası kaygıyı (H4e), öfkeyi (H4f), gerçekçi (H4g) ve sembolik tehdidi (H4h) pozitif yönde yordayacağını belirtmekteydi. Mevcut sonuçlar negatif yüzeysel temasın yordanan

değişkenlerden olumsuz kalıpyargıları ($\beta = .13, p < .05$) ve aracı değişkenlerden gruplar arası kaygıyı ($\beta = .25, p < .01$) pozitif yönde yordadığını göstermiştir. Dolayısıyla H4 alt hipotezlerinden sadece H4d ve H4e desteklenmiştir.

Son adım olarak aracı değişkenlerden yordanan değişkenlere giden yollar incelenmiştir. H5 hipotezi gruplar arası kaygının olumlu duyguları negatif yönde (H5a), olumsuz duyguları (H5b), sosyal mesafeyi (H5c) ve olumsuz kalıpyargıları (H5d) pozitif yönde yordayacağını belirtmekteydi. Mevcut sonuçlar gruplar arası kaygının olumlu duyguları ($\beta = -.27, p < .01$) negatif yönde, sosyal mesafeyi ($\beta = .23, p < .01$) ve olumsuz kalıpyargıları ($\beta = .18, p < .01$) pozitif yönde yordadığını göstermiştir. Dolayısıyla H5a, H5c ve H5d alt hipotezleri desteklenirken, H5b desteklenmemiştir. H6 hipotezi ise dış gruba yönelik öfkenin olumlu duyguları negatif yönde (H6a), olumsuz duyguları (H6b), sosyal mesafeyi (H6c) ve olumsuz kalıpyargıları (H6d) pozitif yönde yordayacağını belirtmekteydi. Mevcut sonuçlar öfkenin olumsuz duyguyu ($\beta = .23, p < .01$), sosyal mesafeyi ($\beta = .10, p < .01$) ve olumsuz kalıpyargıları ($\beta = .19, p < .01$) pozitif yönde yordadığını göstermiştir. Dolayısıyla H6b, H6c ve H6d alt hipotezleri desteklenirken, sadece H6a desteklenmemiştir. H7 hipotezi gerçekçi ve sembolik tehditlerin olumlu duyguları negatif yönde, olumsuz duyguları, sosyal mesafeyi ve olumsuz kalıpyargıları pozitif yönde yordayacağını belirtmekteydi. Bulgular genel tehdidin olumlu duyguyu ($\beta = .32, p < .01$) negatif yönde, olumsuz duyguyu ($\beta = .13, p < .05$), sosyal mesafeyi ($\beta = .25, p < .01$) ve olumsuz kalıpyargıları ($\beta = .32, p < .01$) pozitif yönde yordadığını göstermiştir. Mevcut çalışmada tehditlerin ayrışmamasından dolayı istatistiksel olarak genel tehdit değişkeni sınandığı için yukarıdaki hipotezlerin desteklenip desteklenmediği söylenemez. Bu bulgularla sadece genel tehdidin H7'nin altında yer alan hipotezlerin hepsiyle tutarlı bir yönde yordanan değişkenleri yordadığı söylenebilir.

3.5 Dolaylı İlişkiler

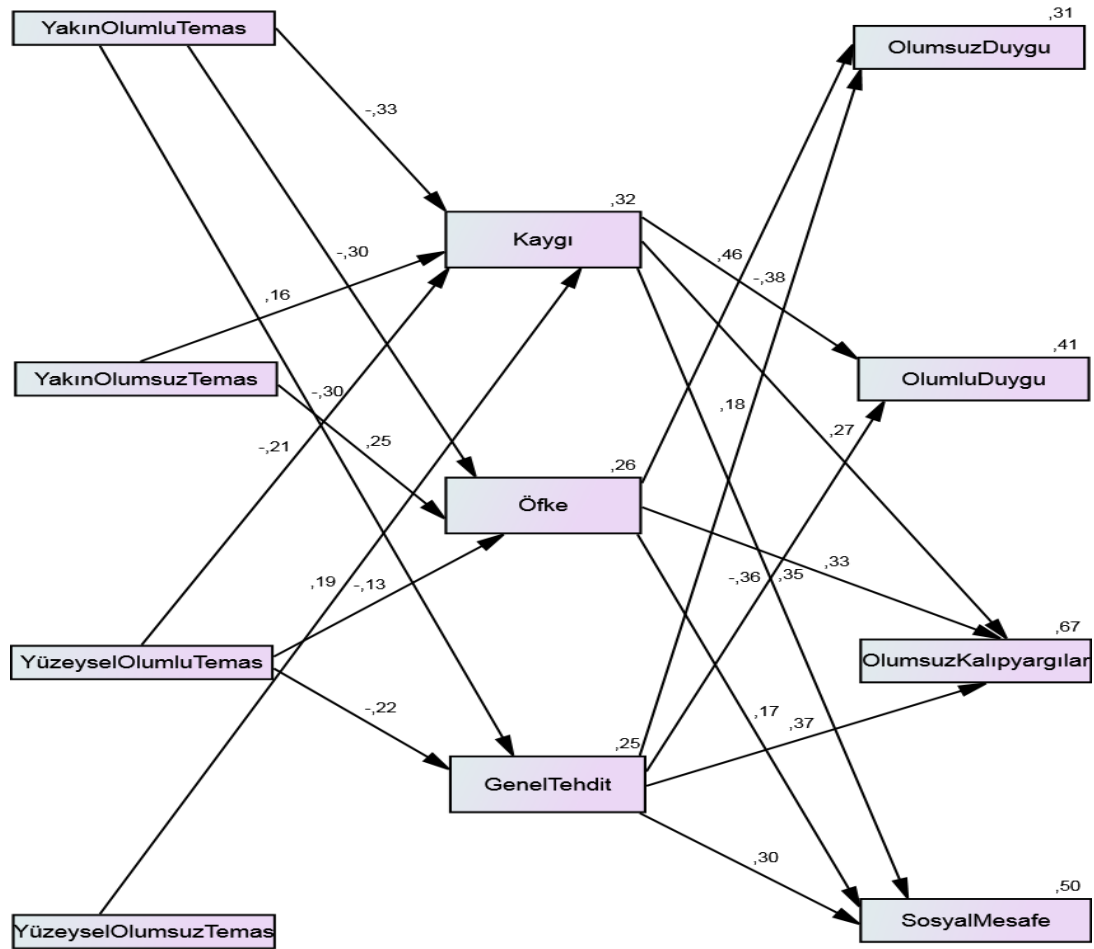
Araştırmanın dolaylı ilişkilere dair mevcut hipotezlerini test etmek için aracılık analizi gerçekleştirilmiştir. Aracılık içeren modellerin sınanmasında belli çıkarımlara ulaşmak için kabul edilen başlıca iki görüş vardır (Gürbüz, 2021, s. 112). Bunlardan birisi daha eski bir yaklaşım olan ancak oldukça çok kullanılan ve Baron ve Kenny ile ünlenen bakış açısıdır. Aracılık etkisinden kastedilen şey aslında iki farklı kavram

arasındaki ilişkinin veya araştırmacıların tarifiyle mevcut etkilerin hangi sebepten dolayı meydana geldiğine işaret etmektedir (Baron ve Kenny, 1986, s. 1176; Hayes, 2018, s. 78). Aracı değişken bu etkileri açıklayan kaynaktır. Baron ve Kenny ismiyle ünlenen yaklaşımda karşılanması gereken belli koşullar (çeşitli regresyon eşitlikleri kurularak test edilir) mevcuttur (Baron ve Kenny, 1986, s. 1176-1177; Gürbüz, 2021, s. 112). Bu görüşe göre yordayıcı değişkenin bir yandan spesifik sonuç değişkeni diğer yandan aracı varsayılan değişken üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olması gerekmektedir. Bu koşulların karşılanması neticesinde yordayıcı, aracı ve sonuç değişkenleri birlikte modellendiğinde (veya analize sokulduğunda), aracı görülen değişken de sonuç konumundaki değişkeni etkilemelidir. Öte yandan bu son modelde yordayıcı değişkenin sonuç değişkeni üzerindeki etkisi kayboluyor veya azalıyorsa (ki bu modelde yordayıcının aracı değişken üzerindeki ve aracı değişkenin sonuç değişkeni üzerindeki etkisi kontrol edilmektedir) bir aracılığın olduğu belirtilmektedir. Etki bütünüyle anlamlı olmayan hale geliyorsa tam bir aracı işlevden ancak azalıyorsa araştırılan aracı değişkenden başka aracı değişkenlerin de olduğundan, yani kısmi aracılıktan bahsedilmektedir.

Ancak daha güncel araştırmalarda aracılık analizi için bir X öncül değişkeninin Y sonuç değişkeni ile temel bir ilişkiye sahip olmasının gerekmediği ve X'in Y üzerindeki toplam etkisi bulunmasa da başka bir değişken aracılığıyla dolaylı yoldan Y ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir (Hayes, 2018, s. 80, 117). Baron ve Kenny yaklaşımı istatistiksel ve felsefi açıdan uygun olmayan sebeplerle artık önerilmemekte (Hayes, 2018, s. 114-118) ve pek çok eleştiri alması nedeniyle alternatif yaklaşımlar kullanılabilmektedir (Gürbüz, 2021, s. 112-113; Hayes, 2018, s. 97-98). Örneklemin dağılımına (sampling distribution) dair varsayımın olmadığı bu yaklaşımlardan birinde Bootstrap testinden faydalanılarak (mevcut verilerdeki gözlemlerden hareketle rastgele yeni alt gözlemlerin tekrarlı şekilde çoğaltılmasıyla hesaplamalara sokulmasına dayalıdır) direkt olarak dolaylı ilişkiler sınanmaktadır. Yani bu yaklaşımda Baron ve Kenny'nin yaklaşımındaki gibi keskin koşullar bulunmamaktadır. Bootstrap sonucunda yordayıcı değişkenlerden aracılara ve aracılardan sonuç değişkenlerine giden yolların çarpımıyla hesaplanan dolaylı ilişkiler anlamlı bir düzeyde ortaya çıkıyorsa dolaylı ilişkilere dair aracılık modelinin desteklendiğine karar verilmektedir.

belirtildiği gibi bazen iki kavram arasında anlamlı olmayan ilişkiler ortaya çıksa bile amaç dolaylı ilişkileri incelemekse, dolaylı ilişkilerin anlamlı olup olmadığına bakılabilmektedir. Mevcut araştırmanın amacı doğrultusunda anlamlı olmayan regresyon okları modelde tutularak Bootstrap yapılmış ve model analiz edilmiştir. Modelin uyum iyiliğine çeşitli indeksler incelenerek karar verilmektedir. Kline (2016) uyum için serbestlik derecesi ve p değeriyle Model Ki-Kare istatistiğini, RMSEA, CFI ve SRMR değerlerini belirtmeyi önermektedir. Öte yandan Hu ve Bentler (1998, s. 447) yaptıkları araştırmada analiz hesaplama yolu olarak ML veya GLS'nin yöntemlerinin seçilmesi halinde model uyumuna bakılırken başlıca SRMR'nin değerlendirilmesini, ayrıca CFI, RMSEA, TLI gibi indekslerden birisiyle de desteklenmesini önermektedirler. Ancak RMSEA ve TLI değerlerinin katılımcı sayısı 250'den az olduğu takdirde daha çok reddedilmeye meyilli olacağı ve daha az başvurulabileceği önerilmektedir (Gürbüz, 2021, s.41; Hu ve Bentler, 1998, s. 450). Araştırmacılar hangi model uyum iyiliği indekslerinin rapor edileceği hakkında farklı önerilerde bulunmaktadır. Mevcut tezdeki model uyum iyiliği değerlerinin kabul edilebilir olduğu saptanmıştır ($\chi^2/df = 4.31$, CFI = .94, GFI = .94, SRMR = .05). SRMR değerinin katılımcı sayısı 250'den düşük olması halinde de kullanılabileceği ve örneklem veya dağılımdan pek etkilenmediği belirtilmektedir (Hu ve Bentler, 1998, s. 447). Bu çalışmadaki SRMR değerinin de kabul edilebilir ve iyi uyum (.05 altı iyi uyum, .08 altı kabul edilebilir uyumu işaret etmektedir) sınırında olduğu gözlenmiştir (Gürbüz, 2021, s. 38; Hu ve Bentler, 1998, s. 449). Mutlak uyum indekslerinden GFI ve karşılaştırmalı (farklı adıyla artımlı) uyum iyiliği indeksi kategorisinde yer alan CFI değeri de yukarıda görüldüğü üzere .90'ın üzerinde kabul edilebilir aralıktadır ve .95'e yakın olarak iyi uyum sınırına da yaklaşmıştır (Gürbüz, 2021, s. 38-39; Hu ve Bentler, 1998; Kline, 2016; MacCallum ve Hong, 1997). Mevcut tezdeki katılımcı sayısı 250'den az olsa da RMSEA değeri incelenmiş ve .08'in altında olmadığı için (RMSEA = .11) kabul edilebilir aralıkta olmadığı gözlenmiştir (Browne ve Cudeck, 1992, s. 239; Browne ve Cudeck, 1993; Hu ve Bentler, 1998, s. 449; Hu ve Bentler, 1999). Öte yandan örneklem büyüklüğünden oldukça etkilenmesinden dolayı mutlak uyum indekslerinden olan χ^2 değerinin anlamlılığı yerine, genel model uyumuna dair fikir edinebilmek için χ^2/df değerinin dikkate alınması daha çok önerilmektedir (Gürbüz, 2021, s. 37). Bu modelde χ^2/df değerinin yukarıda belirtildiği gibi 3-5 aralığında, yani kabul edilebilir düzeyde olduğu söylenebilir (Gürbüz, 2021, s. 38; Marsh ve Hocevar, 1985). Yukarıda

değindiği gibi literatürde uyum iyiliği indekslerinden hangilerinin değerlendirmeye alınması gerektiği açısından kesin bir görüş yoktur (Gürbüz, 2021, s. 37). Dolayısıyla bu araştırmada da uyum iyiliği indekslerinin temel sınıfları arasında yer alan indekslerin her birisinden değerlendirmeler için en çok kullanılanlar göz önünde tutularak (ve örneklem büyüklüğü de dikkate alınarak) burada sunulmuştur. Analiz sonuçları neticesinde anlamlı yolların gösterildiği model aşağıda (Şekil 3.2) sunulmuştur. Anlamlı olmayan yordayıcı yollar Amos programı içerisinde görünmez hale getirilmiştir; yakın olumsuz temasın genel tehdidi ($\beta = .14$, $p = .07$), yüzeysel olumsuz temasın hem genel tehdidi ($\beta = .10$, $p = .18$) hem de öfkeyi ($\beta = .18$, $p = .08$), gruplar arası öfkenin olumlu duyguları ($\beta = -.03$, $p = .47$) ve son olarak gruplar arası kaygının olumsuz duyguları ($\beta = -.02$, $p = .57$) anlamlı düzeyde yordamadığı görülmüştür.

Şekil 3.2 : Standardize katsayıların gösterimiyle yol analizinin sonuçları.

Yapılan aracılık analizi pek çok dolaylı ilişkinin ortaya çıktığını (dolaylı ilişkilere dair hipotezlerin yarısından çoğu doğrulanmıştır) göstermektedir. Sonuçlar aşağıda yer alan Çizelge 3.4'de sunulmuştur. Anlamlı olan dolaylı ilişkiler kalın yazılmıştır. Birinci sütun içerisinde ilk sırada sunulan değişkenler öncül temas değişkenlerini, ikinci sırada sunulanlar aracı değişkenleri, son sırada sunulanlar ise sonuç değişkenlerini işaret etmektedir.

Çizelge 3.3 : Dolaylı ilişkilere dair sonuçlar.

Değişkenler	<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>P</i>
Yakın olumlu temas -> Kaygı -> Olumsuz Duygu	.01	.02	.63
Yakın olumlu temas -> Kaygı -> Olumlu Duygu	.10	.03	.00
Yakın olumlu temas -> Kaygı -> Kalıpyargı	-.07	.02	.01
Yakın olumlu temas -> Kaygı -> Sosyal Mesafe	-.08	.02	.01
Yakın olumlu temas -> Öfke -> Olumsuz Duygu	-.09	.02	.00
Yakın olumlu temas --> Öfke --> Olumlu Duygu	-.01	.02	.32
Yakın olumlu temas -> Öfke -> Kalıpyargı	-.07	.02	.00
Yakın olumlu temas -> Öfke -> Sosyal Mesafe	-.04	.02	.01
Yakın olumlu temas -> Tehdit -> Olumsuz Duygu	-.04	.02	.03
Yakın olumlu temas -> Tehdit -> Olumlu Duygu	.09	.03	.00
Yakın olumlu temas -> Tehdit -> Kalıpyargı	-.08	.02	.00
Yakın olumlu temas -> Tehdit -> Sosyal Mesafe	-.07	.02	.00
Yakın olumsuz temas -> Kaygı -> Olumsuz Duygu	-.01	.01	.67
Yakın olumsuz temas -> Kaygı -> Olumlu Duygu	-.06	.04	.12
Yakın olumsuz temas -> Kaygı -> Kalıpyargı	.04	.02	.13
Yakın olumsuz temas -> Kaygı -> Sosyal Mesafe	.05	.03	.11
Yakın olumsuz temas -> Öfke -> Olumsuz Duygu	.10	.04	.00
Yakın olumsuz temas -> Öfke -> Olumlu Duygu	.01	.02	.44
Yakın olumsuz temas -> Öfke -> Kalıpyargı	.08	.03	.01
Yakın olumsuz temas -> Öfke -> Sosyal Mesafe	.04	.02	.00
Yakın olumsuz temas -> Tehdit -> Olumsuz Duygu	.02	.02	.07
Yakın olumsuz temas-> Tehdit -> Olumlu Duygu	-.05	.03	.10
Yakın olumsuz temas -> Tehdit -> Kalıpyargı	.04	.03	.10
Yakın olumsuz temas -> Tehdit -> Sosyal Mesafe	.04	.02	.10

Çizelge 3.3 (devam)

Yüzeysel olumlu temas -> Kaygı -> Olumsuz Duygu	.01	.01	.73
Yüzeysel olumlu temas -> Kaygı -> Olumlu Duygu	.06	.02	.01
Yüzeysel olumlu temas -> Kaygı -> Kalıpyargı	-.04	.01	.01
Yüzeysel olumlu temas --> Kaygı --> Sosyal Mesafe	-.06	.02	.02
Yüzeysel olumlu temas -> Öfke -> Olumsuz Duygu	-.04	.02	.04
Yüzeysel olumlu temas -> Öfke -> Olumlu Duygu	-.01	.01	.32
Yüzeysel olumlu temas -> Öfke -> Kalıpyargı	-.03	.02	.02
Yüzeysel olumlu temas -> Öfke -> Sosyal Mesafe	-.02	.01	.02
Yüzeysel olumlu temas -> Tehdit -> Olumsuz Duygu	-.03	.02	.02
Yüzeysel olumlu temas -> Tehdit -> Olumlu Duygu	.07	.03	.01
Yüzeysel olumlu temas -> Tehdit -> Kalıpyargı	-.07	.03	.01
Yüzeysel olumlu temas -> Tehdit -> Sosyal Mesafe	-.05	.02	.01
Yüzeysel olumsuz temas -> Kaygı -> Olumsuz Duygu	-.01	.01	.57
Yüzeysel olumsuz temas -> Kaygı -> Olumlu Duygu	-.07	.03	.01
Yüzeysel olumsuz temas -> Kaygı -> Kalıpyargı	.05	.02	.01
Yüzeysel olumsuz temas -> Kaygı -> Sosyal Mesafe	.06	.02	.01
Yüzeysel olumsuz temas -> Öfke -> Olumsuz Duygu	.04	.03	.13
Yüzeysel olumsuz temas -> Öfke -> Olumlu Duygu	.00	.01	.33
Yüzeysel olumsuz temas -> Öfke -> Kalıpyargı	.03	.02	.11
Yüzeysel olumsuz temas -> Öfke -> Sosyal Mesafe	.02	.01	.06
Yüzeysel olumsuz temas -> Tehdit -> Olumsuz Duygu	.01	.01	.16
Yüzeysel olumsuz temas -> Tehdit -> Olumlu Duygu	-.03	.03	.14
Yüzeysel olumsuz temas -> Tehdit -> Kalıpyargı	.03	.02	.16
Yüzeysel olumsuz temas -> Tehdit -> Sosyal Mesafe	.02	.02	.16

Yakın olumlu temas ile bir taraftan daha yüksek olumlu duygular ($b = .10, p = .00$), diğer taraftan daha düşük olumsuz kalıpyargılar ($b = -.07, p = .01$) ve sosyal mesafe arasında ($b = -.08, p = .01$) gruplar arası kaygı yoluyla dolaylı ilişkilerin var olduğu görülmüştür. Dolayısıyla H8 alt hipotezlerinden H8a, H8c ve H8d doğrulanırken, H8b doğrulanmamıştır. Tekrar yakın olumlu temas ile daha düşük olumsuz duygular ($b = -.09, p = .00$), kalıpyargılar ($b = -.07, p = .00$) ve sosyal mesafe ($b = -.04, p = .01$) arasında dış gruba yönelik öfke yoluyla dolaylı ilişkilerin var olduğu

bulunmuştur. Dolayısıyla H9 alt hipotezlerinden H9b, H9c ve H9d doğrulanırken, H9a doğrulanmamıştır. Öte yandan yakın olumlu temas ve tüm sonuç değişkenleri arasında tehdit vasıtasıyla dolaylı ilişkiler görülmüştür; yani yakın olumlu temas ile bir taraftan daha düşük olumsuz duygu ($b = -.04, p = .03$), kalıpyargı ($b = -.08, p = .00$) ve sosyal mesafe ($b = -.07, p = .00$), diğer taraftan daha yüksek olumlu duygu ($b = .09, p = .00$) arasında genel tehdit yoluyla dolaylı ilişkiler ortaya çıkmıştır. H10 ve H11 alt hipotezleri, tehditlerin gerçekçi ve sembolik tehdit olarak ayrılmış haliyle kurgulandığı için net bir sonuç söylenemez. Ancak yakın olumlu temas ve sonuç değişkenleri arasında tehdit yoluyla ortaya çıkan dolaylı ilişkilerin tümü, bu alt hipotezlerin mantığıyla aynı doğrultuda ve anlamlıdır. Dolayısıyla H10 ve H11'in alt hipotezlerini sembolik ve gerçekçi tehdit için ayrı ayrı test edemesek de genel tehdit için doğrulandığını söyleyebiliriz. Yakın olumlu temasın tehditle negatif olarak ilişkilene yoluyla daha yüksek olumlu duygular, daha düşük olumsuz duygular, daha az sosyal mesafe ve daha az olumsuz kalıpyargılar ile ilişkili olduğu bulunmuştur.

Yakın olumsuz temasın sonuç değişkenleriyle dolaylı ilişkileri ise sadece öfke yoluyla anlamlı olarak ortaya çıkmıştır. Yakın olumsuz temas ile daha fazla olumsuz duygu ($b = .10, p = .00$), kalıpyargı ($b = .08, p = .01$) ve sosyal mesafe ($b = .04, p = .00$) arasında öfke yoluyla olan dolaylı ilişkiler anlamlı bulunmuştur. Dolayısıyla H13'ün alt hipotezlerinden H13b, H13c ve H13d doğrulanırken, H13a doğrulanmamıştır. Öte yandan H12 hipotezleri doğrulanmamış, tehditlerin ayrılmış haliyle kurgulanan H14 ve H15 hipotezleri için net bir sonuç söylenememiştir. Ancak genel tehdit yakın olumsuz temasın sonuç değişkenleri ile olan ilişkisinde aracı rol oynamamaktadır.

Diğer taraftan yüzeysel olumlu temas ile sonuç değişkenleri arasında ortaya çıkan dolaylı ilişkilerden anlamlı olanlar, yakın olumlu temas için görülen dolaylı ilişkilerle aynı örüntüdedir. Yani yüzeysel olumlu temas ile bir taraftan daha yüksek olumlu duygular ($b = .06, p = .01$), diğer taraftan daha düşük olumsuz kalıpyargılar ($b = -.04, p = .01$) ve sosyal mesafe ($b = -.06, p = .02$) arasında gruplar arası kaygı yoluyla dolaylı ilişkiler bulunmaktadır. Dolayısıyla H16 alt hipotezlerinden H16a, H16c ve H16d doğrulanırken, H16b doğrulanmamıştır. Yine yüzeysel olumlu temas ile daha düşük olumsuz duygular ($b = -.04, p = .04$), kalıpyargılar ($b = -.03, p = .02$) ve sosyal mesafe ($b = -.02, p = .02$) arasında öfke yoluyla dolaylı ilişkiler

bulunmaktadır. Dolayısıyla H17 alt hipotezlerinden H17b, H17c ve H17d doğrulanırken, H17a doğrulanamamıştır. Öte yandan yüzeysel olumlu temas ve tüm sonuç değişkenleri arasında tehdit vasıtasıyla dolaylı ilişkiler görülmüştür; yani yüzeysel olumlu temas ile bir taraftan daha düşük olumsuz duygu ($b = -.03, p = .02$), kalıpyargı ($b = -.07, p = .01$) ve sosyal mesafe ($b = -.05, p = .01$), diğer taraftan daha yüksek olumlu duygu ($b = .07, p = .01$) arasında genel tehdit yoluyla dolaylı ilişkiler ortaya çıkmıştır. H18 ve H19 hipotezleri de gerçekçi ve sembolik tehdidin ayrı hipotezlerine dayandığı için net bir sonuç söylenememektedir. Ancak sonuçlar yine bu hipotezlerde yordayıcı ilişkilerin yönüne dair yapılan kurguyla benzer örüntüde ortaya çıkmıştır. Yani yüzeysel olumlu temasın daha yüksek olumlu duyguyla, daha düşük olumsuz duygu, kalıpyargılar ve sosyal mesafeyle tehdit yoluyla ilişkileneceği, H18 ve H19 alt hipotezleriyle benzer doğrultudadır.

Yüzeysel olumsuz temas ve sonuç değişkenleri arasındaki dolaylı ilişkilerden ise sadece kaygı yoluyla olanlar anlamlı düzeye ulaşmıştır. Yüzeysel olumsuz temas ile bir yandan daha düşük olumlu duygular ($b = -.07, p = .01$), diğer yandan daha yüksek olumsuz kalıpyargılar ($b = .05, p = .01$) ve sosyal mesafe ($b = .06, p = .01$) arasında gruplar arası kaygı yoluyla dolaylı ilişkiler ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla H20 alt hipotezlerinden H20a, H20c ve H20d doğrulanırken, H20b doğrulanmamıştır. Öte yandan yüzeysel olumsuz temasın tutumsal sonuç değişkenleriyle öfke vasıtasıyla dolaylı ilişkiler göstereceğine işaret eden H21 hipotezi doğrulanamamıştır. H22 ve H23 ise genel ve sembolik tehdidin ayrılmış haline dayanan hipotez kurgularını ifade etmekteydi. Dolayısıyla bunun için net bir şey söylenemez. Ancak genel olarak tehdit algısı yüzeysel olumsuz temas ile tutumsal değişkenler arasında dolaylı bir ilişki ortaya çıkarmamakta gibi görünmektedir.

Tüm anlamlı dolaylı ilişkilere genel bir bakış atılırsa, görülmektedir ki olumsuz olan yakın ve yüzeysel temaslara kıyasla olumlu olan yakın ve yüzeysel temasların tutumsal sonuç değişkenleriyle dolaylı olarak gösterdiği ilişkiler daha anlamlı şekilde ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla yakın olumlu ve yüzeysel olumlu temasların dolaylı ilişkilerine dair kurulan hipotezlerin tamamına yakını doğrulanırken, olumsuz olan yakın ve yüzeysel temaslarda hipotezlerin yalnızca çeyreği doğrulanmıştır.

4. TARTIŞMA

Bu araştırmada Türkiyede yaşayan Türk-Kürt etnik grup bağlamında, Türk örnekleminde gruplar arası temas türleri, gruplar arası kaygı, tehdit, dış gruba yönelik öfke ve dış gruba yönelik tutumlar arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Gruplar arası temas ve dış gruba yönelik tutumlar arasındaki dolaylı ilişkileri sınamak için yakın olumlu, yakın olumsuz, yüzeysel olumlu ve yüzeysel olumsuz temas değişkenlerinin öncül, gruplar arası kaygı, tehdit ve öfke değişkenlerinin aracı, önyargıların duygusal, bilişsel ve davranış eğilimi öğelerini işaret eden olumlu-olumsuz duygular, olumsuz kalıpyargılar ve sosyal mesafenin sonuç değişkenleri olduğu bir model önerilmiş ve bir yol analizi gerçekleştirilmiştir. Model uyum indekslerinin kontrol edilmesi sonucunda modelin yeterli uyuma sahip olduğu görülmüştür. Çeşitli gruplar arası temas değişkenleriyle tutumsal değişkenler (duygular, kalıpyargılar, sosyal mesafe) arasında gruplar arası kaygı, tehdit ve öfke yoluyla dolaylı ilişkilerin olduğu gözlenmiştir. Bu bölümde öncelikle gruplar arası kaygı aracı değişkeni bağlamında olumlu ve olumsuz temaslar ile tutumlar arasındaki dolaylı ilişkiler ele alınacak, daha sonra aynı dizilimde tehdidin ve dış gruba yönelik öfkenin aracı olduğu dolaylı ilişkiler sunulacaktır.

Gruplar arası kaygı aracı değişkeni bağlamında olumlu temaslar ve tutumlar arasındaki dolaylı ilişkiler incelendiğinde, hem yakın olumlu temasın hem de yüzeysel olumlu temasın kaygıyı yordama yoluyla bir yandan daha yüksek düzeydeki olumlu duyguları, diğer yandan daha düşük düzeydeki olumsuz kalıpyargıları ve sosyal mesafeyi dolaylı biçimde yordadığı görülmüştür. Yani kişiler diğer bir grup olan Kürtlerle ister yakın ister yüzeysel temas kursunlar bu temasların olumlu olması onların daha düşük düzeyde gruplar arası kaygı bildirmelerini ve bu yolla da daha olumlu tutumlar (ya da daha az olumsuz) bildirmelerini beraberinde getirmiştir. Literatürdeki çalışmalar daha sık ve nitelikli temasın (Tausch ve diğerleri, 2007a; Tausch ve diğerleri, 2007b; Tausch ve diğerleri, 2009), olumlu temasın (Aberson ve Gaffney, 2008; Yanbolluoğlu, 2018) ve gruplar arası arkadaşlıkların (inanç grupları için bkz. Paolini ve diğ., 2004; cinsiyet grupları için bkz. Vonofakou ve diğ., 2007; deneysel çalışma için Page-Gould ve diğ., 2008)

gruplar arası kaygıyı negatif yönde yordadığını, gruplar arası kaygının önyargılı tutumları artırdığını (deneysel bir çalışma için bkz. Stephan ve diğ., 2005) ve gruplar arası temasın daha olumlu tutumları yordadığını (örn. daha az kalıpyargılar ve daha olumlu hisler için bkz. González ve diğ., 2008; daha olumlu sıfatlarla değerlendirme için bkz. Çakal ve diğ., 2016) göstermektedir. Bu çalışmaların olumlu temas ile tutumlar arasındaki ilişkilerde kaygının aracı olabileceğini kısmen desteklediği söylenebilir. Öte yandan temas ile tutumlar arasındaki ilişkilerde kaygının aracı rolünü ele alan pek çok çalışma da mevcut araştırma bulguları ile tutarlılık göstermektedir. Pettigrew ve Tropp (2008) tarafından yapılan meta-analitik bir çalışmada temas ile önyargısal tutumlar arasındaki ilişkilere aracılık eden faktörler (dış gruba ilişkin bilgilenme, gruplar arası kaygı, empati ve perspektif alma) incelenmiş ve gruplar arası temasın başlıca gruplar arası kaygı aracılığıyla önyargıları yordadığı gözlenmiştir. Yine Techakesari ve diğerleri (2015) tarafından yapılan araştırmanın farklı gruplar arası bağlamlarda yürütülen üç çalışmasının üçünde de, olumlu temasın eski tarz önyargı ve modern önyargılarla ilişkisinde gruplar arası kaygının aracılık ettiği gözlenmiştir. Türkiye bağlamına döndüğünde, daha önce değinilen Güler'in (2013) tez çalışmasında da Türk örneklem için Kürtlerle gruplar arası temasın gruplar arası kaygıyı yordama aracılığıyla daha düşük sosyal mesafeyi dolaylı olarak yordadığı bulunmuştur. Ancak Bağcı ve Çelebi'nin (2017) çalışmasında dış grup Kürtler olduğunda temas ve dış gruba yönelik olumlu tutumlar arasında kaygının aracılık rolü anlamlı bulunmamıştır. Bizim çalışmamızda temas ölçümlerinin yakın-yüzeysel ve olumlu-olumsuz ayrımıyla gözetilmesi ve ayrıca farklı tutum ölçümlerinin kullanılması, kaygı aracılığı bağlamında Bağcı ve Çelebi'nin (2017) çalışmasından farklı bulgulara ulaşmamızın bir kaynağı olabilir. Çünkü Bağcı ve Çelebi'nin (2017: 8) temas ölçümü için kullandıkları ifadeler incelendiğinde dış gruptan tanıdık sayısının ve arkadaş sayısının sorulduğu, ancak bu ifadelerde temasın olumlu ve olumsuz oluşunun sorulmadığı görülmektedir. Dolayısıyla kısmen araştırmacıların yakın temas kapsamında ele alınabilecek soruları yönelttikleri ancak bu temasların olumlu mu olumsuz mu olduğunun spesifik olarak ayrıştırılmadığı söylenebilir. Bu ayrımlar da kaygının hangi noktada aracı rol alabileceğini belirleme açısından örtük kalan bilgileri göstermeye yardımcı olmuş olabilir. Örneğin yakın ve tanıdıklarla temas çok olabilir ancak olumlu ve olumsuz temasların hangi oranda olduğu, bu ölçümlerin diğer değişkenlerle ilişkilerini istatistiksel olarak tespit etme açısından yeterli olmayabilir. Yine Voci ve Hewstone

(2003) tarafından yapılan araştırmada da gruplar arası temas daha düşük düzeydeki gruplar arası kaygıyı yordama aracılığıyla bir yandan örtük önyargılar diğer yandan dış gruba yönelik tutumlar ile dolaylı bir ilişki göstermiştir. Araştırmacılar örtük önyargı ve dış gruba yönelik tutumları (hislerle ölçölmüştür) duyuşsal değişkenler olarak ele aldıklarını belirtmektedir (Voci ve Hewstone, 2003, s. 43). Ancak örtük önyargı ölçömleri için kullanılan sorular, görünüşe göre sembolik tehdit gibi gruplar arası tehditleri işaret eden anlam içeriklerine sahiptir (bkz. Voci ve Hewstone, 2003, s. 42). Öte yandan araştırmacıların temas ölçömleri nicelik ve nitelik ölçömlerini barındırımış ve olumlu sık temasları işaret eden tek gösterge halinde kullanılmıştır (Voci ve Hewstone, 2003, s. 41). Farklılıklar ve ortaklıklar olsa da Voci ve Hewstone'un çalışması, olumlu temasların kaygı aracılığıyla gruplar arası tutumları yordayabileceğine destek sunmaktadır. Öte yandan Hayward ve diğerleri (2017a) tarafından yapılan araştırmada olumlu temas, gruplar arası kaygı aracılığıyla dış gruba yönelik olumlu değerlendirmeleri dolaylı olarak yordamıştır. Araştırmacılar dış gruba dair değerlendirmeleri duygusal değerlendirmelerle ölçmüşlerdir. Mevcut tez çalışmasında olumlu temasın tutumların duygusal yönlerinden birisi olan olumlu duygularla ilişkisinde kaygının aracı olması (ancak olumsuz duygular için değil), bahsedilen çalışmayı destekler niteliktedir. Bu tez çalışması ayrıca, bu durumun hem yakın hem de yüzeysel olarak kurulan temaslarda olduğunu göstermesi açasından ek bir bilgi sunmaktadır. Yine Hayward ve diğerleri (2017a) yaptıkları araştırmanın deneysel kısmında, gruplar arası kaygının olumlu temas ile kalıpyargılar arasındaki ilişkide aracı olmadığını gözlemişlerdir. Ancak bizim bulgularımız yakın ve yüzeysel olarak ayrı değişkenler halinde ele alınan olumlu temaslar için kaygının aracı olabileceğini göstermiştir. Literatürde gruplar arası kaygının gruplar arası temas ile tutumlar arasındaki ilişkilere aracılık edebileceğini gösteren başka çalışmalar da görölebilir (örneğin bkz. Barlow ve diğ., 2009). Özetle, çalışmamızın bulguları literatürde ağırlıklı olarak görölen gruplar arası olumlu temasın gruplar arası kaygı aracılığı ile önyargıları yordadığı yönündeki bulguları destekler niteliktedir.

Öte yandan kaygı aracı değişkeni bağlamında olumsuz temaslar ve tutumlar arasındaki dolaylı ilişkiler ele alındığında, yakın ve yüzeysel temasın birbirinden farklılaştığı gözlenmektedir. Yakın olumsuz temasın gruplar arası kaygı yoluyla tutumsal değişkenleri yordamasında anlamlı dolaylı ilişkilere ulaşılmamışken, yüzeysel olumsuz temasın tutumsal değişkenleri gruplar arası kaygı yoluyla

yordadığı görülmüştür. Yüzeysel olumsuz temas gruplar arası kaygı aracılığı ile bir yandan daha düşük düzeydeki olumlu duyguları, diğer yandan daha yüksek düzeydeki olumsuz kalıpyargıları ve sosyal mesafeyi dolaylı olarak yordamıştır. Literatürdeki çalışmalar olumsuz temasın gruplar arası kaygıyı pozitif yönde yordadığını (Aberson ve Gaffney, 2008; Stephan ve diğ., 2002), kaygının daha olumsuz tutumları yordadığını (örn. Stephan ve diğ., 1998) ve olumsuz temasın ise daha olumsuz tutumları (örn. Techakesari ve diğ., 2015) yordadığını göstermektedir. Bu çalışmaların olumsuz temas ile tutumlar arasındaki ilişkilerde kaygının aracı olabileceğini kısmen desteklediği söylenebilir. Öte yandan olumsuz teması ele alarak kaygının aracı rolünü sınavan temas araştırmaları da mevcut araştırma bulgularıyla tutarlılık göstermektedir. Hayward ve diğerleri (2017a) tarafından yapılan çalışmada olumlu temas gibi olumsuz temasın da gruplar arası kaygı aracılığıyla dış grup değerlendirmelerini (duyuşsal değerlendirmeler) dolaylı olarak yordadığı (birinci çalışması) gözlenmiştir. Bu çalışmada yüzeysel olumsuz temasın tutumların duygusal kısmında yer alan olumlu duygularla ilişkisinde kaygının aracı olması (ancak olumsuz duygular için değil), bahsedilen çalışmayı destekler niteliktedir. Ancak mevcut çalışma ayrıca kaygının yakın olumsuz temas değil, yüzeysel olumsuz temas ile duyuşsal tutum (olumsuz değil olumlu duygular) arasındaki ilişkiye aracılık ettiğini göstermesi yönünden, ek bir bilgi sağlamaktadır. Bu durum bir olasılık temasta yakınlığın ve duyuşsal tutumlarda olumlu ve olumsuz olan yönlerin birlikte değerlendirilmesinin önemli olabileceği işaret etmektedir. Öte yandan tekrar Hayward ve diğerleri (2017a) ilk iki kesitsel çalışmasında gruplar arası kaygının temalarla bilişsel önyargı arasındaki ilişkide aracı olmadığını, ancak deneysel çalışmasında olumsuz temasla (ancak önceden belirtildiği gibi olumlu temasla değil) bilişsel önyargı arasındaki ilişkide anlamlı bir aracı olduğunu gözlemiştir. Araştırmacılar deneysel çalışmalarında bilişsel önyargıları dış gruba yönelik olumsuz kalıpyargılarla ölçmüşlerdir. Bizim çalışmamızda kaygının yüzeysel olumsuz temas ve olumsuz kalıpyargılar arasındaki ilişkiye aracılık etmesi, Hayward ve arkadaşlarının deneysel bulgularıyla tutarlı görünmektedir. Ancak bu çalışma ayrıca şu bilgileri eklemiştir; olumsuz temas-olumsuz kalıpyargılar ilişkisinde kaygının aracılık rolü yakın değil yüzeysel temas için geçerli bulunmuştur. Diğer taraftan Techakesari ve diğerlerinin (2015) araştırması dikkate alındığında, araştırmacılar üç çalışmada da tıpkı olumlu temas gibi olumsuz temasın da eski tarz önyargı ve modern önyargılarla ilişkisinde gruplar arası kaygının aracılık ettiğini gözlemişlerdir.

Bahsedilen araştırma yine mevcut tez çalışmasından farklı tutum ölçümlerini kullansa da, genel olarak olumsuz temasın tutumlarla ilişkisinde kaygının aracılık edebileceğini destekler niteliktedir. Ancak mevcut çalışma yine kaygı aracılığının olumsuz temaslar dikkate alındığında yakın değil yüzeysel temaslar için geçerli olabileceğine ve bunun, ölçülen tüm tutumsal bileşenler için (duyuşsal, bilişsel ve davranış eğilimleri) geçerli olabildiğine işaret etmektedir. Son olarak kaygının aracı rolünün olumlu yakın ve yüzeysel temasların tutumlarla ilişkilerinde benzerlik gösterip olumsuz yakın ve yüzeysel temaslar için farklılık göstermesine muhtemel bir açıklama ölçümlerle ilgili olabilir. Olumlu temaslar yakın ve yüzeysel etkileşimler bağlamında ayrılmamış, ancak olumsuz temaslar ayrılmış olabilir. Yani değerlendirmelerde olumlu temasların yakın ve yüzeysel olarak sorulması istatistiksel olarak bir kuramsal ayrışmaya tekabül etmemiş olabilir.

Tehdidin aracı değişken olduğu bağlamda olumlu temas ve tutumlar arasındaki dolaylı ilişkiler incelendiğinde, hem yakın olumlu temasın hem de yüzeysel olumlu temasın genel tehdit değişkenini yordayarak bir taraftan daha yüksek düzeydeki olumlu duyguları, diğer taraftan daha düşük düzeydeki olumsuz duyguları, kalıpyargıları ve sosyal mesafeyi dolaylı ve anlamlı biçimde yordadığı gözlenmiştir. Yani Türklerin Kürtlerle etkileşimi ister yakın ister yüzeysel olsun olumlu olduğu takdirde daha düşük tehdit düzeyini beraberinde getirmekte ve böylelikle tutumsal açıdan ele alınan bileşenleri daha olumlu kılmaktadır. Bu sonuç aslında temastaki yakınlık ne olursa olsun olumlu olan temasların çoklu tutumsal değişkenlerle olan ilişkisinde tehdit algısının ne kadar önemli bir yeri olduğunu ortaya koyması açısından önemlidir. Öte yandan tehdidin aracı değişken olduğu durumda olumsuz temaslar ve tutumlar arasındaki dolaylı ilişkiler incelendiğinde, ne yakın olumsuz temasın ne de yüzeysel olumsuz temasın genel tehdit yoluyla tutumsal değişkenleri yordamadığı gözlenmiştir. Yani bu çalışmanın sonuçlarına göre genel tehdit, olumsuz temaslar için aracı bir konumda işlev görmemektedir. Bir ihtimal tehditler gerçekçi ve sembolik olarak ayrışsaydı, dolaylı ilişkiler için anlamlı veya anlamlı olmayan sonuçlar daha net gösterebilirdi. Ancak bu çalışmada tehditler ayrılmamıştır. Literatürdeki çalışmalar gruplar arası temasın tehditleri yordadığını işaret etmektedir. Örneğin Schmid ve diğerleri (2008, s. 65) tarafından yapılan çalışmada inanç grupları arasında olumlu temasın daha düşük düzeydeki sembolik tehdidi ve fiziksel güvenlik tehdidini yordadığı gözlenmiştir. Öte yandan araştırmalar

tehditlerin de daha olumsuz tutumları (Stephan ve diğ., 1998; Stephan ve diğ., 1999a; Stephan ve diğ., 2000; Schweitzer ve diğ., 2005; deneysel çalışma için bkz. Stephan ve diğ., 2005) yordadığına işaret etmektedir. Örneğin Cowling, Anderson ve Ferguson (2019) tarafından yapılan meta-analizde de gerçekçi ve sembolik tehditlerle dış gruba (mülteci ve sığınmacılar) yönelik önyargılı tutumların yüksek düzeyde anlamlı ilişkilere sahip olduğu bulunmuştur. Bu çalışmaların temas ile tutumlar arasındaki ilişkilerde tehditlerin aracı olabileceğini desteklediği söylenebilir. Öte yandan gruplar arası temas ile tutumlar arasındaki ilişkilerde tehditlerin aracı rolünü sınanan çalışmaların sonuçları da mevcut araştırma bulgularıyla tutarlılık göstermektedir. Daha önce diğer bulgularına değinilen ve Suriyelilerin dış grup olarak dikkate alındığı Özkeçeci (2017) tarafından yapılan tez çalışmasında farklı tehdit tiplerinin gruplar arası temas kalitesi ile tutumsal değişkenler arasındaki ilişkiye aracılık ettiği gözlenmiştir. Dolayısıyla genel olarak değerlendirilirse, mevcut çalışmada da temas ve tutumlar arasındaki ilişkilerde tehdidin aracı olarak ortaya çıkması tutarlı görünmektedir. Ancak Özkeçeci ile bu çalışmada kullanılan ölçümler farklıdır. Özkeçeci tarafından gruplar arası temas kalitesinin gerçekçi tehdidi yordayarak daha olumlu hisleri, sembolik tehdidi yordayarak daha düşük sosyal mesafeyi dolaylı biçimde yordadığı bulunmuştur. Araştırmacıların gruplar arası temas kalitesine dair ölçme soruları incelendiğinde ise, yakın-uzak, yüzeysel-derin, olumsuz-olumlu gibi iki uçlu boyutlardan temasın değerlendirildiği görülmektedir. Ne kadar derin, yakın, olumlu bir etkileşim bulunuyorsa o kadar daha nitelikli temas işaret edilmektedir. Ancak bu çalışmada yakın ve yüzeysel oluşun olumlu ve olumsuz oluşu da ayrı ayrı ele alınmış ve araştırma değişkenleri olarak incelenmiştir. Ölçümler açısından tam bir eşleştirme olmadığı için sonuçlar bire bir eşleştirilerek karşılaştırılamamaktadır. Ancak olumlu temasların, özellikle de yakın olumlu temasların daha kaliteli-nitelikli olabileceği mantıklı görünmektedir. Dolayısıyla bu mantıktan hareketle mevcut çalışmada olumsuz temaslardan ziyade olumlu olan temas değişkenlerinin tehdit aracılığıyla dolaylı olarak tutumların duygusal, bilişsel ve davranış eğilimleri yönleriyle ilişkili olması kısmen Özkeçeci'nin çalışmasıyla da desteklenebilen bir sonuçtur. Öte yandan Bağcı ve Çelebi'nin (2017) çalışmasında da tehdit algıları, Türklerin Kürtlerle temasıyla onlara karşı sahip oldukları tutumlar arasındaki ilişkilere aracılık etmiş, hedef dış grup Ermeniler olduğunda ise bu aracılık bulunmamıştır. Araştırmacıların tehdit soruları, mevcut çalışmaya benzer şekilde gerçekçi ve sembolik tehditleri işaret eden soruları

içermektedir. Ancak araştırmacılar temas ölçümünü, dış gruptan tanıdık sayısı ve arkadaş sayısını sorarak gerçekleştirmiştir. Aslında bu durum yine tam olmasa da görece yakın temasın ölçüldüğünü, yani soruların anlamsal olarak kısmen yakın temas kapsamında değerlendirilebileceğini işaret etmektedir. Ancak sorularda bu temasların olumlu veya olumsuz oluşuna dair bilgi edinebilecek ifadelerin yer almadığı görülebilir. Dolayısıyla mevcut tez, Bağcı ve Çelebi'nin (2017) temas ve tutumlar arasındaki ilişkide tehdidin aracı olduğuna ilişkin bulgusunun, yakın temasların olumlu olan kısmı için geçerli olup olumsuz olan kısmı için geçerli olmayabileceğine işaret etmektedir. Yine Çakal ve diğerlerinin (2016) araştırmasında hem Türk (birinci çalışma) hem de Kürt katılımcılar için (ikinci çalışma) gruplar arası temas ve daha olumlu dış grup değerlendirmeleri arasındaki ilişkide tehdit algılarının aracı rolü bulunmuştur. Dolayısıyla bu sonuçlar mevcut tezde ele alınan gruplar arası bağlamla da uyumlu olması dikkate alındığında genel çerçevede destekleyici görünmektedir. Bahsedilen bu araştırmacıların tehdit kavramı bizim çalışmamızdaki gerçekçi ve sembolik tehdidi (gerçekçi ve sembolik tehditlerin bağlı olduğu tek bir göstergedir) içermektedir. Ancak ayrıca bu araştırmacıların teması ölçtüğü sorular incelendiğinde dış gruptan arkadaşlarla ne kadar sık konuşulduğu, zaman geçirildiği ve onların ne kadar sık ziyaret edildiği yönlerinin değerlendirildiği görülmektedir. Bu soruların da bir derece daha yakın teması işaret ettiği söylenebilir. Mesela Fuochi ve diğerlerinin (2020: 767) de belirttiği gibi arkadaşlık yakın temas altında kapsanabilir. Bu açıdan yine mevcut tezde yakın olumlu temas bağlamında tehdidin aracı bulunması, Çakal ve diğerlerinin (2016) sonuçlarıyla uyumludur ve temasın spesifik yönü açısından destekleyici bir sonuçtur denilebilir. Öte yandan hedef dış grup Suriyeliler olsa da yine tutumların çok yönlü şekilde incelendiği ve tehdidin bizim çalışmamızdakiyle benzer şekilde ölçüldüğü Yanbolluoğlu'nun (2018) çalışmasında, olumlu temasın tehdit aracılığıyla sosyal mesafe ve olumsuz duyguları negatif yönde, olumlu duyguları ise pozitif yönde yordadığı gözlenmiştir. Bizim çalışmamızda olumlu temasların tehdit aracılığıyla dış gruba yönelik tutumları yordaması bahsedilen araştırmayla tutarlıdır. Ancak Yanbolluoğlu olumsuz temasın da tehdit aracılığıyla sosyal mesafe ve olumsuz duyguları pozitif yönde, olumlu duyguları ise negatif yönde yordadığını bulmuştur. Bizim çalışmamız ise olumsuz temasın yakın-yüzeysel olarak ayrıldığında tutumları tehdit aracılığıyla yordamadığını göstermektedir.

Son olarak dış gruba yönelik öfke aracı değişkeni bağlamında olumlu temas ve tutumlar arasındaki dolaylı ilişkiler incelendiğinde, hem yakın olumlu temasın hem de yüzeysel olumlu temasın öfkeyi yordama yoluyla daha düşük düzeydeki olumsuz duyguları, olumsuz kalıpyargıları ve sosyal mesafeyi dolaylı biçimde yordadığı gözlenmiştir. Yani aslında yakın veya yüzeysel olumlu temas deneyimi arttıkça Kürtlere yönelik öfke azalmakta ve bu yolla tutumların pek çok yönü (olumlu duygular hariç) daha olumlu yönde bildirilmektedir. Hayward ve diğerleri (2017a, s. 348) tarafından da belirtildiği gibi, önceki temas araştırmaları gruplar arası temas ile tutumlar bağlamında dış gruba yönelik öfkenin aracılığını ele almamışlardır. Dolayısıyla gruplar arası öfkenin temas ilişkilerindeki rolüne dair ulaşılabilen araştırma sayısı oldukça azdır. Hayward ve diğerlerinin (2017a) yaptığı araştırmanın birinci çalışmasında olumlu temasın öfkeyi yordama yoluyla siyah karşıtı tutumları, pozitif değerlendirmeleri ve kaçınmayı dolaylı olarak yordaması ve benzer sonuçlara ikinci çalışmasında da tekrar ulaşması (pozitif değerlendirmeler dışında) mevcut çalışmayla tutarlı görünmektedir. Hayward ve diğerlerinin (2017a) ikinci çalışmasında öfkenin olumlu temas ve pozitif değerlendirmeler arasındaki ilişkide anlamlı bir aracı olmaması ve bu tez çalışmasında da öfkenin yakın ve yüzeysel olumlu temas ile olumlu duygular arasındaki ilişkide aracı olmaması, sonuçlara temasla tutumların olumlu duyuşsal yönü arasındaki ilişkiler bağlamından bakılırsa yine tutarlı görünmektedir. Bu araştırma ayrıca öfke aracılığının olumlu temasların hem yakın hem de yüzeysel olması halinde ortaya çıktığını göstermesi açısından ek bir bilgi sunmuştur. Seger ve diğerleri (2016) tarafından gruplar arası temas ile önyargısal tutumlar arasındaki ilişkilerde spesifik duyguların aracılığının incelendiği bir araştırmada, dış gruba duyulan öfkenin anlamlı bir aracı olduğu gözlenmiştir. Araştırmacılar bu sonuca hedef dış grup olarak etnik grupları seçtiği birinci çalışmasında ulaşmışlardır ve genel önyargılar dış gruba karşı olumlu mu yoksa olumsuz mu hissedildiği sorularak ölçülmüştür. Dolayısıyla ölçümler aynı olmasa da, bahsedilen çalışmanın da kısmen mevcut bulgulara tutumların duyuşsal yönü açısından ve dış grubun etnik köken olduğu bağlam için destek sağladığı söylenebilir. Araştırmacıların temas soruları incelendiğinde, kendileri genel teması ölçseler de, ifadelerin yakınlıktan yüzeyselliğe doğru değişen anlam içeriklerine sahip olduğu görülebilir (Seger ve diğ., 2016, s. 5). Yapılan puanlandırmanın da yorumsal olarak aslında daha yakın temasları işaret ettiği söylenebilir. Dolayısıyla mevcut çalışmada yakın temasların öfke aracılığıyla tutumları yordaması kısmen

yine Seger ve diğerlerinin (2016) çalışmasıyla tutarlıdır. Ancak belirtmekte fayda vardır ki mevcut tez öfke aracılığının, yakın temasların hem olumlu hem de olumsuz deneyimleri için geçerli olduğunu göstermektedir. Tam da yeri gelmişken öfke aracılığı bağlamında olumsuz temaslar ve tutumlar arasındaki dolaylı ilişkileri dikkate almak isabetli olacaktır. Mevcut tezde öfkenin aracı olduğu ilişkilerde yakın olumsuz temas ile yüzeysel olumsuz temasın birbirinden farklılaştığı gözlenmiştir. Yakın olumsuz temasın öfkeyi yordama yoluyla daha yüksek düzeydeki olumsuz duyguları, kalıpyargıları ve sosyal mesafeyi anlamlı ve dolaylı olarak yordadığı bulunurken, yüzeysel olumsuz temasın öfke aracılığıyla hiçbir tutumsal değişkeni anlamlı düzeyde yordamadığı gözlenmiştir. Yine Hayward ve diğerlerinin (2017a) araştırmasında yer alan birinci ve ikinci çalışmada, olumlu temas gibi olumsuz temas da öfke aracılığıyla siyah karşıtı tutumlar, pozitif değerlendirmeler (ikinci çalışmadaki sonuçlar bu değişken için geçerli değildir) ve kaçınma değişkenleriyle ilişkili bulunmuştur. Bahsedilen araştırma, mevcut çalışmada yakın olumsuz temasın dolaylı ilişkileri için destekleyici görünmektedir. Yine bu tez çalışmasında hem yakın hem de yüzeysel olumsuz temasın öfke aracılığıyla olumlu duyguları dolaylı yoldan yordamaması ve Hayward ve diğerlerinin (2017a) ikinci çalışmasında olumsuz temas-pozitif değerlendirmeler ilişkisinde öfkenin aracı olmaması, olumsuz temas ile tutumların pozitif yönü arasındaki ilişkide öfkenin aracı olmadığını işaret etmekte ve çalışmalar birbirini desteklemektedir. Daha net ifadeyle Hayward ve arkadaşlarının tutumların olumlu yönü için ulaştığı bu sonuç mevcut çalışmada yakın ve yüzeysel olumsuz temas için desteklenmektedir denilebilir. Ancak ayrıca bu çalışmada yüzeysel olumsuz temasın öfke aracılığıyla hiçbir değişkeni yordamaması ve tutumların bazı bileşenlerinin yakın olumsuz temas tarafından da öfke aracılığıyla yordanmaması, yine bir yandan temasta yakın ve yüzeysellik ayrımının önemine diğer yandan tutumların farklı bileşenlerinin ele alınmasının önemine dikkat çekmektedir. Öte yandan Graf ve diğerleri (2018) gruplar arası ve kişiler arası ilişkiler literatürünü dikkate alarak, kişiler arası ilişkiler literatürü doğrultusunda şu ihtimalin olabileceğine dikkat çekmiştir; yakın ilişkilerin kişi için ifade ettiği önemin büyüklüğü, yakın temasların (olumsuz olması halinde) olumsuz etkisini artırabilir (Graf ve diğ., 2018, s. 3). Dolayısıyla yakın olumsuz temasın öfke aracılığıyla tutumları yordarken yüzeysel olumsuz temasın yordamaması, yakın ilişkilerde olumsuz temas etkilerinin en azından öfke aracılığı bağlamında daha yüksek olması ihtimaliyle tutarlı bir bulgu olabilir.

Buraya kadar ele alınan kısmı toparlamak gerekirse, dolaylı ilişkileri sınamaya dönük model gruplar arası temasın gruplar arası kaygı, öfke ve tehdit aracılığıyla dış gruba yönelik tutumları yordadığını göstermektedir. Yorumlama kolaylığı açısından bir değişkendeki değişimin diğerini beraberinde getiriyor olması, değişimlerin bir başka değişimle sonuçlanması veya aracı terimler ile bulgular yorumlanmasına rağmen, bu yorumların nedensellik kapsamında ifade edildiği anlaşılmamalıdır. Belirtildiği gibi ifade tarzında kullanılan terimler sadece yorumlamayı kolaylaştırmak adınadır. Bakıldığında YEM kapsamında ele alınan tek yönlü oklara da nedensel oklar denilebilmektedir. Ancak bu analizler de deneysel yöntemler kullanılmadığı müddetçe herhangi bir nedensel çıkarımda bulunulamaz. Sadece yorumlara açık hale getirilebilir ve aynı analizler deneysel ve-veya boylamsal çalışmalarla da desteklendiği zaman nedensellikten bahsedilebilir.

Araştırmada ayrıca temasın aracı değişkenleri ve sonuç konumundaki tutumsal değişkenleri yordama güçleri incelenmiştir. Bu çalışmanın amaçları arasında ilişki güçlerini kıyaslamak yer almamaktadır. Dolayısıyla özellikle ayrı karşılaştırma testleri yapılmamıştır. Ancak sadece genel bakış ile hangi temas değişkenlerinin diğerine kıyasla daha güçlü yordayıcı olduğu hakkında yüzeysel bir fikir vermek, diğer araştırmacılar ve okuyucular için bilgilendirici olabileceğinden dolayı önemli görülmüştür. Çünkü literatürde olumlu ve olumsuz temasın etkileri açısından farklılaşan sonuçlara ulaşılmaktadır. Örneğin bazı araştırmalar (Barlow ve diğ., 2012), olumsuz temasın tutumsal değişkenleri daha güçlü yordadığını işaret ederken, bazıları (Pagotto ve Voci, 2013) olumlu temas için bunu bulabilmektedir. Bazen de aynı araştırmada temasın ilişkilendiği değişkene göre bu sonuçlar farklı olabilmektedir (Aberson, 2015; Hayward ve diğ., 2017a). Fuochi ve diğerleri (2020) de daha önce bahsedildiği üzere bulgulardaki bu tutarsızlığın, teması olumlu-olumsuz olarak ayırmanın yanında yakın ve yüzeysel olarak da ayırarak bir derece açıklanabileceğine dikkat çekmiştir. Ancak mevcut tezde yakın-yüzeysel temasları da ele almanın yanında, tutumlar da çok yönlü olarak ele alınmıştır. Bu durum ise, temas asimetrisine işaret eden sonuçların tutumlar çok yönlü incelendiğinde de ortaya çıkıp çıkmadığı veya temas asimetrisinin hangi yönde görünür olduğu hakkında fikir verebilir. Dolayısıyla ilgili perspektiften bakılarak mevcut ilişkileri gözden geçirmek bilgilendirici olabilir.

Karşılaştırmalar için öncelikle yakın olumlu temasla yakın olumsuz temas, yüzeysel olumlu temas ile yüzeysel olumsuz temas karşılaştırılmıştır. Daha sonra ise bir yandan yakın olumlu temas ile yüzeysel olumlu temas, diğer yandan yakın olumsuz temas ile yüzeysel olumsuz temas karşılaştırılmıştır. Yakın olumlu temas ile yakın olumsuz temas kıyaslandığında yakın olumlu temasın gruplar arası kaygıyı, genel tehdidi, olumlu duyguları, olumsuz kalıpyargıları ve sosyal mesafeyi daha güçlü düzeyde yordadığı görülürken, yakın olumsuz temasın sadece öfkeyi ve olumsuz duyguları daha güçlü düzeyde yordadığı görülmüştür. Yüzeysel olumlu temas ile yüzeysel olumsuz temas kıyaslandığında ise yüzeysel olumlu temasın genel tehdidi, olumlu duyguları ve sosyal mesafeyi anlamlı olarak yordadığı görülürken, yüzeysel olumsuz temas bu değişkenleri yordamamıştır. Diğer yandan yüzeysel olumlu ve yüzeysel olumsuz temasın her ikisinin de gruplar arası kaygıyı ve olumsuz kalıpyargıları benzer düzeyde yordadığı, ancak öfkeyi ve olumsuz duyguları yine her ikisinin de yordamadığı gözlenmiştir. Özetle yakın olumlu temasın yakın olumsuza göre (öfke ve olumsuz duygular istisna olsa da), yüzeysel olumlu temasın ise yüzeysel olumsuz temasa göre (gruplar arası kaygı ve olumsuz kalıpyargılar için benzer ilişkiler vardır) genel olarak daha sağlam ve tutarlı yordayıcılar olduğu söylenebilir. Fuochi ve diğerleri (2020) tarafından yapılan araştırmada da yakın olumlu temasların dış gruba yönelik tutumları yakın olumsuz temastan daha yüksek düzeyde yordadığı gözlenmiştir. Araştırmacılar katılımcılara çeşitli sıfatlar vererek (arkadaşça, olumlu, olumsuz, ters) onlardan genel olarak dış gruba yönelik tutumlarını ifade etmelerini istemişlerdir. Ancak bu çalışmada tutumlar olumlu-olumsuz duygular, sosyal mesafe ve kalıpyargılar ile ölçülmüştür. Dolayısıyla genel olarak tutumlar dikkate alındığında benzer bulguların bu çalışmada olumlu duygu, olumsuz kalıpyargılar ve sosyal mesafe için ulaşıldığı söylenebilir. Öte yandan Hayward ve diğerlerinin (2017a) araştırmasında yer alan ikinci çalışmada da olumsuza kıyasla olumlu temas, duyuşsal değerlendirmeleri işaret eden dış gruba yönelik pozitif değerlendirmeleri daha yüksek düzeyde yordamıştır. Hayward ve arkadaşlarının bu sonuçları, mevcut tezde yakın ve yüzeysel temasın her ikisi için kısmen tutarlı görünmektedir; yakın olumlu temas olumsuza kıyasla olumlu duyguları daha iyi yordamış ve yüzeysel olumlu temas olumlu duyguları yordarken yüzeysel olumsuz temasın yordamadığı görülmüştür. Ancak Hayward ve arkadaşları tarafından ulaşılan duygusal değerlendirmelerin olumlu temas tarafından daha iyi yordandığına ilişkin bulgu bizim araştırmamızda sadece olumlu duygular için

görünür olmuş, duyguların olumlu-olumsuz olarak ele alınması sonucunda olumsuz duyguların da olumsuz temas tarafından (ancak sadece yakın temas bağlamında) daha iyi yordandığı bulunmuştur. Temasın duyguları yordamasına ilişkin benzer sonuçlar Visintin ve diğerlerinin (2017) araştırmasında da görülebilir. Araştırmacılar olumlu temasın olumlu duyguları, olumsuz temasın da olumsuz duyguları daha iyi düzeylerde yordadığını bulmuşlardır. Öte yandan Barlow ve diğerleri (2012) tarafından gerçekleştirilen başka bir çalışmada ise dış gruba kurulan olumsuz temasın olumlu temasa kıyasla kaçınma ve ırkçılık gibi ölçümlerin (modern ırkçılık, eski model ırkçılık, gruplar arası konulardan kaçınma, siyahlardan aktif kaçınma, Obama'nın doğum yerine dair şüphe) daha güçlü bir yordayıcısı olduğu bulunmuştur. Bu çalışmada ise olumsuz temasın olumluya göre daha güçlü yordayıcı olması sadece yakın temas bağlamında birkaç değişken için (dış gruba yönelik öfke ve olumsuz duygular) ortaya çıkmış olup, yüzeysel temaslarda olumsuz temasın herhangi bir değişken için daha güçlü bir yordayıcı olmadığı görülmüştür. Bu noktada yine Barlow ve diğerleri (2019) tarafından yapılan bir başka araştırma ele alınabilir. Barlow ve diğerleri (2019) olumlu ve olumsuz temasın olumlu duyguların bir göstergesi olan sıcaklık ve olumsuz duyguların spesifik bir göstergesi olan öfkeyle gösterdiği ilişkileri incelemişlerdir. Araştırmacılar olumsuz temasın olumlu temasa kıyasla duygularla daha mı güçlü bir ilişki göstereceği, her iki temasın duygularla dengeli bir güçte mi ilişki göstereceği, yoksa olumlu temasın olumlu duyguyla olumsuz temasın olumsuz duyguyla mı daha güçlü ilişki göstereceği sorularına yanıt aramışlardır. Sonuçta ağırlıklı olarak olumlu temasın sıcaklıkla (pozitif), olumsuz temasın ise dış gruba yönelik öfkeyle (negatif) daha güçlü ilişki gösterdiği bulunmuştur. Araştırmacılar özel olarak sıcaklık ve öfke duygularını ayırttığı için bunu bir sınırlılık olarak belirtmişler ve genel olumlu-olumsuz duygulara genelleme konusunda bir derece ihtiyatlı olmayı önermişlerdir (Barlow ve diğ., 2019, s. 926). Ancak yine de kısmen bu çalışmanın bizim çalışmamızda ulaşılan yakın olumlu ve olumsuz temasın olumlu-olumsuz duygularla ve dış gruba yönelik öfkeyle gösterdiği ilişkiler bağlamında tutarlı olduğu söylenebilir. Aslında araştırmacılar (Hayward ve diğ., 2017a, s. 349) dış gruba yönelik duygusal değişkenler için temas asimetrisinin olmamasını, yani olumlu veya olumsuz temastan birisinin daha güçlü bir yordayıcı olmayacağını beklemiştir. Bu değişkenler arasında gruplar arası kaygı ve öfke de bulunmaktadır. Ancak Hayward ve diğerleri (2017a) de kaygının (birinci çalışma) ve öfkenin (birinci ve ikinci çalışma) olumsuz temas

tarafından daha güçlü şekilde yordandığını bulmuştur. Mevcut tezde yakın temaslar için olumsuz temasın öfkeyi daha iyi yordaması bahsedilen çalışmayla tutarlıdır. Ancak yine yakın temaslarda olumlu temasın gruplar arası kaygıyı olumsuz temastan daha iyi yordaması (bu durum yüzeysel temasta geçerli değildir), bahsedilen çalışmadan farklı bir sonuç sunmaktadır. Aberson (2015) tarafından yapılan bir başka çalışmada ise olumsuz temasın olumlu temasa kıyasla önyargısal tutumların bilişsel yönünü daha yüksek düzeyde yordadığı, ancak duygusal tutumların yordanması söz konusu olduğunda olumlu ve olumsuz temas güçlerinin pek farklı olmadığı gözlenmiştir. Bizim çalışmamızın sonuçları Aberson'un (2015) çalışmasıyla pek benzerlik göstermemektedir. Örneğin bilişsel olan kalıpyargıların yordanmasında yüzeysel olumlu ve olumsuz temaların benzer olması, yakın olan olumlu temasın olumsuzla kıyasla daha güçlü yordayıcı olması Aberson'un (2015) çalışmasıyla uyumlu değildir. Ancak Fuochi ve diğerlerinin (2020) de belirttiği gibi Aberson (2015, s. 15) tarafından yapılan çalışmada olumlu ve olumsuz temas benzer şekilde ölçülmemiş olup, olumlu temas dış gruptan en yakın tanıdıkla temasın yakınlığı, samimiliği, gönüllülüğü gibi yönlerle ilişkin soruları içermiş, ancak olumsuz temas aşağılanma gibi çeşitli olumsuz deneyimlere dair sorular içermiştir. Dolayısıyla temas yordayıcılıklarına ilişkin karşılaştırmalar için temas ölçümlerinin bu şekilde karıştırıcı faktörleri içermemesi önemlidir. Son olarak Árnadóttir ve diğerleri (2018) tarafından yapılan çalışmada ise olumlu ve olumsuz temasın çeşitli sonuç değişkenleri (dış gruba karşı olumlu yönelim, güven, suç tahminleri, algılanan kültürel farklılıklar) üzerindeki etkilerinin pek farklı güçlerde olmadığı gözlenmiştir. Tüm bu çalışmalar ile mevcut sonuçlar dikkate alındığında, yakın ve yüzeysel olumlu olumsuz temaların ele alınan spesifik değişkenler bazında farklı ilişkiler gösterebileceği ve ele alınan spesifik gruplar arası bağlama göre sonuçların değişkenlik gösterebileceği söylenebilir. Yani literatürde gruplar arası temas değerinin olumsuz olması halinde temas etkilerinin genellenebilirliğini artıran görece yüksek sınıf belirginliğinin olacağını (Paolini ve diğ., 2010) ve dolayısıyla olumsuz temasın daha güçlü etkiye sahip olabileceğini (Barlow ve diğ., 2012; Graf ve diğ., 2014) işaret eden çalışmalar, bizim araştırmamızda sadece yakın temas bağlamında ve sadece birkaç değişken için geçerli görünmektedir. Öte yandan olumlu temaların daha güçlü ve tutarlı yordayıcı olduğunu işaret eden sonuçlarımız da, ilişki güçleri açısından olumlu temastan yana bir asimetrisinin de olabileceğini işaret etmektedir

(Hayward ve diğ., 2017a; Pagotto ve Voci, 2013). Ancak az sayıda bazı değişkenler için de olumlu ve olumsuz temas benzer ilişki güçlerine sahip olabilmektedir.

Yakın olumlu temasla yüzeysel olumlu temas kıyaslandığında, yakın olumlu temasın gruplar arası kaygıyı, genel tehdidi, olumlu duyguları, olumsuz kalıpyargıları ve sosyal mesafeyi daha güçlü düzeyde yordadığı görülürken, yüzeysel olumlu temasın yakın olumlu temasa kıyasla daha güçlü yordadığı bir değişken bulunmamaktadır. Ayrıca yakın olumlu temas öfkeyi ve olumsuz duyguları yordarken, yüzeysel olumlu temas yordamamıştır. Öte yandan yakın olumsuz ve yüzeysel olumsuz temas kıyaslandığında, yakın olumsuz temasın olumsuz kalıpyargıları daha güçlü yordadığı görülürken, yakın ve yüzeysel olumsuz temas gruplar arası kaygıyı yakın güçlerde yordamıştır. Ancak yakın olumsuz temas ayrıca genel tehdidi, öfkeyi, olumsuz duyguları, olumlu duyguları ve sosyal mesafeyi de anlamlı olarak yordarken, yüzeysel olumsuz temas yordamamıştır. Özetle yakın olumlu temasın yüzeysel olumlu temasa göre, yakın olumsuz temasın ise yüzeysel olumsuz temasa göre genel olarak daha sağlam ve tutarlı yordayıcılar olduğu söylenebilir. Graf ve diğerleri (2018) tarafından gruplar arası temastaki yakınlığın olumsuz temaslarla tutumlar arasındaki bağlantı için nasıl bir yeri olduğu ele alınmıştır. Bağımsız kodlayıcılar aracılığıyla gruplar arası temas bir yandan yakınlığa göre yakın, sıradan (casual) ve resmi ilişkiler olarak kodlanırken, diğer yandan değerine göre de olumlu, olumsuz veya çelişik (ambivalent, hem olumlu hem de olumsuz temas içermektedir) olarak kodlanmıştır. Araştırmacılar, yapılan kodlamalara göre tutumsal bazda karşılaştırmalar yapmışlardır. Temas değeri olumlu olanların çelişik veya olumsuz olanlardan, yakın olanların da sıradan veya resmi olanlardan daha ılımlı tutumlara sahip olduğu gözlenmiştir. Temas olumlu, olumsuz veya çelişik de olsa yakın temasların daha olumlu tutumlar ifade etmeyi beraberinde getirdiği bulunmuştur. Yakın olumsuz teması olanların yüzeysel olumsuz teması olanlara göre daha ılımlı tutumlara sahip olduğu gözlenmiştir. Aslında araştırmacılar kısaca temasın yakın olması halinde olumsuz temas etkilerinin bir derece frenlenebileceğini işaret etmektedir (Graf ve diğ., 2018, s. 9-10). Fuochi ve diğerleri (2020) de tutumların yordanmasında yakın olumlunun yüzeysel olumluya göre, ancak yüzeysel olumsuzun yakın olumsuza göre daha güçlü yordayıcı olduğunu gözlemişlerdir. Bu araştırmalar bizim çalışmamızda ulaşılan yakın olumlunun yüzeysel olumluya göre daha güçlü ve tutarlı yordayıcı olduğu bulgusuyla benzer doğrultuda görünmektedir. Aslında

literatürde gruplar arası arkadaşlık gibi görece yakın temasların daha güçlü etkilere sahip olacağını işaret eden çalışmalar da (Davies ve diğ., 2011; Pettigrew, 1998), bu sonuçlarla tutarlı görünmektedir. Ancak Graf ve diğerleri (2018) ile Fuochi ve diğerlerinin (2020) çalışmaları, yakınlığın olumsuz temas etkilerini zayıflatacağı yönündeki bulgulara ulaşmıştır. Yani bizim çalışmamızda yakın olumsuz temasın yüzeysel olumsuz temasa göre pek çok değişken için daha tutarlı ve güçlü yordayıcı bulunması, bu araştırmacıların sonuçlarıyla farklılık göstermektedir. Bu durumun ortaya çıkmasındaki bir neden, mevcut tez çalışmasında dış grupla ilgili pek çok değerlendirmenin ele alınması olabilir. Ancak bu çalışmada hiçbir değişken yakın olumsuz teması göre yüzeysel olumsuz temas tarafından daha iyi düzeyde yordanmamıştır. Dolayısıyla bu fikir uygun bir açıklama görünmemektedir. Yine daha önceden bahsedildiği gibi Graf ve diğerleri (2018) gruplar arası ve kişiler arası ilişkiler literatüründen faydalanarak iki olası sonuca dikkat çekmiştir. Bu olasılıklardan birisi de yakın ilişkilerin psikolojik bağlamda daha büyük öneme sahip olabileceği ve dolayısıyla olumsuz temasın daha yıkıcı sonuçlanabileceğidir. Araştırmacılar bu fikri kişiler arası ilişkiler literatüründen hareketle belirtmişlerdir. Ancak diğer olasılık yakınlığın genel olarak temasın olumsuz sonuçlarını frenleyebileceğidir. Bu fikir ise gruplar arası ilişkiler literatüründen hareketle belirtilmiştir. Araştırmacıların kendi çalışmasının daha çok gruplar arası literatürle ilintili olan fikre destek sağladığı görülse de, bu çalışmada yakın olumlunun yüzeysel olumludan, yakın olumsuzun da yüzeysel olumsuzdan daha güçlü ve sağlam yordayıcılar olması, yakın ilişkilerin genel olarak kişi için daha büyük bir psikolojik öneme sahip olabileceği fikriyle tutarlı doğrultuda olan bir sonuçtur. Bu noktada Van Dick ve diğerlerinin (2004) çalışması dikkate alınabilir. Araştırmacılar gruplar arası temasın kısmen algılanan temasın önemi aracılığıyla önyargıları azalttığı sonucuna ulaşmışlardır. Bu noktadan bizim araştırmamıza bakıldığında, insanların olumlu da olumsuz da olsa yakın etkileşimlerindeki deneyimlere daha fazla önem verebileceği ve onlardan daha çok etkilenebileceği olası açıklamalardan birisi olabilir. Dolayısıyla gelecek araştırmalarda gruplar arası yakın ve yüzeysel olan olumlu ve olumsuz temas ve temasın önemi de araştırmaya dahil edilerek incelenebilir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu tez araştırmasında gruplar arası temas, tehdit, kaygı, öfke ve dış gruba yönelik tutumlar arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bunun için gruplar arası temasın son sınıflandırma biçimlerinden birisi olan ve üzerine henüz sadece birkaç araştırmanın mevcut olduğu yakın ve yüzeysel olumlu ve olumsuz temaslar dikkate alınmıştır. Öte yandan dış gruba yönelik tutumların yordanmasına ilişkin daha geniş resmi görebilmek amacıyla tutumların çeşitli bileşenleri (duygusal, bilişsel ve davranış eğilimleri) dikkate alınmıştır. Yine dış gruba yönelik tutumların yordanmasında önemli görülen ve gruplar arası temas ile tutumlar arasındaki ilişkilerde aracı rol oynayabileceğine dikkat çekilen gruplar arası tehditler ve kaygı dikkate alınmıştır. Öte yandan gruplar arası temas ile tutumlar arasındaki ilişkilerde potansiyel bir aracı olabileceğine dikkat çekilen, ancak üzerine çok az araştırma yürütülen ve daha fazla aydınlatılması beklenen dış gruba yönelik öfke ele alınmıştır. Böylece gruplar arası temas ve tehdit kuramları açısından var olan bilgilerin, yeni bir sınıflama olan yakın ve yüzeysel olumlu ve olumsuz temaslar bağlamında çoğaltılması amaçlanmıştır.

Sonuçlara göre, hem yakın olumlu temas hem de yakın olumsuz temas hipotezlerle tutarlı yönde gruplar arası kaygıyı, tehdidi, öfkeyi, olumlu-olumsuz duyguları, olumsuz kalıpyargıları ve sosyal mesafeyi anlamlı bir şekilde yordamıştır. Öte yandan yüzeysel olumlu temas da hipotezlerle tutarlı yönde gruplar arası kaygıyı, tehdidi, olumlu duyguları, olumsuz kalıpyargıları ve sosyal mesafeyi anlamlı olarak yordarken, hipotezlerin aksine öfkeyi ve olumsuz duyguları yordamıştır. Yüzeysel olumsuz temas ise hipotezlerle tutarlı yönde gruplar arası kaygıyı ve olumsuz kalıpyargıları yordarken, diğer hiçbir değişkeni (öfke, tehdit, olumlu-olumsuz duygular ve sosyal mesafe) anlamlı olarak yordamamıştır. Öte yandan gruplar arası tehdidin hipotezlerle tutarlı yönde tüm tutumsal değişkenleri (olumlu-olumsuz duygular, olumsuz kalıpyargılar ve sosyal mesafe), gruplar arası kaygının olumlu duyguları (ancak olumsuz duyguları değil), olumsuz kalıpyargıları ve sosyal mesafeyi, dış gruba yönelik öfkenin de olumsuz duyguları (ancak olumlu duyguları

değil), olumsuz kalıpyargıları ve sosyal mesafeyi anlamlı olarak yordadığı görülmüştür.

Dolaylı ilişkilere dair kurulan modelin sınanması sonucunda hem yakın hem de yüzeysel olumlu temasın kaygı aracılığıyla olumlu duyguları, olumsuz kalıpyargıları ve sosyal mesafeyi, öfke aracılığıyla olumsuz duyguları, olumsuz kalıpyargıları ve sosyal mesafeyi, tehdit aracılığıyla ise tüm tutumsal değişkenleri yordadığı gözlenmiştir. Öte yandan yakın olumsuz temasın tutumlarla ilişkisinde sadece öfkenin, yüzeysel olumsuz temasın tutumlarla ilişkisinde ise sadece kaygının aracı olduğu gözlenmiştir. Yani yakın olumsuz temas öfke aracılığıyla olumsuz duyguları, kalıpyargıları ve sosyal mesafeyi, yüzeysel olumsuz temasın ise kaygı aracılığıyla olumlu duyguları, olumsuz kalıpyargıları ve sosyal mesafeyi yordadığı gözlenmiştir. Dolaylı ilişkilere dair hipotezlerin çoğu doğrulanmıştır.

Araştırmalar olumlu gruplar arası temasın olumsuza kıyasla daha sık olarak bildirildiğini işaret etmektedir (örnekler için bkz. Hayward ve diğ., 2017a; Graf ve diğ., 2014, 2018). Mevcut tez çalışmasının amaçları arasında temas sıklığını karşılaştırma yoktur. Ancak yine de karşılaştırma testleri yürütülme de mevcut çalışmanın verileri de olumlu temasın daha sık bildirildiğini göstermektedir. Katılımcılar ister yakın ister yüzeysel temas kursunlar, sıklıkla olumsuzdan ziyade olumlu temas yaşamaktadırlar. Dolayısıyla genel bağlamda insanların temas kurma fırsatını artıracak uygulamaların tasarlanması ve gruplar arası temasın teşvik edilmesi mantıklı olacaktır. Böylece ilk olarak yüzeysel olumlu temas ihtimalinin artırılması yakın temasların oluşmasına zemin hazırlamış olacaktır. Daha sonra bu tip uygulamaların gruplar arası ilişkiler için önemli olabilecek kavramlardan olan gruplar arası kaygı, tehditler, öfke ve tutumların göstergeleri olan duygular, kalıpyargılar ve davranışsal eğilimler için meydana gelebilecek değişimler incelenebilir.

Bilindiği kadarıyla Türkiye'de gruplar arası temasa dair geçerli ve güvenilir bir ölçeğin geliştirilmediği görülmektedir. Ancak gruplar arası temas, gruplar arası ilişkilerin olumlu anlamda değişimi için en önemli konulardan birisidir. Uluslararası bağlamda pek çok araştırmaya konu olmuş ve olmaya devam etmektedir. Dolayısıyla gruplar arası teması sağlam ve detaylı bir şekilde ölçebilmek, yahut hangi sonuçlarla ilişkileri inceleniyorsa veya ele alınan konu doğrultusunda temasın hangi yönü önemliyse buna yönelik geçerli ve güvenilir temas ölçüm araçları geliştirmek

oldukça önemlidir. Aynı zamanda uluslararası literatürde kullanılan bazı ölçüm araçları da Türkiye'ye ayrı ölçek uyarlama çalışmaları yapılarak aktarılabilir. Ancak gruplar arası bağlamın da dikkate alınmasıyla Türkiye bağlamına uygun bir ölçek geliştirmek, daha sağlam bir karar olacaktır. Özellikle gruplar arası temasın nitel araştırmalarla incelenerek ölçeğin ona göre tasarlanması önemli olacaktır. Genel olarak uluslararası literatür incelenirse konu üzerine az sayıda nitel araştırmaya ulaşılabileceği görülebilir. Örneğin Schäfer ve diğerleri (2021, s. 203-207) temas üzerine yapılan nitel çalışmalara ve bu çalışmaları yürüten araştırmacıların yorumlarına değinerek olumlu ve olumsuz temasın farklı içeriklere sahip olabileceğine, temas araştırmaları için nitel çalışmalarla durumun daha çok aydınlatılmasının önemli olacağına dikkat çekmektedir. Dolayısıyla yapılacak nitel araştırmalar, gruplar arası temasın iç yüzünü daha iyi anlamamızı sağlayarak temas ölçümleri ve temasın daha net anlaşılabilmesi için önemli katkılar sunabilir. Ancak bu şekilde temas etkileri ve ilişkileri daha güvenilir ve geçerli bir şekilde anlaşılabilir.

Gruplar arası temas araştırmalarında ele alınan örneklem genel olarak çoğunluk gruptur (Pettigrew, 2008, s. 189; Hayward ve diğ., 2017a, s. 348). Bu durum özellikle de gruplar arası temasın dolaylı ilişkilerine dair yapılan çalışmalar için geçerlidir (Pettigrew, 2008, s. 190). Bu araştırmada da gruplar arası temas çoğunluk grup örneklemiyle incelenmiştir. Ancak yakın ve yüzeysel olan olumlu ve olumsuz temasların azınlık grup örnekleminde de tutumsal ve aracı görülen değişkenlerle nasıl bir ilişki göstereceği gelecek çalışmalarda incelenmelidir. Bu açıdan bakıldığında bir başka konu daha ortaya çıkmaktadır. Alan yazın, gruplar arası temasın önyargılı tutumlarla azınlık gruplarda daha düşük ilişki gösterdiğini işaret etmektedir (örnekler için bkz. Bastian ve diğ., 2012; Barlow ve diğ., 2013; Pettigrew ve Tropp, 2006; Tropp ve Pettigrew, 2005). Ancak özellikle yakın-yüzeysel olan olumlu ve olumsuz temaslar henüz yeni yeni ayrı değişkenler halinde incelenmektedir. Dolayısıyla yakın ve yüzeysel olan olumlu ve olumsuz temasların tutumsal ve aracı görülen değişkenlerle gösterdiği ilişkilerin, azınlık ve çoğunluk gruplar için farklı güçlerde olup olmadığını göstermek literatüre önemli bir katkıda bulunabilir. Toparlamak gerekirse mevcut çalışmada incelenen değişkenlerin a-) azınlık grup örnekleminde de incelenmesi ve b-) ortaya çıkan sonuçların çoğunluk grup örneklemiyle karşılaştırılması literatüre önemli bir katkı sunabilir. Bu noktada

bir diğ er  neri Türkiye'deki diğ er gruplar üzerinedir. Gelecek araştırmalar yine yakın ve y zeyssel temasların olumlu ve olumsuz yönlerini dikkate alarak, Türkiye'deki diğ er gruplar arası ilişkileri inceleyebilir. Bu gruplar hem diğ er etnik grupları, hem de farklı inanç, cinsiyet veya hastalığa dayalı (fazlaca etiketlenen gruplar) grupları kapsayabilir. Grupların seçilmesinde y zeyssel temaslardan yakın temasa geçişi etkileyebilecek olan faktörler tespit edilebilir ve bu doğrultuda hareket edilebilir. Örneğin dil engeli, kültürel farkların aşırı yüksek olması gibi faktörler bu hususta önemli olabilir.

Aynı kişiler gruplar arası temasın hem olumlu deneyimlerine hem de olumsuz deneyimlerine sahip olabilmekte (Aberson ve Gaffney, 2008; Aberson, 2015) ve olumlu-olumsuz temasın etkileşime girebileceğine işaret eden çalışmalar bulunmaktadır (Sch fer ve diğ ., 2021, s. 201; Hayward ve diğ ., 2017a, s. 352). Pettigrew ve Tropp (2011 aktaran Pettigrew, 2021) tarafından yapılan bir çalışmada olumlu ve olumsuz temasın her ikisini de deneyimleyenlerin, sadece olumlu temas yaşantısı olanlara benzer düzeyde göçmen kabul  bildirdikleri gözlenmiştir. Bu durum da araştırmacılara olumlu temasın, olumsuz temasın uyandırdığı etkileri azaltan bir işlev görebileceğini d ş nd rtm şt r. Paolini ve diğ erleri (2014) tarafından y r t len bir diğ er araştırmada, bireylerin olumlu ve geniş çapta geçmiş temas deneyimine sahip olmasının, şimdiki olumsuz temasın zararlı çıktılarını hafiflettiği veya ortadan kaldırdığı bulunmuştur.  rnad ttir ve diğ erlerinin (2018)  alışmasında da görece yüksek olumlu temaslara sahip olan kişilerde, olumsuz temasın dış gruba olumlu yaklaşımla ve güvenle ilişkili olmadığını ve suç tahminleriyle de daha düşük ilişki gösterdiğini gözlemişlerdir. Dolayısıyla araştırmacılar olumlu temasların tamponlayıcı bir etki sunduğunu belirtmişlerdir. Öte yandan olumsuz temasa daha fazla sahip olan kişilerde, olumlu temas ile sonuç değişkenleri arasında daha g  cl  düzeyde ilişkiler olduğu gözlenmiş ve araştırmacılar kolaylaştırma etkilerinin olduğundan bahsetmişlerdir. Ancak unutulmamalıdır ki olumlu temas olumsuz temasların yıkıcılığına karşı yüzde yüz bir çözüm getirmeyebilir (Graf ve diğ ., 2018, s. 8). Tüm bu bahsedilenler dikkate alınırsa, tıpkı olumlu ve olumsuz temasın etkileşime girdiği gibi yakın ve y zeyssel olan olumlu ve olumsuz temaslar için de benzer durum ortaya çıkabilir. Dolayısıyla gelecek çalışmalarda da yakın ve y zeyssel olumlu-olumsuz temaslar dikkate alınarak, bu temasların etkileşimleri, bu etkileşimlerin nasıl bir sonuca sahip olduğu

ve hangi nedenden dolayı ortaya çıktığı incelenebilir. Şimdi genel bir çerçeveden sadece farazi örnekler vererek fikir fırtınası yapmak gerekirse, örneğin yakından tanıdığı kişilerle olumlu temaslara sahip olan kişiler ayrıca yüzeysel olumsuz temas kursalar bile olumsuz tutumlara karşı daha dayanıklı olabilirler. Öte yandan önceden yakın veya yüzeysel olumlu teması bulunan kişiler, daha sonraki gruplar arası temalarında yakınlaşma olasılığına daha fazla sahip olabilirler. Yani önceki olumlu temaslar sonraki temalarda yakınlaşmayı kolaylaştıran bir faktör olarak karşımıza çıkabilir. Öte yandan hem yakın hem de yüzeysel olarak dış gruptan üyelerle olumsuz deneyimler yaşayan kişiler daha olumsuz veya daha uça tutumlara sahip olabilirler. Örneğin zaten yüzeysel olarak olumsuz teması bulunan kişiler yakından da olumsuz temas yaşadığında, olumsuz olan tutumlarına doğrulayıcı veya destekleyici bir potansiyel elde ediyor olabilir. Bir diğer açıdan bakılırsa, sadece yüzeysel olumsuz temaslar yaşayan farazi bir kişi ele alınabilir. Bu kişi yeni tanıştığı kişilerle önceki deneyimleri doğrultusunda yine olumsuz temas bekleyebilir ve bu durum yakınlaşmaya engel teşkil ediyor olabilir. Dolayısıyla bolca yüzeysel olumsuz temas deneyimi, yakın olumlu temasların meydana gelme olasılığını düşürerek olumlu tutumların edinilebilmesinin önüne set çekiyor olabilir. Öte yandan önceden girilen yakın veya yüzeysel olumlu temas, genel olarak sonraki yakın veya yüzeysel olumsuz temasın yıkıcı etkilerini dizginleyebilir. Belirtildiği gibi bunların tümü sadece olasılıkları hatırlatmak üzere yapılan yorumlardır. Tüm bu olası örneklerin boylamsal çalışmalarla incelenmesi çok daha yerinde bir karar olacaktır. Örneğin öğrenci yurtları düşünüldüğünde, karma etnik gruptan üyelerin bir arada olacağı şekilde odalara yerleştirilen kişiler henüz ilk zamanlardan tespit edilebilir ve bu kişilerden geçmiş yakın-yüzeysel olumlu-olumsuz temas deneyimlerine dair bilgiler alınabilir. Daha sonrasında karma odalardaki bu kişilerle boylamsal olarak çalışmalara devam edilebilir ve süreçteki gruplar arası deneyimlere ilişkin bilgiler toplanabilir. Böylece önceki yüzeysel olumsuz temas deneyimlerinin, yakınlaşma fırsatının olduğu bir durumda bu yakın gruplar arası temas deneyimlerini nasıl şekillendirdiği (örn. yakın olumlu temas-yakın olumsuz temas) incelenebilir. Bir başka yönden ise aracılıklara dair fikirler edinilebilir. Örneğin eski yüzeysel temasların yeni yakın temasları etkileyerek tutumları nasıl şekillendireceği incelenebilir.

Temasın hem yakın-yüzeysel hem de olumlu-olumsuz olması yönleriyle birlikte dikkate alınması, Fuochi ve diğerlerinin (2020) de belirttiği gibi henüz çok yenidir. Dolayısıyla gelecek araştırmacılar tutumların mevcut tezdeki gibi çeşitli bileşenlerini araştırmasına dahil ederek, gruplar arası temasın tutumlarla ilişkisinde önemli rol oynayabilecek olan diğer aracı değişkenleri inceleyebilir. Örneğin algılanan normlar, empati ve perspektif alma, bilgi edinimi gibi temas konusunda önemli olabilecek aracı değişkenler araştırılabilir. Ayrıca karşılaştırma testleri kullanılarak yakın olumlu, yakın olumsuz, yüzeysel olumlu ve yüzeysel olumsuz temasların yordayıcılık güçleri kıyaslanabilir. Böylece bir yandan hem tutumlar ve aracı değişkenler açısından temas etkileri veya ilişkileri, hem de bu ilişki güçlerindeki farklılaşma konusu daha çok aydınlatılabilir. Visintin ve diğerleri (2017, s. 10), olumlu ve olumsuz temasın araştırılması halinde daha sağlıklı bulgulara erişebilmek için, önyargı ölçümlerinde hem olumlu hem de olumsuz ifadelerin yeterince kullanılması gerektiğini belirtmektedir. Dolayısıyla bu önerinin yakın ve yüzeysel olan olumlu ve olumsuz temaslar incelenirken de göz önünde bulundurulması yerinde bir karar olacaktır. Öte yandan bu çalışmada dış gruba yönelik tutumlar açık ölçümlerle edinilmiştir. Ancak yakın-yüzeysel ile olumlu-olumsuz temasın birlikte düşünüldüğü diğer çalışmaların örtük ölçümleri de kullanması konuyu daha iyi aydınlatmak için bilgilendirici olabilir.

Mevcut tez araştırması ilişkisel bir çalışma olduğundan nedensel etkiler hakkında konuşabilmek için yetersiz kalmaktadır. Ancak birçok deneysel, boylamsal araştırmanın bulguları dikkate alındığında, temasın etken bir yapı olduğu söylenebilir. Yani temas önyargıları azaltan bir yapı olarak işlev görebilmektedir (Paluck ve diğ., 2018). Temasın önyargılara olan etkilerinin, önyargıların temas kurmaya yönelik etkilerinden daha sağlam olduğu belirtilmiştir (Pettigrew, 1997; Pettigrew ve Tropp, 2006; Pettigrew, 2008, s. 188). Buna rağmen, ayrıca önyargılı olmanın da teması etkilediği gözlenen çalışmalar bulunmaktadır (boylamsal bir çalışma için bkz., Binder ve diğ., 2009). Dolayısıyla konunun bu tarafının da göz önünde bulundurulmasında fayda vardır. Bizim çalışmamızda aracılık analizlerinin sıraları boylamsal, deneysel ve meta-analitik çalışmalardan fikir alınarak inşa edilmiştir. Tüm bunlara rağmen, bulguların yorumlanmasında sebep sonuç çıkarımı yapılamaz. Çünkü yapılan benzer analizler birçok çalışma tarafından aracılık etkileri olarak yorumlansa bile, boylamsal bir çalışma veya deneysel bir çalışma

yürütülmediğinde bu yorumlar belli başlı yanlışlıklara tabidir. Bu araştırma da boylamsal veya deneysel bir çalışma içermemektedir. Dolayısıyla gelecekte boylamsal ve deneysel çalışmalarla yakın-yüzeysel ve olumlu-olumsuz temas yönleri dikkate alınarak incelenebilir. Bu durumda bir diğer husus olarak temasın önyargıları ve önyargıların teması etkileme güçleri, yakın ve yüzeysel olumlu ve olumsuz temaslar açısından karşılaştırılabilir. Yani yakın ve yüzeysel temaslar söz konusu olduğunda temasın önyargıları etkileme ve önyargıların teması etkileme güçleri birbirlerinden oldukça farklı çıkabilir. Mesela belki de yakın temas bağlamında önyargıların teması etkileme gücü temasın önyargıları etkileme gücünden daha fazla, ancak yüzeysel temas bağlamında bu durum tam tersi olabilir. Örneğin daha önyargılı kişiler belki de sahip olduğu temaslarda yakınlaşma açısından bir dezavantaja sahip olabilir ancak yüzeysel temaslarını bir şekilde gerçekleştirebilir. Ancak belki de aksine bu kişilerde yakınlık arttıkça temasın önyargıları etkileme gücü de artmaktadır. Dolayısıyla gelecek araştırmalarda boylamsal bir yol izlemek, temasın yakın ve yüzeysel olan olumlu ve olumsuz temaslar şeklinde ele alınması bağlamında etki yönlerinin karşılaştırılması açısından bilgilendirici olacaktır.

Bizim araştırmamızın örneklemini ulaşılabilen katılımcılardan ve çoğunlukla üniversite öğrencisi veya mezun olmuş kişilerden oluşmuştur. Dolayısıyla örneklemin yeterince temsil edici olmaması, sonuçların genellenebilirliği önünde büyük bir engel oluşturmaktadır. Gelecek araştırmalarda yüksek genellenebilirliğe ulaşabilmek için daha heterojen bir örneklem yapısıyla çalışılmalıdır. Örneğin Kürtlerin yoğunlukta olduğu, Türklerin yoğunlukta olduğu, her iki grup üyelerinin de heterojen biçimde dağılım gösterdiği bölgeler belirlenerek oralardan katılımcılar seçilebilir. Ayrıca eğitim, ekonomik düzey açısından çeşitlenen katılımcılardan veriler toplanabilir. Böylece mevcut sonuçların daha heterojen bir örneklem yapısında geçerli olup olmadığı daha iyi anlaşılacak ve genellenebilirlik sorunu azaltılmış olacaktır.

Son olarak bu araştırmanın sınırlılıklarından bir diğeri de temas ölçümleridir. Her bir temas türü tek bir soru ile değerlendirilmiştir. Bir başka çalışmada bu temas türlerine dair sorular daha ayrıntılı ve sayıca çok olacak biçimde sorularak geçerlik-güvenirlik açısından daha sağlam bir ölçüm alınmalıdır. Öte yandan araştırmada kullanılan ölçeklerden bazıları, birebir ölçeğin kendi yapısıyla beklenen uyumu göstermemiştir. Ancak yöntem kısmında belirtildiği gibi, gruplar arası ilişkiler dinamik bir doğaya sahiptir ve ölçekler değişen gündem, örneklem gibi çeşitli etmenler sonucunda

etkilenebilmekte, her zaman aynı yapıya sahip olmayabilmektedirler. Dolayısıyla gelecek çalışmalarda daha çeşitli temsil edici ve sayıca da daha yüksek bir örnekleme ulaşarak, ölçekler yeniden gözden geçirilebilir. Öte yandan gruplar arası bağlam dikkate alınıp uygun sorular oluşturularak, ölçek geliştirme safhalarına uygun bir şekilde incelenen kavramlara dair yeni ölçekler geliştirilebilir. Örneğin tehdit ölçeği düşünüldüğünde, aslında Türkler ve Kürtlerin din, kültür gibi açılardan birbirine benzer görülebileceği ve sembolik tehdidin iki grubun benzerlik gösterdiği yönler açısından bir anlam ifade etmemesi (tehditlerin kavramsallaştırılması da hatırlandığında) ihtimal dahilindedir. Bu çalışmada da sembolik ve gerçekçi tehditler ayrılmamıştır. Örneğin bir gruba karşı sembolik tehdit din açısından daha çok algılanabilecekken, bir başka gruba karşı algılanmayabilir. Ancak başka bir husus söz konusu olduğunda aynı gruba yönelik sembolik tehdit algısı ortaya çıkabilir. Dolayısıyla bu gruplar arası bağlamda sembolik tehdidin daha yoğun olarak algılanabileceği yönler saptanarak yeni bir gruplar arası tehdit ölçeği kurgulanabilir ve geçerlik-güvenirlik çalışması yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Aberson, C. L. & Gaffney, A. M.** (2008). An integrated threat model of explicit and implicit attitudes. *European Journal of Social Psychology*, 39(5), 808–830.
- Aberson, C. L.** (2015). Positive intergroup contact, negative intergroup contact, and threat as predictors of cognitive and affective dimensions of prejudice. *Group Processes & Intergroup Relations*, 18(6), 743–760.
- Aberson, C. L.** (2019). Indirect effects of threat on the contact–prejudice relationship: a meta-analysis. *Social Psychology*, 50(2), 105–126.
- Aksu, G., Eser, M., T. & Güzeller, C., O.** (2017). *Açımlayıcı Ve Doğrulayıcı Faktör Analizi İle Yapısal Eşitlik Modeli Uygulamaları*. Ankara: Detay Yayıncılık
- Aktan, T. & Sakallı-Uğurlu, N.** (2013). Kalıpyargı içeriği modeline sosyal bağlamsal bir yaklaşım: bağlam içinde kalıpyargı içerikleri. *Türk Psikoloji Yazıları*, 16(31), 15–35.
- Allport, G. W.** (1954). *Önyargının Doğası*. (N. Nirven, Çev.). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.
- Allport, G. W.** (1954). *The nature of prejudice*. Addison-Wesley.
- Árnadóttir, K., Lolliot, S., Brown, R. & Hewstone, M.** (2018). Positive and negative intergroup contact: interaction not asymmetry. *European Journal of Social Psychology*, 48(6), 784–800.
- Bağcı, S. Ç. & Çelebi, E.** (2017). Gruplararası temas ve çatışma ile azınlıklara yönelik tutumlar ve çokkültürlülüğe destek arasındaki ilişkiler: gruplararası tehdit ve kaygının aracı rolü. *Türk Psikoloji Yazıları*, 20(özel sayı), 3-18.
- Balaban, Ç., D.** (2013). *Türklerin Kürtlere yönelik önyargısını yordamada gruplar arası tehdidin, sosyal baskınlık yöneliminin ve sağ kanat yetkeciliğin rolü* (Yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Barlow, F. K., Louis, W. R. & Hewstone, M.** (2009). Rejected! cognitions of rejection and intergroup anxiety as mediators of the impact of cross-group friendships on prejudice. *British Journal of Social Psychology*, 48(3), 389–405.
- Barlow, F. K., Paolini, S., Pedersen, A., Hornsey, M. J., Radke, H. R., Harwood, J., Rubin, M. & Sibley, C. G.** (2012). The contact caveat: negative contact predicts increased prejudice more than positive contact predicts reduced prejudice. *Personality & Social Psychology Bulletin*, 38(12), 1629–1643.

- Barlow, F. K., Hornsey, M. J., Thai, M., Sengupta, N. K. & Sibley, C. G.** (2013). The wallpaper effect: the contact hypothesis fails for minority group members who live in areas with a high proportion of majority group members. *Plos One*, 8(12), 1-8.
- Barlow, F. K., Hornsey, M. J., Hayward, L. E., Houkamau, C. A., Kang, J., Milojev, P. & Sibley, C. G.** (2019). Why do we hold mixed emotions about racial out-groups? A case for affect matching. *Psychological Science*, 30(6), 917–929.
- Baron, R. M. & Kenny, D. A.** (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173–1182.
- Bastian, B., Lusher, D. & Ata, A.** (2012). Contact, evaluation and social distance: differentiating majority and minority effects. *International Journal of Intercultural Relations*, 36(1), 100–107.
- Beelmann, A. & Heinemann, K. S.** (2014). Preventing prejudice and improving intergroup attitudes: a meta-analysis of child and adolescent training programs. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 35(1), 10–24.
- Binder, J., Zagefka, H., Brown, R., Funke, F., Kessler, T., Mummendey, A., Maquill, A., Demoulin, S. & Leyens, J.-P.** (2009). Does contact reduce prejudice or does prejudice reduce contact? a longitudinal test of the contact hypothesis among majority and minority groups in three european countries. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96(4), 843–856.
- Bozkuş, O.** (2020). *Dogmatizm ve sosyal baskınlık yöneliminin Suriyeli sığınmacılara yönelik önyargılar ile ilişkisinde ahlaki temellerin aracı rolü* (Doktora tezi). Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Brewer, M. B. & Miller, N.** (1984). Beyond the Contact Hypothesis: Theoretical Perspectives on Desegregation. In N. Miller & M. Brewer (Eds.), *Groups in Contact: The Psychology Of Desegregation* (pp. 281-302). Orlando, FL : Academic Press.
- Brown, R. & Hewstone, M.** (2005). An Integrative Theory of Intergroup Contact. In M. P. Zanna (Eds.), *Advances in Experimental Social Psychology* (Vol. 37, pp. 255–343). Retrieved from Elsevier Academic Press.
- Browne, M. W., & Cudeck, R.** (1992). Alternative Ways of Assessing Model Fit. *Sociological Methods & Research*, 21(2), 230–258.
- Browne, M.W. ve Cudeck, R.** (1993). Alternative ways of assesing model fit. In Bollen, K. A. Ve Long, J. S. [Ed.] *Testing structural equation models*. Newbury Park, CA: Sage, 135- 162.
- Christ, O. & Kauff, M.** (2019). Intergroup Contact Theory. In K., Sassenberg, M. L. W. Vliek (Eds.), *Social Psychology in Action* (1nd ed., pp. 145-161). Basel, Switzerland: Springer

- Corenblum, B. & Stephan, W. G.** (2001). White fears and native apprehensions: An integrated threat theory approach to intergroup attitudes. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 33(4), 251–268.
- Cottrell, C. A., & Neuberg, S. L.** (2005). Different emotional reactions to different groups: a sociofunctional threat-based approach to "prejudice". *Journal of Personality and Social Psychology*, 88(5), 770–789.
- Cowling, M. M., Anderson, J. R. & Ferguson, R.** (2019). Prejudice-relevant correlates of attitudes towards refugees: a meta-analysis. *Journal of Refugee Studies*, 32(3), 502–524.
- Croucher, S.M., Aalto, J., Hirvonen S., & Sommier, M.** (2013). Integrated threat and intergroup contact: an analysis of Muslim immigration to Finland. *Human Communication*, 16(2), 109–120.
- Curşeu, P. L., Stoop, R. & Schalk, R.** (2007). Prejudice toward immigrant workers among Dutch employees: integrated threat theory revisited. *European Journal of Social Psychology*, 37(1), 125–140.
- Çakal, H., Hewstone, M., Güler, M. & Heath, A.** (2016). Predicting support for collective action in the conflict between Turks and Kurds: Perceived threats as a mediator of intergroup contact and social identity. *Group Processes & Intergroup Relations*, 19(6), 732–752.
- Davies, K., Tropp, L. R., Aron, A., Pettigrew, T. F. & Wright, S. C.** (2011). Cross-group friendships and intergroup attitudes: a meta-analytic review. *Personality and Social Psychology Review*, 15(4), 332–351.
- Dhont, K., Van Hiel, A., De Bolle, M. & Roets, A.** (2012). Longitudinal intergroup contact effects on prejudice using self- and observer-reports. *British Journal of Social Psychology*, 51(2), 221–238.
- Dixon, J., Durrheim, K. & Tredoux, C.** (2007). Intergroup contact and attitudes toward the principle and practice of racial equality. *Psychological Science*, 18(10), 867–872.
- Fuochi, G., Voci, A., Boin, J. & Hewstone, M.** (2020). Close to me: The importance of closeness versus superficiality in explaining the positive-negative contact asymmetry. *European Journal of Social Psychology*, 50(4), 766–782.
- Gaertner, S. L., Mann, J., Murrell, A. & Dovidio, J. F.** (1989). Reducing intergroup bias: the benefits of recategorization. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(2), 239–249.
- Graf, S., Paolini, S. & Rubin, M.** (2014). Negative intergroup contact is more influential, but positive intergroup contact is more common: assessing contact prominence and contact prevalence in five Central European countries. *European Journal of Social Psychology*, 44(6), 536–547.
- Graf, S. Paolini, S., & Rubin, M.** (2018). Does intimacy counteract or amplify the detrimental effects of negative intergroup contact on attitudes? *Group Processes & Intergroup Relations*, 23(2), 214–225.

- González, K. V., Verkuyten, M., Weesie, J. & Poppe, E.** (2008). Prejudice towards Muslims in The Netherlands: testing integrated threat theory. *British Journal of Social Psychology*, 47(4), 667–685.
- Güler, M.** (2013). *Gruplararası temas, kaygı ve yanlılığın sosyal mesafeye etkisi: Türk ve Kürt kökenli gruplar üzerine bir çalışma* (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gürbüz, S.** (2021). *Amos ile Yapısal Eşitlik Modellemesi*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Harmon-Jones, E. & Allen, J. J. B.** (2001). The role of affect in the mere exposure effect: Evidence from physiological and individual differences approaches. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27(7), 889–898.
- Hayes, A. F.** (2018). *Introduction to mediation, moderation and conditional process analysis: A regression-based approach*. New York: The Guilford Press.
- Hayward, L. E., Tropp, L. R., Hornsey, M. J. & Barlow, F. K.** (2017a). Toward a comprehensive understanding of intergroup contact: descriptions and mediators of positive and negative contact among majority and minority groups. *Personality & Social Psychology Bulletin*, 43(3), 347–364.
- Hayward, L. E., Tropp, L. R., Hornsey, M. J. & Barlow, F. K.** (2017b). How negative contact and positive contact with Whites predict collective action among racial and ethnic minorities. *The British Journal of Social Psychology*, 57(1), 1–20.
- Hewstone, M. & Brown, R.** (1986). Contact is not enough: An intergroup perspective on the "contact hypothesis." In M. Hewstone & R. Brown (Eds.), *Contact and conflict in intergroup encounters* (pp. 1–44). Oxford, England: Basil Blackwell.
- Hogg, M.A. & Vaughan, G.M.** (2014). *Sosyal Psikoloji*. (İ. Yıldız ve A. Gelmez, Çev.) Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Hu, L.-t. & Bentler, P. M.** (1998). Fit indices in covariance structure modeling: Sensitivity to underparameterized model misspecification. *Psychological Methods*, 3(4), 424–453.
- Hutchison, P., Chihade, R. & Puiu, A. A.** (2018). Predictors of “the last acceptable racism”: group threats and public attitudes toward Gypsies and Travellers. *Journal of Applied Social Psychology*, 48(5), 237–247.
- Kline, R. B.** (2016). *Principles and practice of structural equation modeling* (4th Edn.). London: Guilford Press.
- Kunduz, C., Ö.** (2009). *An exploration of the predictors of prejudice among students with and without headcover* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Lemmer, G. & Wagner, U.** (2015). Can we really reduce ethnic prejudice outside the lab? A meta-analysis of direct and indirect contact interventions. *European Journal of Social Psychology*, 45(2), 152–168.

- Levin, S., Van Laar, C. & Sidanius, J.** (2003). The effects of ingroup and outgroup friendship on ethnic attitudes in college: a longitudinal study. *Group Processes & Intergroup Relations*, 6(1), 76–92.
- MacCallum, R. C. & Hong, S.** (1997). Power analysis in covariance structure modeling using GFI and AGFI. *Multivariate Behavioral Research*, 32(2), 193–210.
- Mackie, D. M., Devos, T. & Smith, E. R.** (2000). Intergroup emotions: Explaining offensive action tendencies in an intergroup context. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(4), 602–616.
- Marsh, H. W. & Hocevar, D.** (1985). Application of confirmatory factor analysis to the study of self-concept: First- and higher order factor models and their invariance across groups. *Psychological Bulletin*, 97(3), 562–582.
- Meydan, C., H. & Şeşen, H.** (2015). *Yapısal Eşitlik Modellemesi Amos Uygulamaları*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Miller, D. A., Cronin, T., Garcia, A. L. & Branscombe, N. R.** (2009). The relative impact of anger and efficacy on collective action is affected by feelings of fear. *Group Processes & Intergroup Relations*, 12(4), 445–462.
- Nshom, E.** (2016). Predictors of Finnish adolescent's prejudice towards Russian immigrants and the effect of intergroup contact. *Journal of Intercultural Communication Research*, 45(1), 31–44.
- Özkeçeci, H. H.** (2017). *Gruplararası temas ve tehdit algısının Türkiye'deki Suriyelilere yönelik önyargıdaki rolü* (Yüksek lisans tezi). Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Pagotto, L. & Voci, A.** (2013). Direct and mass-mediated contact: The role of different intergroup emotions. *TPM-Testing, Psychometrics, Methodology in Applied Psychology*, 20(4), 365–381.
- Page-Gould, E., Mendoza-Denton, R. & Tropp, L. R.** (2008). With a little help from my cross-group friend: Reducing anxiety in intergroup contexts through cross-group friendship. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95(5), 1080–1094.
- Paluck, E., Green, S. & Green, D.** (2018). The contact hypothesis re-evaluated. *Behavioural Public Policy*, 3(2), 129–158.
- Paolini, S., Hewstone, M., Cairns, E. & Voci, A.** (2004). Effects of direct and indirect cross-group friendships on judgments of Catholics and Protestants in Northern Ireland: the mediating role of an anxiety-reduction mechanism. *Personality & Social Psychology Bulletin*, 30(6), 770–786.
- Paolini, S., Harwood, J. & Rubin, M.** (2010). Negative intergroup contact makes group memberships salient: explaining why intergroup conflict endures. *Personality & Social Psychology Bulletin*, 36(12), 1723–1738.
- Paolini, S., Harwood, J., Rubin, M., Husnu, S., Joyce, N. & Hewstone, M.** (2014). Positive and extensive intergroup contact in the past buffers

- against the disproportionate impact of negative contact in the present. *European Journal of Social Psychology*, 44(6), 548–562.
- Pettigrew, T. F.** (1997). Generalized intergroup contact effects on prejudice. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23(2), 173–185.
- Pettigrew, T. F.** (1998). Intergroup contact theory. *Annual Review of Psychology*, 49, 65–85.
- Pettigrew, T. F.** (2008). Future directions for intergroup contact theory and research. *International Journal of Intercultural Relations*, 32(3), 187–199.
- Pettigrew, T. F.** (2009). Secondary transfer effect of contact: Do intergroup contact effects spread to noncontacted outgroups? *Social Psychology*, 40(2), 55–65.
- Pettigrew, T. F.** (2021). Advancing intergroup contact theory: Comments on the issue's articles. *Journal of Social Issues*, 77(1), 258–273.
- Pettigrew, T. F. & Tropp, L. R.** (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(5), 751–783.
- Pettigrew, T. F. & Tropp, L. R.** (2008). How does intergroup contact reduce prejudice? Meta-analytic tests of three mediators. *European Journal of Social Psychology*, 38(6), 922–934.
- Pettigrew, T. F. Tropp, L. R., Wagner, U. & Christ, O.** (2011). Recent advances in intergroup contact theory. *International Journal of Intercultural Relations*, 35(3), 271–280.
- Riek, B. M., Mania, E. W. & Gaertner, S. L.** (2006). Intergroup Threat and Outgroup Attitudes: A Meta-Analytic Review. *Personality and Social Psychology Review*, 10(4), 336–353.
- Ridge, R. D. & Montoya, J. A.** (2013). Favorable Contact During Volunteer Service: Reducing Prejudice Toward Mexicans in the American Southwest. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 23(6), 466–480.
- Saguy, T., Tausch, N., Dovidio, J. F. & Pratto, F.** (2009). The irony of harmony: Intergroup contact can produce false expectations for equality. *Psychological Science*, 20(1), 114–121.
- Schäfer, S. J., Kauff, M., Prati, F., Kros, M., Lang, T. & Christ, O.** (2021). Does negative contact undermine attempts to improve intergroup relations? Deepening the understanding of negative contact and its consequences for intergroup contact research and interventions. *Journal of Social Issues*, 77(1), 197–216.
- Schmid, K., Tausch, N., Hewstone, M., Hughes, J. & Cairns, E.** (2008). The effects of living in segregated vs. mixed areas in Northern Ireland: A simultaneous analysis of contact and threat effects in the context of micro-level neighbourhoods. *International Journal of Conflict and Violence*, 2(1), 56–71.

- Schweitzer, R., Perkoulidis, S., Krome, S., Ludlow, C. & Ryan, M.** (2005). Attitudes towards refugees: The dark side of prejudice in Australia. *Australian Journal of Psychology*, 57(3), 170–179.
- Seeger, C. R., Banerji, I., Park, S. H., Smith, E. R. & Mackie, D. M.** (2016). Specific emotions as mediators of the effect of intergroup contact on prejudice: findings across multiple participant and target groups. *Cognition and Emotion*, 31(5), 923–936.
- Semyonov, M., Raijman, R., Tov, A. Y. & Schmidt, P.** (2004). Population size, perceived threat, and exclusion: a multiple-indicators analysis of attitudes toward foreigners in Germany. *Social Science Research*, 33(4), 681–701.
- Shani, M. & Boehnke, K.** (2017). The effect of Jewish–Palestinian mixed-model encounters on readiness for contact and policy support. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 23(3), 219–227.
- Stephan, W. G.** (2014). Intergroup anxiety: Theory, research, and practice. *Personality and Social Psychology Review*, 18(3), 239–255.
- Stephan, W. G. & Stephan, C. W.** (1984). The Role of Ignorance in Intergroup Relations. *Groups in Contact*, 229–255.
- Stephan, W. G. & Stephan, C. W.** (1985). Intergroup anxiety. *Journal of Social Issues*, 41(3), 157–175.
- Stephan, W. G., Ageyev, V. S., Stephan, C. W., Abalakina, M. A., Stefanenko, T. & Coates-Shrider, L.** (1993). Measuring stereotypes: A comparison of methods using Russian and American samples. *Social Psychology Quarterly*, 56(1), 54–64.
- Stephan, W. G. & Stephan, C. W.** (1996). Predicting prejudice. *International Journal of Intercultural Relations*, 20(3-4), 409–426.
- Stephan, W. G., Ybarra, O., Martínez, C. M., Schwarzwald, J. & Tur-Kaspa, M.** (1998). Prejudice toward immigrants to Spain and Israel: An integrated threat theory analysis. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 29(4), 559–576.
- Stephan, W. G., Ybarra, O. & Bachman, G.** (1999a). Prejudice toward immigrants. *Journal of Applied Social Psychology*, 29(11), 2221–2237.
- Stephan, W. G., Stephan, C. W. & Gudykunst, W. B.** (1999b). Anxiety in intergroup relations: A comparison of anxiety/uncertainty management theory and integrated threat theory. *International Journal of Intercultural Relations*, 23(4), 613–628.
- Stephan, W. G. & Stephan, C. W.** (2000). An integrated threat theory of prejudice. In S. Oskamp (Ed.), *Reducing prejudice and discrimination* (pp. 23–45). Mahwah, N. J. : Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Stephan, W. G., Diaz-Loving, R. & Duran, A.** (2000). Integrated threat theory and intercultural attitudes: Mexico and the United States. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 31(2), 240–249.

- Stephan, W. G., Boniecki, K. A., Ybarra, O., Bettencourt, A., Ervin, K. S., Jackson, L. A., McNatt, P. S. & Renfro, C. L.** (2002). The role of threats in the racial attitudes of Blacks and White. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(9), 1242–1254.
- Stephan, W. G., Renfro, C. L., Esses, V. M., Stephan, C. W. & Martin, T.** (2005). The effects of feeling threatened on attitudes toward immigrants. *International Journal of Intercultural Relations*, 29(1), 1–19.
- Stephan, W. G., Renfro, C. L. & Davis, M. D.** (2008). The role of threat in intergroup relations. In U. Wagner, L. R. Tropp, G. Finchilescu, & C. Tredoux (Eds.), *Improving Intergroup Relations: Building on The Legacy of Thomas F. Pettigrew* (pp. 55–72). Blackwell Publishing.
- Stephan, W. G., Ybarra, O. & Morrison, K. R.** (2009). Intergroup threat theory. In T. D. Nelson (Eds.), *Handbook of prejudice, stereotyping, and discrimination* (pp. 43–59). Psychology Press.
- Stephan, W. G., Ybarra, O. & Rios, K.** (2016). Intergroup threat theory. In T. D. Nelson (Eds.), *Handbook of prejudice, stereotyping, and discrimination* (pp. 255–278). Psychology Press.
- Stephan, W. G. & Stephan, C. W.** (2016). Intergroup threats. In C. G. Sibley & F. K. Barlow (Eds.), *The Cambridge handbook of the psychology of prejudice* (pp. 131–148). Cambridge University Press.
- Tam, T., Hewstone, M., Cairns, E., Tausch, N., Maio, G. & Kenworthy, J.** (2007). The impact of intergroup emotions on forgiveness in Northern Ireland. *Group Processes & Intergroup Relations*, 10(1), 119–136.
- Tausch, N., Tam, T., Hewstone, M., Kenworthy, J. & Cairns, E.** (2007a). Individual-level and group-level mediators of contact effects in Northern Ireland: the moderating role of social identification. *The British journal of social psychology*, 46(3), 541–556.
- Tausch, N., Hewstone, M., Kenworthy, J., Cairns, E. & Christ, O.** (2007b). Cross-community contact, perceived status differences, and intergroup attitudes in northern Ireland: the mediating roles of individual-level versus group-level threats and the moderating role of social identification. *Political Psychology*, 28(1), 53–68.
- Tausch, N., Hewstone, M. & Roy, R.** (2009). The relationships between contact, status and prejudice: An integrated threat theory analysis of Hindu-Muslim relations in India. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 19(2), 83–94.
- Tausch, N., Hewstone, M., Kenworthy, J. B., Psaltis, C., Schmid, K., Popan, J. R., Cairns, E. & Hughes, J.** (2010). Secondary transfer effects of intergroup contact: Alternative accounts and underlying processes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 99(2), 282–302.
- Techakesari, P., Barlow, F. K., Hornsey, M. J., Sung, B., Thai, M. & Chak, J. L. Y.** (2015). An investigation of positive and negative contact as

- predictors of intergroup attitudes in the United States, Hong Kong, and Thailand. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 46(3), 454–468.
- Tropp, L. R. & Pettigrew, T. F.** (2005). Relationships between intergroup contact and prejudice among minority and majority status groups. *Psychological Science*, 16(12), 951–957.
- Tropp, L. R., Hawi, D. R., O'Brien, T. C., Gheorghiu, M., Zetes, A. & Butz, D. A.** (2017a). Intergroup contact and the potential for post-conflict reconciliation: studies in Northern Ireland and South Africa. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 23(3), 239–249.
- Tropp, L. R., Mazziotta, A. & Wright, S. C.** (2017b). Recent developments in intergroup contact research: affective processes, group status, and contact valence. In C. G. Sibley & F. K. Barlow (Eds.), *The Cambridge handbook of the psychology of prejudice* (pp. 463–480). Cambridge University Press.
- Turner, R. N., Hewstone, M., Voci, A., Paolini, S. & Christ, O.** (2007). Reducing prejudice via direct and extended cross-group friendship. *European Review of Social Psychology*, 18(1), 212–255.
- Van Dick, R., Wagner, U., Pettigrew, T. F., Christ, O., Wolf, C., Petzel, T., Castro, V. S. & Jackson, J. S.** (2004). Role of perceived importance in intergroup contact. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87(2), 211–227.
- Van Laar, C., Levin, S., Sinclair, S. & Sidanius, J.** (2005). The effect of university roommate contact on ethnic attitudes and behavior. *Journal of Experimental Social Psychology*, 41(4), 329–345.
- Vedder, P., Wenink, E. & van Geel, M.** (2016). Explaining negative outgroup attitudes between native Dutch and Muslim youth in The Netherlands using the integrated threat theory. *International Journal of Intercultural Relations*, 53, 54–64.
- Visintin, E. P., Green, E. G. T., Pereira, A. & Miteva, P.** (2017). How positive and negative contact relate to attitudes towards Roma: Comparing majority and high-status minority perspectives. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 27(3), 240–252.
- Voci, A. & Hewstone, M.** (2003). Intergroup contact and prejudice toward immigrants in Italy: The mediational role of anxiety and the moderational role of group salience. *Group Processes & Intergroup Relations*, 6(1), 37–52.
- Vonofakou, C., Hewstone, M. & Voci, A.** (2007). Contact with out-group friends as a predictor of meta-attitudinal strength and accessibility of attitudes toward gay men. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92(5), 804–820.
- Wagner, U., van Dick, R., Pettigrew, T. F. & Christ, O.** (2003). Ethnic prejudice in East and West Germany: the explanatory power of intergroup contact. *Group Processes & Intergroup Relations*, 6(1), 22–36.
- Works, E.** (1961). The prejudice-interaction hypothesis from the point of view of the Negro minority group. *American Journal of Sociology*, 67, 47–52.

- Yaşlıoğlu, M. M.** (2017). Sosyal bilimlerde faktör analizi ve geçerlilik: keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizlerinin kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46(özel sayı), 74-85.
- Yanbolıuoğlu, Ö.** (2018). *Suriyeli mültecilere yönelik duygular ve algılanan sosyal mesafede, gruplararası pozitif ve negatif temas, sosyal baskınlık yönelimi, gruplararası tehdit ve gruplararası kaygının rolü* (Yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

EKLER

EK A: Araştırma ncesi bilgilendirme formu

EK B: Temas soruları

EK C: Gruplar arası kaygı leği

EK D: Dış gruba yönelik öfke soruları

EK E: Olumsuz kalıpyargılara ilişkin sorular

EK F: Dış gruba yönelik olumsuz duygular leği

EK G: Sosyal mesafe leği

EK H: Tehdit leği

EK I: Sosyo-demografik bilgi formu

EK İ: Araştırmaya dair son bilgilendirme

EK A: Araştırma öncesi bilgilendirme formu

Sayın Katılımcı,

Bu araştırma Bursa Teknik Üniversitesi Psikoloji Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Serap Akgün danışmanlığında gerçekleştirilen, Furkan Solak'ın yüksek lisans tez çalışmasıdır. Bu çalışmanın amacı, gruplar arası bağlamda farklı etnik kökenlerden insanlar arasındaki ilişkilerin doğasını araştırmaktır. Hepimiz Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyız, ancak farklı etnik kökenlere sahibiz. Bu araştırmada, Türkler ve Kürtler olmak üzere iki farklı etnik kökenden bireyler arasındaki ilişkiler ele alınmaktadır. Türk ve Kürt etnik kökene sahip bireylerin cevaplandıracağı soru formları ayrı ayrıdır. Sizlerden istediğimiz, kendinizi tanımladığınız etnik kökene uygun olan soru formunu seçerek cevaplamanızdır. Soruları samimi bir biçimde yanıtlamanız araştırmanın doğru sonuçlara ulaşabilmesi için oldukça önemlidir.

Araştırmada tek tek bireylerin değil, katılımcıların tümünün verdiği yanıtlar ile ilgilenilmektedir ve sizden adınız-soyadınız gibi kimlik bilgileriniz istenmemektedir. Toplanan veriler kimseyle paylaşılmayacak ve sadece bilimsel amaçla kullanılacaktır. Sizden istenen, her bir ifadeyi dikkatlice okuyarak size en uygun olduğunu düşündüğünüz seçeneği işaretlemenizdir. Soruların doğru ya da yanlış cevabı yoktur. Önemli olan sizlerin düşünceleri ve deneyimleridir. Ortalama cevaplama süresi 15-20 dakika olmakla beraber, sizin için bu süre daha kısa veya daha uzun olabilir. Araştırmanın herhangi bir sürecinde rahatsız olursanız geri çekilme hakkına sahipsiniz. Çalışmaya katıldığınız için şimdiden teşekkür ederiz. Araştırma hakkında daha fazla bilgi almak için Bursa Teknik Üniversitesi Psikoloji Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Serap AKGÜN ve yüksek lisans öğrencisi Furkan SOLAK ile iletişime geçebilirsiniz.

Birazdan yanıtlayacağınız sorular dünya genelinde sosyal psikoloji alanında gruplar arası ilişkileri değerlendirmek için kullanılan sorulardır. Lütfen bu maddelerin ve soruların araştırmacıların kendi fikirlerini ifade etmediğini, sizin fikirlerinizi öğrenebilmek amacı ile size yöneltildiğini unutmayınız.

Yukarıdaki metni okudum ve anladım. Araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul ediyorum.

Tarih :

İmza :

EK B: Temas soruları

Şimdi sizlere, tanıdığınız Kürtlerle ilgili bazı sorular soracağız. Cevap verirken lütfen sıradan veya yüzeysel karşılaşmalarınıza göre değil, sadece kişisel olarak tanıdığınız Kürtlerle karşılaşmanıza göre cevap veriniz.

Tanıdığınız Kürtlerle ne sıklıkta olumlu etkileşime giriyorsunuz?				
1. Hiç	2. Nadiren	3. Bazen	4. Sıklıkla	5. Çok Sık
Tanıdığınız Kürtlerle ne sıklıkta olumsuz etkileşime giriyorsunuz?				
1. Hiç	2. Nadiren	3. Bazen	4. Sıklıkla	5. Çok Sık

Şimdi lütfen önceki kısımda (soruları cevaplarken) düşündüğünüz kişilere göre soruları cevaplamayınız. Sadece günlük yaşamınızda karşılaştığınız veya rastladığınız, ancak derinlemesine tanımadığınız kişileri düşünerek bu sorulara cevap veriniz.

Gündelik hayatınızda karşılaştığınız Kürtlerle ne sıklıkta olumlu etkileşimlere giriyorsunuz?				
1. Hiç	2. Nadiren	3. Bazen	4. Sıklıkla	5. Çok Sık
Gündelik hayatınızda karşılaştığınız Kürtlerle ne sıklıkta olumsuz etkileşimlere giriyorsunuz?				
1. Hiç	2. Nadiren	3. Bazen	4. Sıklıkla	5. Çok Sık

EK C: Gruplar arası kaygı ölçeği

Aşağıdaki her madde için Kürtler ile etkileşim halindeyken nasıl hissettiğinizi değerlendiriniz.

		Hiç Değil						Son Derece
1.	Gergin	1	2	3	4	5	6	7
2.	Arkadaşça	1	2	3	4	5	6	7
3.	Kararsız	1	2	3	4	5	6	7
4.	Rahat	1	2	3	4	5	6	7
5.	Endişeli	1	2	3	4	5	6	7
6.	Güven duyan	1	2	3	4	5	6	7
7.	Tehlikede	1	2	3	4	5	6	7
8.	Kendinden emin	1	2	3	4	5	6	7
9.	Tuhaf	1	2	3	4	5	6	7

10.	Güvende (emniyette)	1	2	3	4	5	6	7
11.	Kaygılı	1	2	3	4	5	6	7
12.	Huzurlu	1	2	3	4	5	6	7

EK D: Dış gruba yönelik öfke soruları

Lütfen aşağıda belirtilenleri Kürtlere karşı ne derecede hissettiğinizi işaretleyiniz.

		Hiç Değil						Son Derece
1.	Kızgın	1	2	3	4	5	6	7
2.	Hoşnutsuz	1	2	3	4	5	6	7
3.	Sinirli	1	2	3	4	5	6	7
4.	Öfkeli	1	2	3	4	5	6	7

EK E: Olumsuz kalıpyargılara ilişkin sorular

Lütfen aşağıdaki sıfatların KÜRTLERİN özelliklerini ne kadar yansıttığını, yanlarındaki rakamları daire içine alarak belirtiniz.

	Hiç YANSITMAZ				TAMAMEN YANSITIR
Tembel	1	2	3	4	5
Cahil	1	2	3	4	5
Dürüst	1	2	3	4	5
Kaba	1	2	3	4	5
Eğitimsiz	1	2	3	4	5
Düşmanca	1	2	3	4	5
Başarılı	1	2	3	4	5
Saldırgan	1	2	3	4	5
Önyargılı	1	2	3	4	5
Güçlü kişilikli	1	2	3	4	5
Güvenilmez	1	2	3	4	5
Hoşgörülü	1	2	3	4	5

EK F: Dış gruba yönelik negatif duygular ölçeği

Aşağıdaki ifadeler, Kürtlere yönelik duygularınızı ölçmek amacıyla oluşturulmuştur. İfadeleri, 1 (duygularımı hiç yansıtmıyor) ile 5 (duygularımı tamamen yansıtmıyor) rakamlarından duygunuzu en iyi ifade eden rakamı işaretleyerek doldurunuz.

		Duygularımı Hiç Yansıtmıyor	Duygularımı Kısmen Yansıtmıyor	Duygularımı Ne Yansıtmıyor Ne Yansıtmıyor	Duygularımı Çoğunlukla Yansıtmıyor	Duygularımı Tamamen Yansıtmıyor
1.	Düşmanlık	1	2	3	4	5
2.	Hayranlık	1	2	3	4	5
3.	Antipati	1	2	3	4	5
4.	Benimseme	1	2	3	4	5
5.	Üstünlük	1	2	3	4	5
6.	Sevgi	1	2	3	4	5
7.	Hor görme	1	2	3	4	5
8.	Onaylama	1	2	3	4	5
9.	Nefret	1	2	3	4	5
10.	Şefkat	1	2	3	4	5
11.	Dışlama	1	2	3	4	5
12.	Sıcaklık	1	2	3	4	5

EK G: Sosyal mesafe ölçeği

Aşağıdaki sorularda Kürtlerle ilgili bazı ifadeler verilmiştir. 'Kürtleri' düşünerek aşağıdaki ifadelerin sizi ne kadar rahat veya rahatsız edeceğini düşünerek cevaplandırınız. Her madde için 1'den 5'e karşılık gelen rakamlardan size en uygun gelen cevaplardan yalnızca biri işaretlenmelidir. İfadelerin doğru ya da yanlış yanıtları yoktur. Önemli olan sizin düşüncelerinizdir.

		Çok Rahatsız Hissederdim	Rahatsız Hissederdim	Ne Rahat Ne Rahatsız Hissederdim	Rahat Hissederdim	Çok Rahat Hissederdim
1.	Kürt biri ile evlensem	1	2	3	4	5
2.	Kürt bir yakın arkadaşım olsa	1	2	3	4	5
3.	Kürt bir kapı komşum olsa	1	2	3	4	5
4.	Kürt biri ile aynı sokakta yaşıyor olsam	1	2	3	4	5
5.	Kürt biri ile aynı yerde çalışıyor olsam	1	2	3	4	5
6.	Kürt bir patronum olsa	1	2	3	4	5

EK H: Tehdit ölçeği

Lütfen aşağıdaki ifadelere ne derecede katılıp katılmadığınızı, size en yakın gelen kutucuğu işaretleyerek belirtiniz. Soruların doğru veya yanlış bir cevabı yoktur. Lütfen her ifadeyi samimi bir şekilde yanıtlayınız. 1-Hiç katılmıyorum ve 5-Tamamen katılıyorum olmak üzere, size en yakın gelen kutucuğu işaretleyiniz.

		Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1.	Kürtler, iş olanaklarını Türklerin elinden alıyorlar.	1	2	3	4	5
2.	Kürtlerin bulunduğu ortamlarda suç oranları artar.	1	2	3	4	5
3.	Kürtler, Türkiye'nin sosyal refah seviyesinin azalmasına neden oluyorlar.	1	2	3	4	5
4.	Kürtler, Türkiye'nin Orta Doğu'da güçlenmesini engellemektedir.	1	2	3	4	5
5.	Kürtlerin siyasi olarak güçlenmeleri devletin bütünlüğüne zarar vermektedir.	1	2	3	4	5
6.	Kürtlere azınlık olarak birçok hak sağlanması, diğer azınlıkların da bu hakları talep etmesine ve dolayısıyla ülkede bölünmelere yol açabilir.	1	2	3	4	5

7.	Kürtlerin nüfus artış hızı Türkiye'nin düzenini tehdit etmektedir.	1	2	3	4	5
8.	Kürtler ekonomik olarak Türkiye'ye yarar sağlamaktan çok zarar veriyorlar.	1	2	3	4	5
9.	Kürtler ülke bütünlüğüne zarar vermeye çalışmaktadırlar.	1	2	3	4	5
10.	Kürtler, Türkiye'nin kurulu düzenini tehdit etmektedirler.	1	2	3	4	5
11.	Kürtlerin kimliklerine sahip çıkmaları, Türkiye'nin birlik ve beraberliğine karşı oldukları gösterir.	1	2	3	4	5
12.	Kürtler iş yapıları açısından Türkler kadar ahlaklı değildir.	1	2	3	4	5
13.	Kürtlerin örf ve adetleri Türklerinkinden farklıdır.	1	2	3	4	5
14.	Dini inanışları açısından Kürtler ve Türkler birbirlerine benzemezler.	1	2	3	4	5
15.	Aile ilişkileri ve çocuk yetiştirme tarzları açısından Kürtler, Türklerden farklıdır.	1	2	3	4	5

16.	Kürtler, yaşam tarzı açısından Türklere benzemezler.	1	2	3	4	5
17.	Kürtler, Türkiye'nin kültürel değerlerine zarar vermektedirler.	1	2	3	4	5
18.	Kürtler, Türklerin yoğun olduğu bölgelere göç ettiklerinde o bölgeyi kötü etkilemektedirler.	1	2	3	4	5
19.	Kürtler kültürlerine ve dillerine gereğinden fazla sahip çıkıyorlar.	1	2	3	4	5
20.	Kürtlerin kendi kültürlerini yaşatmaya çalışması Türkiye'yi olumsuz etkiler.	1	2	3	4	5

EK I: Sosyo-demografik bilgi formu

1- Cinsiyetiniz:

2- Yaşınız:

3- Eğitim Durumu (İlkokul mezunu, lise mezunu, üniversite öğrencisi, üniversite mezunu):

Tarih:

İmza:

EK İ: Araştırmaya dair son bilgilendirme

Soruları cevapladığınız için çok teşekkür ederiz. Bu sorular, gruplar arası ilişkilerde önemli yere sahip olabilecek konuları incelemek amacıyla sorulmuştur. Gruplar arası ilişkileri iyileştirmek için öncelikle farklı grup üyelerinin önyargılarının nelerden etkilenebildiğini, nelerle ilişkili olabildiğini kavramak gerekir. Örneğin insanlar başka gruplarla daha az temasa sahipse veya yaşadığı etkileşimler daha çok olumsuzsa, bu durum onların daha önyargılı olmasını, dış gruba karşı daha fazla tehdit hissetmesini, daha fazla öfkeli olmasını, onlarla etkileşimlere girme konusunda daha kaygılı olmasını tetikleyebilmektedir. Mevcut araştırma da gruplar arası temas, kaygı, tehdit algıları, öfke ve tutumlar arasındaki ilişkileri değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu sayede, gelecekte gruplar arası ilişkileri iyileştirmeyi ve incelemeyi amaçlayan bilim insanları ve uygulamacılar araştırma sonuçlarından faydalanabilecektir. Şunu özellikle vurgulamak isteriz ki; sorulardan dolayı kendinizi rahatsız hissettiyseniz, buna gerçekten üzgünüz. Ancak, faydalı işler yapılabilmesi için bazen rahatsız edici de olsa insanların gerçekte ne düşündüğünü, ne algıladığını incelemek ve öğrenmek gerekmektedir. Böylece gruplar arası ilişkileri daha olumlu bir hale getirmek daha mümkün olacaktır.

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Mehmet Yavuz Furkan SOLAK

Doğum Tarihi ve Yeri :

E-posta :

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** : 2020, Nuh Naci Yazgan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji
- **Yüksek Lisans** : 2023, Bursa Teknik Üniversitesi, Psikoloji Ana Bilim Dalı, Psikoloji Tezli Yüksek Lisans